

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Νομικής
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Τομέας Δημοσίου Δικαίου

Μάθημα: Συνταγματικό Δίκαιο
Διδάσκων καθηγητής: κ. Δημητρόπουλος
Επιμέλεια εργασίας: Στουραϊτου Παρασκευή

Θ Ε Μ Α Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α Σ

«ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ»

ΑΘΗΝΑ 2004

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

1. Εισαγωγή

2. Προσδιορισμός της έννοιας της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης και διακρίσεις της.

2.1. Η αναγκαστική απαλλοτρίωση με τη στενή έννοια του όρου

2.2. Η de facto απαλλοτρίωση

2.3. Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί του θέματος

2.4. Οι προπαρασκευαστικές της κήρυξης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης πράξεις

2.5. Η έννοια του «ευλόγου χρόνου»

3. Αντικείμενο αναγκαστικής απαλλοτρίωσης

3.1. Η προσήλωση της ελληνικής νομολογίας σε πραγματοπαγείς αντιλήψεις

3.2. Η διεύρυνση της έννοιας της περιουσίας μέσα από τις νομολογιακές εξελίξεις και η στάση του κοινού νομοθέτη στον Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων

3.3. Η τάση για την καταβολή αποζημίωσης και επί απαλλοτρίωσης κινητών.
Η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΚ

4. Προϋποθέσεις της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης κατά το Σύνταγμα

4.1. Δημόσια ωφέλεια

4.2. Νομοθετικός καθορισμός της δημόσιας ωφέλειας

4.3. Η καταβολή πλήρους αποζημιώσεως

4.4. Δικαστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης

4.4.1. Διαδικασία κήρυξης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης

4.4.2. Αναγνώριση των δικαιούχων

4.4.3. Ο δικαστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης

5. Η συντέλεση της απαλλοτρίωσης

5.1. Τρόποι της συντέλεσης

5.2. Συνέπειες της συντέλεσης

5.3. Παραγραφή της αξίωσης για είσπραξη της αποζημίωσης

6. Ανάκληση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης

6.1. Ανάκληση μη συντελεσμένης απαλλοτρίωσης

6.2. Ανάκληση συντελεσμένης απαλλοτρίωσης

7. Συμπερασματικές κρίσεις

8. Παράθεση νομολογίας

9. Βιβλιογραφία

1. Εισαγωγή

Ήδη από την εποχή της Αναγέννησης αναγνωριζόταν στο δημόσιο δίκαιο το δικαίωμα του κράτους και δη το κυριαρχικό δικαίωμα του κράτους, σύμφωνα με το οποίο μπορούσε να στερεί την ατομική ιδιοκτησία, δηλαδή την ιδιοκτησία των πολιτών, είτε ως ποινή, είτε για δημόσια ωφέλεια (*utilitas publica*). Στην τελευταία όμως αυτή περίπτωση η στέρηση ελάμβανε χώρα πάντοτε έναντι αποζημιώσεως¹.

Η κατοχύρωση της ιδιοκτησίας στο ελληνικό Σύνταγμα ως ατομικό δικαίωμα και ως θεσμική εγγύηση καθώς και η συνακόλουθη κοινωνική δέσμευσή της² (*Sozialgebundenheit des Eigentums*) μεταφράστηκαν συγχρόνως και με την παροχή της εξουσίας εκείνης στο νομοθέτη να προσδιορίσει την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτήν, θεσπίζοντας νομοθετικούς περιορισμούς ή κατ' ακριβολογία εννοιολογικούς του εν λόγω δικαιώματος προσδιορισμούς. Οι περιορισμοί, όμως, του δικαιώματος της ιδιοκτησίας δεν δύναται να εξικνούνται μέχρι του σημείου της εξανεμίσεως του εν λόγω δικαιώματος και της αποψιλώσεως του θεσμού³. Η ικανοποίηση, από την άλλη μεριά, επιτακτικών κοινωνικών αναγκών (π.χ. διάνοιξη οδικών αρτηριών), κατ' εκπλήρωση των σκοπών της παροχικής δραστηριότητας της διοίκησης και γενικά προς το σκοπό της ομαλής διεξαγωγής του έργου της, κατέστησαν σαφές ότι η διοίκηση δεν μπορεί πάντοτε να αποφεύγει τη σύγκρουση με το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, διότι αφενός μεν οι περιορισμοί σε ορισμένες περιπτώσεις δεν αρκούν και αφετέρου η δυνατότητα επιβολής αυξημένων τέτοιων περιορισμών σε βάρος της ατομικής ιδιοκτησίας θα κινδύνευε να καταλήξει σε άκρως αντικοινωνικά αποτελέσματα⁴.

¹ Βλ. Π.Δ.Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, τέταρτη αναθεωρημένη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σελ.739.

² Πρόκειται για την επιφύλαξη του γενικού συμφέροντος του άρθρου 17 §1 Σ, κατά το οποίο «*Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα, όμως, που απορρέουν από αυτή δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος*».

³ Βλ. Π.Δ. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β', εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991, σελ. 919.

⁴ Βλ. Κ.Χ.Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2^η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 361.

Τη σύγκρουση, λοιπόν, αυτή ανάμεσα στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας και στο δημόσιο συμφέρον την αίρει κατά κανόνα το Σύνταγμα με ένα θεμελιώδη συμβιβασμό: το δημόσιο συμφέρον πάντοτε **υπερτερεί**.

Κατά συνέπεια από τα προαναφερθέντα προκύπτει ότι είναι νόμιμη η υπό όρους προσβολή, συστολή ή και αφαίρεση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, ο ιδιοκτήτης, όμως, αποζημιώνεται πλήρως και την αποζημίωση την προσδιορίζουν οριστικά τα δικαστήρια. Πρόκειται για το κύριο, όπως χαρακτηρίζεται, συνταγματικό αντίβαρο⁵ στη συνταγματική κατοχύρωση της ιδιοκτησίας.

2. Προσδιορισμός της έννοιας της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης και διακρίσεις της

Αναγκαστική απαλλοτρίωση, με την ευρεία έννοια του όρου, θα μπορούσε να οριστεί ως η οποιαδήποτε στέρηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας ή άλλο μέτρο, το οποίο επιφέρει ισοδύναμο αποτέλεσμα, που επέρχεται με μονομερή πράξη της δημόσιας εξουσίας.

Σε αυτήν υπάγονται τόσο η αναγκαστική απαλλοτρίωση με τη στενή έννοια του όρου, δηλαδή η απαλλοτρίωση που ορίζεται από τις συνταγματικές διατάξεις (άρθρο 17 παρ. 2-7 του Συντάγματος), όσο και η ονομαζόμενη *de facto* απαλλοτρίωση⁶.

2.1. Η αναγκαστική απαλλοτρίωση με τη στενή έννοια του όρου

Αναγκαστική απαλλοτρίωση με τη στενή έννοια του όρου ορίζεται ως η αφαίρεση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας με μονομερή πράξη της δημόσιας εξουσίας για λόγους δημόσιας ωφέλειας, η οποία καθορίζεται από το νόμο καθώς και έναντι πλήρους αποζημιώσεως, η οποία προσδιορίζεται δικαστικώς⁷ από τα αρμόδια δικαστήρια.

Όπως ορίζεται στη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 17 του Συντάγματος «Κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια

⁵ Βλ. Π.Δ. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β', σπ.π.

⁶ Βλ. Κ.Χ.Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σπ. π.

⁷ Βλ. Α.Χ.Γέροντα, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ.426.

που έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει, και πάντοτε αφού προηγηθεί πλήρους αποζημίωση...».

Σύμφωνα με το Σύνταγμα δεν είναι απαραίτητο η απαλλοτρίωση να κηρυχθεί από το ίδιο το κράτος. Με νόμο μπορεί να επιτραπεί η κήρυξή της από όργανο νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, π.χ. οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης σύμφωνα με το αρ. 258 παρ. 1 ΔΚΚ⁸. Έχει κριθεί μάλιστα με αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας ότι είναι συνταγματικώς θεμιτή ακόμα και η ανάθεση της αρμοδιότητας κήρυξης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης σε δημοτικές επιχειρήσεις ύδρευσης και αποχέτευσης⁹, δηλαδή σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικά δικαίου, καθώς στη συγκεκριμένη περίπτωση ενεργούν ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου εξαιτίας του διφυούς τους χαρακτήρα¹⁰.

Η εν λόγω μονομερής διοικητική πράξη σαφέστατα δεν στηρίζεται στη βούληση του ιδιοκτήτη, ούτε βεβαίως χρειάζεται η σύμπραξή του. Δεν πρόκειται, δηλαδή, για αναγκαστική αγοραπωλησία, αλλά ούτε και για διοικητική σύμβαση¹¹. Πρόκειται, αντίθετα, για στέρηση της ιδιοκτησίας για την οποία δεν οφείλεται τίμημα, αλλά αποζημίωση.

Η κυριότητα, επίσης, που αποκτάται δεν είναι παράγωγη, αλλά πρωτότυπη, αφού δεν προϋποθέτει την κυριότητα του εικαζόμενου κυρίου του απαλλοτριούμενου¹².

1.1. Η de facto απαλλοτρίωση

De facto απαλλοτρίωση, η οποία εντάσσεται στην ευρεία έννοια του όρου της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, θα πρέπει να νοηθεί η απώλεια του οικονομικού προορισμού και συνεπώς της οικονομικής αξίας του πράγματος, με την αναίρεση της δυνατότητας χρήσης και κάρπωσής του από τον

⁸ Βλ. *Κ.Χ.Χρυσόγονο*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 363.

⁹ Άρθρο 24 Ν. 1069/1980.

¹⁰ Βλ. ΣΕ (Ολ.) 108/1991, ΕΔΔΔ 1991, σελ. 83 επ.

¹¹ Βλ. *Α.Χ.Γέροντα*, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, οπ. π.

¹² Βλ. *εξάλλου* και το αρ. 5 εδ. β' Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων (Ν. 2882/2001, όπως τροποποιηθείς ισχύει), σύμφωνα με το οποίο «η εσφαλμένη αναγραφή ή και η πλήρης παράλειψη του ονοματεπωνύμου του προσώπου (που έχει την κυριότητα ή άλλο εμπράγματο δικαίωμα πάνω στο απαλλοτριούμενο) στην απόφαση κήρυξης ή στο κτηματολογικό διάγραμμα ή στον κτηματολογικό πίνακα δεν επηρεάζει το κύρος της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης».

ιδιοκτήτη σύμφωνα με τον προορισμό του, και χωρίς να έχει προηγηθεί η νόμιμη κήρυξη και συντέλεση της απαλλοτρίωσης^{13 14}.

Η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 17 του Συντάγματος, αποκλείοντας ρητά τη στέρηση της ιδιοκτησίας εφόσον δεν συντρέχουν οι θεσπιζόμενες από αυτήν προϋποθέσεις, απαγορεύει την de facto απαλλοτρίωση. Υποστηρίζεται ότι στις εν λόγω περιπτώσεις ο ιδιοκτήτης δύναται να αξιώσει την αποκατάσταση της ζημίας του βασιζόμενος στο συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 105 ΕισΝΑΚ καθώς και των διατάξεων των παρ. 1 και 2 του άρθρου 17 του Συντάγματος¹⁵. Επιπλέον, μπορεί να ζητηθεί και η άρση της προσβολής για το μέλλον. Γίνεται, συνεπώς, κατανοητό ότι στην περίπτωση της de facto απαλλοτρίωσης τα δικαστήρια εκ των υστέρων καλούνται να διαπιστώσουν τον απαλλοτριωτικό χαρακτήρα της κρατικής παρέμβασης και να επιδικάσουν τη σχετική αποζημίωση.

Περιπτώσεις de facto απαλλοτρίωσης, κατά τις οποίες συντρέχει η ως άνω αναφερόμενη αποδυνάμωση της ιδιοκτησίας συναντώνται σε περιπτώσεις π.χ. όταν η διάνοιξη δημοσίας οδού επεκτείνεται και σε μη απαλλοτριούμενο ακίνητο ή όταν η διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων στο γειτονικό πεδίο βολής καθιστά επικίνδυνη την καλλιέργεια επί των παρακείμενων ακινήτων ή όταν η αναγκαστική απαλλοτρίωση τμήματος ακινήτου συνεπάγεται υποτίμηση ή και αχρήστευση του υπολοίπου τμήματος¹⁶.

2.3. Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί του θέματος

¹³ Βλ. *Κ.Χ.Χρυσόγρο*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 362.

¹⁴ Στην έννοια της de facto αναγκαστικής απαλλοτρίωσης υπάγεται κάθε δημόσια επέμβαση που καθιστά την ιδιοκτησία, σύμφωνα με τη διατύπωση του Συμβουλίου της Επικρατείας, «αδρανή και αχρησιμοποίητον αναλόγως του προορισμού αυτής (ΣΕ 223/1929)» ή «αφανίζει» την ιδιοκτησία (ΣΕ 519/1965) ή «αίρει» την έννοια της ιδιοκτησίας ή την εκμετάλλευσή της (ΣΕ 1192/1955, 112/1959, 1968/1974, βλ. ΤοΣ 1975, σελ. 698) ή την κάρπωσή της (ΣΕ 4070/1976, βλ. ΤοΣ 1977, σελ. 154), χωρίς ούτε να «αφαιρεί» νομικά, ούτε να «μεταβιβάζει» την ιδιοκτησία, βλ. *Π.Δ.Δαγτόγλου*, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β', σελ. 931-932.

¹⁵ Βλ. *Π.Δ.Δαγτόγλου*, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β', σελ. 932 επ.

¹⁶ Θα πρέπει να διακριθεί η de facto απαλλοτρίωση από την απλώς παράνομη κρατική επέμβαση στην ατομική ιδιοκτησία, όπως π.χ. την κατάληψη ακινήτου χωρίς την προηγούμενη κήρυξη αναγκαστικής απαλλοτρίωσης και χωρίς την καταβολή της αποζημιώσεως. Εν προκειμένω, συντρέχει παράνομη διοικητική ενέργεια, την άρση της οποίας μπορεί να ζητήσει ο ιδιώτης ασκώντας διεκδικητική αγωγή (ΑΚ 1094) και ζητώντας έτσι την απόδοση του παρανόμως καταληφθέντος πράγματός του, καθώς και αποζημίωση για την τυχόν ζημία που του προκάλεσε η παράνομη κατάληψη της ιδιοκτησίας του.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση Παπαμιχαλόπουλος και λοιποί κατά Ελλάδος (24/6/1993)¹⁷ αποφάνθηκε ότι η κατάληψη και κατοχή ιδιωτικών εκτάσεων από το Δημόσιο και η ανέγερση επ' αυτών ναυτικής βάσης και κέντρου αναψυχής αξιωματικών του ναυτικού, σε συνδυασμό μάλιστα με την αποτυχία των προσπαθειών για την αποκατάσταση της επελθούσας βλάβης, μέσω παραχώρησης στους προσφεύγοντες αντιστοίχων εκτάσεων με τις απολεσθείσες, είχε ως συνέπεια την de facto απαλλοτρίωση των εκτάσεων των προσφευγόντων κατά τρόπο ασυμβίβαστο με το δικαίωμα σεβασμού της περιουσίας τους που κατοχυρώνει το αρ. 1 §1 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Σημειώνεται ότι στην έννοια της de facto απαλλοτρίωσης το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υπήγαγε και την κατάργηση διαιτητικής απόφασης με νομοθετική πράξη (υπόθεση Ελ. Διυλιστήρια και Στρατής Ανδρεάδης κατά Ελλάδος¹⁸) καθώς και τις μαζικές αρπαγές ιδιοκτησιών χωρίς την τήρηση καμίας από τις προϋποθέσεις του αρ. 1 παρ. 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτόκολου (υπόθεση Κύπρος κατά Τουρκίας¹⁹ και Λοϊζίδου κατά Τουρκίας).

2.4. Οι προπαρασκευαστικές της κήρυξης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης πράξεις

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι εξομοιώνονται προς την στέρηση της ιδιοκτησίας και οι προπαρασκευαστικές πράξεις της νόμιμης κήρυξης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, εφόσον με την έκδοσή τους αφενός μεν περιορίζονται ουσιαδώς τα δικαιώματα του ιδιοκτήτη και αφετέρου δεν επακολουθεί εντός ευλόγου χρόνου η κήρυξη της απαλλοτρίωσης²⁰.

Τέτοιες πράξεις είναι οι πράξεις έγκρισης ρυμοτομικού σχεδίου, με τις οποίες δεν κηρύσσεται αναγκαστική απαλλοτρίωση των ακινήτων που καθορίζονται

¹⁷ Βλ. Επισκόπηση νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί ατομικών προσφυγών κατά Ελλάδος, Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, ειδικό τεύχος I/2002, σελ. 180 επ.

¹⁸ Βλ. Επισκόπηση νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί ατομικών προσφυγών κατά Ελλάδος..., σελ. 183 επ.

¹⁹ Βλ. Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου 2/2001, σελ. 471 επ.

²⁰ Βλ. Κ.Χ.Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 362.

για την ανέγερση δημοσίων κτιρίων²¹, αλλά η ίδια η πράξη έγκρισης ρυμοτομικού σχεδίου αποτελεί την αναγκαστική απαλλοτρίωση.

Η σχετική όμως έγκριση συνεπάγεται την απαγόρευση διάθεσης του ακινήτου για άλλο σκοπό²². Εν προκειμένω, πρόκειται για συνταγματικώς ανεκτή δέσμευση της ιδιοκτησίας, η οποία όμως δεν μπορεί να διατηρείται πέραν του εύλογου χρόνου²³. Οι διατηρούμενες επί μακρόν χρόνο «απαλλοτριώσεις» αυτού του είδους συνιστούν βάρος της ιδιοκτησίας που αντιβαίνει στη συνταγματική προστασία της και η διοίκηση υποχρεούται να τις άρει²⁴.

2.5. Η έννοια του «εύλογου χρόνου»

Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε λόγος για τον «εύλογο χρόνο», οπότε στο σημείο αυτό θα προσδιορισθεί η έννοιά του.

Ειδικότερα αναφορικά με την έννοια του «εύλογου χρόνου», έχει κριθεί με απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας ότι χρόνος δέσμευσης οκτώ ετών και περισσότερο υπερβαίνει τα εύλογα όρια²⁵. Για τον υπολογισμό του εύλογου χρόνου δεν ασκεί επίσης επιρροή το γεγονός ότι επακολούθησε νέα πολεοδομική διαρρύθμιση με τις ίδιες συνέπειες για το ακίνητο²⁶. Γίνεται, επίσης, δεκτό από τη νομολογία ότι υφίσταται υποχρέωση της διοίκησης να προβεί στην άρση, εφόσον το απαλλοτριωθέν δεν έχει καταστεί, στο μεταξύ, κοινόχρηστος χώρος²⁷, καθώς και ότι σε περίπτωση συνδρομής των προϋποθέσεων της αυτοδίκαιης άρσης ρυμοτομικής απαλλοτρίωσης²⁸ απαιτείται να εκδοθεί ρητή ανακλητική του ρυμοτομικού σχεδίου πράξη²⁹.

Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι σε κάθε περίπτωση η πράξη με την οποία δεσμεύεται η ιδιοκτησία κατά τον ανωτέρω τρόπο απαιτείται να είναι ειδικώς και επαρκώς αιτιολογημένη, με αναφορά σε συγκεκριμένα στοιχεία και

²¹ Π.χ. δημοτικών καταστημάτων, βλ. ΣΕ 1769/1989, ΤοΣ 90, σελ. 283.

²² Βλ. ΣΕ 639/1998, ΔιΔικ 200, σελ. 698 επ.

²³ Το αυτό ισχύει και για κάθε πράξη καθορισμού κοινοχρήστων χώρων, η οποία συνεπάγεται (αρ. 37 παρ. 3 ΝΔ 17/7/1923) απαγόρευση διάθεσης του ακινήτου για άλλο σκοπό, βλ. ΣΕ 2641/1999, ΤοΣ 2000, σελ. 187.

²⁴ Μάλιστα, η εν λόγω υποχρέωση δεν αναιρείται από το γεγονός ότι για την άρση απαιτείται τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου, ΣΕ 592/1999, ΔιΔικ 2000, σελ. 693 επ., 2015/1997, 2031/1997, 2673/1999, ΔιΔικ 2000, σελ. 672 επ.

²⁵ Βλ. ΣΕ 4689/1997 ΔιΔικ 2000, σελ. 621.

²⁶ Βλ. ΣΕ 1448/1998, ΔιΔικ 2000, σελ. 700 επ. και ΣΕ 2012/1997, 2421/1999.

²⁷ Λόγω συνδρομής των προϋποθέσεων του αρ. 28 Ν. 1337/1983, βλ. ΣΕ 2013/1997, ΣΕ 1530/1997.

²⁸ Βλ. παρακάτω.

²⁹ Βλ. ΣΕ 4640/1997, ΔιΔικ 2000, σελ. 663.

δεδομένα, ούτως ώστε να προκύπτει με σαφήνεια η ανάγκη επιβολής του μέτρου και οι λόγοι επιλογής του συγκεκριμένου ακινήτου, ενόψει και της συνταγματικά κατοχυρωμένης πλέον αρχής της αναλογικότητας³⁰.

3. Το αντικείμενο της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης

Η ρύθμιση του θεσμού της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, ως του νομίμου εκείνου τρόπου κατά τον οποίο αποστερείται η ιδιοκτησία από τους ιδιώτες, είναι άμεσα συνυφασμένη με την έννοια, την έκταση και το περιεχόμενο του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, έτσι όπως αυτά οριοθετούνται από το Σύνταγμα και τους νόμους.

Γίνεται εύκολα κατανοητό ότι όσο επεκτείνεται η έννοια της ιδιοκτησίας, αντιστοίχως επεκτείνεται και το περιεχόμενο της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως και συνάμα τίθεται σε νέα βάση ο καθορισμός της οφειλόμενης πλήρους αποζημιώσεως.

Πάντως, πρέπει να σημειωθεί ότι σε απαλλοτρίωση υπόκειται μόνο η ιδιωτική ιδιοκτησία, δηλαδή των φυσικών προσώπων ή των ΝΠΙΔ, όπως επίσης και η «ιδιωτική» ιδιοκτησία των ΝΠΔΔ³¹ και όχι η δημόσια (του κράτους ή ΝΠΔΔ), όπως τα αφιερωμένα στην εξυπηρέτηση δημοσίου σκοπού πράγματα (π.χ. οδοί), τα εκτός συναλλαγής (π.χ. τα κοινόχρηστα) ή εκείνα που εξυπηρετούν θρησκευτικούς σκοπούς (π.χ. ναοί)³².

3.1. Η προσήλωση της ελληνικής νομολογίας σε πραγματοπαγείς αντιλήψεις

³⁰ Βλ. ΣΕ 704/1995.

³¹ Βλ. Α. Τάχο, Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, 7^η έκδ., εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, σελ. 900.

³² Βλ. ΣΕ 3101/1973, 4085/1973, 1246/1974, ΑΠ 1487/1985, ΝοΒ 1986, σελ. 1238 επ. Κατά την §8 του άρθρου 18 Σ σημειώνεται πάντως ότι «δεν επιτρέπεται να απαλλοτριωθεί η αγροτική ιδιοκτησία των Σταυροπηγιακών Ιερών Μονών της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας στη Χαλκιδική, των Βλατάδων στη Θεσσαλονίκη και του Ευαγγελιστή Ιωάννη του Θεολόγου στην Πάτμο, με εξαίρεση τα μετόχια. Επίσης δεν επιτρέπεται να απαλλοτριωθεί η περιουσία που βρίσκεται στην Ελλάδα των Πατριαρχείων Αλεξανδρείας, Αντιόχειας και Ιεροσολύμων, καθώς και της Ιερής Μονής του Σινά». Εκφράζεται, όμως η άποψη, ότι η θεραπεία «υπέρτερου» δημοσίου συμφέροντος δεν υπόκειται στην ανωτέρω απαγόρευση απαλλοτρίωσης, μολοντί αυτή είναι απόλυτη, διότι διαφορετικά η προστασία αυτή θα αποκτούσε «αντικοινωνικό» χαρακτήρα, βλ. Α. Τάχο, Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, σελ. 899.

Είναι γεγονός ότι τόσο η ελληνική νομολογία έως το 1998, όσο και μερίδα της θεωρίας, παρουσιάζονταν προσκολλημένες σε μία πραγματοπαγή αντίληψη για την ιδιοκτησία και την αντίστοιχη ερμηνεία του άρθρου 17 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία στη συνταγματικά κατοχυρωμένη προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας εμπίπτουν μόνο τα εμπράγματα δικαιώματα επί κινητών και ακινήτων (κυριότητα, δουλείες, ενέχυρο και υποθήκη).

Τυχόν διασταλτική ερμηνεία της ιδιοκτησίας ώστε να υπαχθούν στην έννοια του άρθρου 17 παρ. 1 του Συντάγματος τα ενοχικά και γενικά τα περιουσιακά δικαιώματα, θεωρείται ότι αντιστρατεύεται το γράμμα και το πνεύμα του Συντάγματος και εξάλλου, όπως είχε κριθεί από το Συμβούλιο της Επικρατείας³³ θα επέφερε «αναστάτωση στο θεσμό της απαλλοτριώσεως εξαιτίας ιδίως της πρόσθετης ταμειακής επιβαρύνσεως του Δημοσίου».

Η προσκόλληση στην πραγματοπαγή αυτή αντίληψη χαρακτηρίζεται σωστά όχι μόνο ως αδικαιολόγητη αλλά και ως νομικά ξεπερασμένη, κατάλοιπο αντιλήψεων που ανταποκρίνονταν σε παρωχημένες δομές οικονομίας, στις οποίες δέσποζε η έγχειος ιδιοκτησία³⁴.

Οι ριζικές αλλαγές στα οικονομικά δεδομένα, η σπουδαιότητα, η οποία προσδόθηκε σε άλλα περιουσιακά δικαιώματα, καθώς και στις κινητές αξίες, κατέστησαν επιβεβλημένη την αναθεώρηση των ως άνω αντιλήψεων.

3.2. Η διεύρυνση της έννοιας της περιουσίας μέσα από τις νομολογιακές εξελίξεις και η στάση του κοινού νομοθέτη στον Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων

Πράγματι, το κυρωμένο με το ΝΔ 53/1974 άρθρο 1 παρ. 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ ορίζει ότι «παν φυσικόν ή νομικόν

³³ Βλ. ΣΕ 598/1993.

³⁴ Βλ. ενδεικτικά *Π.Δ.Δαγτόγλου*, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β', σελ. 901-902, *Κ.Χ.Χρυσόγονος*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 347, *Α.Χ.Γέροντας*, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, σελ. 419 επ., *Γ. Κασσιμάτης*, Η συνταγματική έννοια της ιδιοκτησίας και η διεύρυνση αυτής, ΕΔΔΔ 1974, σελ. 205 επ., *Ι. Δρόσος*, Συνταγματικοί περιορισμοί της ιδιοκτησίας και αποζημίωση, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 1997, σελ. 105 επ., *Π. Παραράς*, Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλας 2001, σελ. 106 επ., *Γ. Μητσόπουλος*, Η προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων κατ' άρθρον 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Συμβάσεως της Ρώμης «δια την προστασίαν των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών», ΤοΣ 1987, σελ. 217 επ.

πρόσωπο δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθή αυτού ειμή δια λόγους δημοσίας ωφελείας και υπό τους προβλεπομένους υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου όρους».

Γίνεται αναντίρρητα δεκτό ότι η εν λόγω διάταξη, η οποία μάλιστα θεωρείται ότι εμπεριέχει το ελάχιστο ευρωπαϊκό επίπεδο προστασίας της ιδιοκτησίας,³⁵ αναφέρεται, παρά τη χρησιμοποίηση διαφορετικών όρων, στην προστασία της ιδιοκτησίας γενικά και σε όλες τις εκφάνσεις της και δεν περιορίζεται σε ορισμένες μόνο μορφές περιουσιακών δικαιωμάτων³⁶. Η παρεχόμενη από το άρθρο 1 παρ. 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτόκολλου προστασία αναφέρεται σε κάθε μορφή δικαιώματος οικονομικού περιεχομένου και η έννοιά της είναι ευρύτατη:

καταλαμβάνει σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τόσο την ακίνητη όσο και την κινητή περιουσία, άυλα αγαθά, διπλώματα ευρεσιτεχνίας, την πελατεία ενός εστιατορίου, τη δυνατότητα πλήρους χρήσης και κάρπωσης μιας μη απαλλοτριωμένης έγγειας περιουσίας, αποδεδειγμένες απαιτήσεις για οικονομικής αξίας παροχές, κληρονομικά δικαιώματα (μόνον όμως από την επαγωγή της κληρονομίας και όχι ως δικαιώματα προσμονής κληρονομίας), το δικαίωμα μισθού για δεδουλευμένη εργασία, όλα εν γένει τα περιουσιακά δικαιώματα, εμπράγματα ή ενοχικά.

Δηλαδή όλα τα οικονομικώς αποτιμητά δικαιώματα³⁷.

Στην ελληνική νομολογία μεταστροφή των αντιλήψεων πραγματοποιήθηκε με την υπ' αρ. 40/1998 απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου³⁸, η οποία αφορούσε τη συνταγματικότητα διατάξεων νόμου, με τις οποίες θεσπιζόταν η απόσβεση συγκεκριμένων αξιώσεων των προσώπων

³⁵ Τούτο απεφάνθη το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στην απόφαση 49/79 της 13^{ης} Δεκεμβρίου 1979 επί της υπόθεσης Liselotte Hauer κατά Ομόσπονδου Κράτους Ρηνανίας-Παλατινάτου, Συλ. 1980, II, σελ. 749 επ.

³⁶ Βλ. *I. Δρόσο*, Συνταγματικοί περιορισμοί της ιδιοκτησίας και αποζημίωση, σελ. 59.

³⁷ Βλ. *I. Δρόσο*, Συνταγματικοί περιορισμοί της ιδιοκτησίας και αποζημίωση, σελ. 60, *Γ. Μητσόπουλο*, Η προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων, σελ. 226, *Εμ. Ρούκουνα*, Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1995, σελ. 197 επ., *I. Πετρόγλου*, Η έννοια της ιδιοκτησίας κατά το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΕΔΚΑ 1995, σελ. 513 επ. .

³⁸ Δημοσιευμένη σε ΝοΒ 1999, σελ. 752 επ., βλ. επίσης και *Γ. Κασιμάτη*, Η απόφαση 40/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου. Οι βάσεις εφαρμογής της αρχής σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της ιδιοκτησίας» σε ΝοΒ 1999, σελ. 26 επ.

που είχαν προσβληθεί στην ανθρώπινη αξία τους από τον τύπο και τα Μ.Μ.Ε. μέχρι τη δημοσίευση του εν λόγω νόμου.

Σύμφωνα με το Δικαστήριο, στην έννοια της περιουσίας, η υποχρέωση σεβασμού της οποίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, περιλαμβάνονται όχι μόνο τα εμπράγματα δικαιώματα, αλλά και όλα τα δικαιώματα «περιουσιακής φύσεως» και τα κεκτημένα «οικονομικά συμφέροντα». Με τον τρόπο αυτό καλύπτονται και τα ενοχικά περιουσιακά δικαιώματα και ειδικότερα απαιτήσεις, είτε αναγνωρισμένες με δικαστική η διαιτητική απόφαση, είτε απλώς γεγεννημένες κατά το εθνικό δίκαιο, εφόσον υπάρχει νόμιμη προσδοκία, με βάση το ισχύον έως την προσφυγή στο δικαστήριο δίκαιο, ότι μπορεί να ικανοποιηθούν δικαστικά³⁹.

Τόσο όμως η εν λόγω απόφαση, όσο και οι μεταγενέστερες αποφάσεις ανωτάτων ελληνικών δικαστηρίων που τάχθηκαν υπέρ της εκτεταμένης αυτής προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων⁴⁰ δεν προχώρησαν σε μία διεύρυνση του προστατευτικού πεδίου της διάταξης της παρ.1 του άρθρου 17 του Συντάγματος, αλλά ενέμειναν στην «παραδοσιακή» αντίληψη ότι τα περιουσιακά ενοχικά δικαιώματα δεν περιλαμβάνονται στην έννοια της «ιδιοκτησίας» του άρθρου 17 του Συντάγματος.

Οι εκάστοτε κρινόμενες εθνικές διατάξεις θεωρείτο από τα δικαστήρια ότι έρχονταν σε αντίθεση, όχι με τη διάταξη του άρθρου 17 παρ. 1 του Συντάγματος, αλλά με άλλες συνταγματικές διατάξεις (2 §1 Σ, 4 §1 Σ, 5 §1 Σ, 20 §1 Σ, 26 Σ) ή με τα υπερνομοθετικής ισχύος άρθρα 6 §1 ΕΣΔΑ, 1 §1 ΠΠΠ της ΕΣΔΑ, υπό την προστατευτική σκέπη των οποίων ετίθεντο τα περιουσιακά ενοχικά δικαιώματα.

Ως εκ τούτου, δεν προκαλεί απορία -αν και κατά μερίδα της θεωρίας, όπως αναφέρθηκε, θα έπρεπε- το γεγονός ότι τόσο ο αναθεωρητικός όσο και ο κοινός νομοθέτης ενέμειναν στις παραδεδομένες αντιλήψεις για το ζήτημα της έκτασης του περιεχομένου του όρου «ιδιοκτησία».

³⁹ Συναφώς έκρινε και η ΑΠ 43/2002, βλ ΤοΣ 3/2002, σελ. 445 επ. με ιδιαίτερα ενδιαφέρον σχόλιο Α. Παπακωνσταντίνου, Η προστασία των περιουσιακών ενοχικών δικαιωμάτων σε υπερνομοθετικό επίπεδο: μεταξύ νομικής δογματικής και σύγχρονων αναγκών, ΤοΣ 3/2002, σελ 411 επ. Με την εν λόγω απόφαση του Αρείου Πάγου κρίθηκε ότι στην έννοια της «περιουσίας» περιλαμβάνονται *«όχι μόνο τα από το άρθρο 17 του Συντάγματος προστατευόμενα εμπράγματα δικαιώματα, αλλά και όλα τα περιουσιακής φύσης δικαιώματα, άρα και τα περιουσιακά ενοχικά δικαιώματα...»*. Με έμμεσο, λοιπόν, τρόπο το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 17 Σ περιλαμβάνονται μόνον τα «εμπράγματα δικαιώματα».

⁴⁰ Βλ. ΣΕ (Α΄) 1502/1999, Ολ. ΣΕ 542/1999, ΑΠ 43/2002, ΤοΣ 3/2002, σελ. 445 επ., ΑΠ 1465/2001.

Ο νέος Κώδικας Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων (Ν. 2882/2001, όπως τροποποιηθείς ισχύει σήμερα), όπως καταφανώς μαρτυρά ο τίτλος του περιορίζεται στην αναγκαστική απαλλοτρίωση ακινήτου (καθώς και στη σύσταση εμπραγμάτου δικαιώματος σε βάρος αυτού⁴¹), αποκλείοντας κατ' αυτόν τον τρόπο από το πεδίο εφαρμογής του τόσο την απαλλοτρίωση κινητών, όσο και τις ενοχικές αξιώσεις.

3.3. Η τάση για την καταβολή αποζημίωσης και επί απαλλοτρίωσης κινητών. Η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΚ

Όσον αφορά στα κινητά πράγματα, για τα οποία χωρίς αμφιβολία γίνεται δεκτό ότι καταλαμβάνονται από το προστατευτικό πεδίο του άρθρου 17 παρ. 1 του Συντάγματος⁴², ενδιαφέρον αποτελεί η νομολογία του ΔΕΚ, ως προς τη διαφαινόμενη τάση ένταξής τους στο θεσμό της απαλλοτρίωσης. Εν προκειμένω, στην υπόθεση Booker⁴³ ετέθη το ζήτημα κατά πόσο το δικαίωμα στην ιδιοκτησία, όπως αυτό αναγνωρίζεται στην κοινοτική έννομη τάξη, υποχρεώνει τα κράτη μέλη να αποζημιώσουν τους καλλιεργητές ιχθυοτροφείων, τα ψάρια των οποίων έφεραν υποψίες προσβολής από ασθένεια και καταστράφηκαν σε εκτέλεση κοινοτικής οδηγίας. Μολονότι στην εισήγησή του ο Γενικός Εισαγγελέας Mischo θεωρεί ότι οι συγκεκριμένες ενέργειες «δε συνιστούν απαλλοτριώσεις, αλλά εξαιρετικές περιπτώσεις περιορισμού της χρήσης αγαθών», προσθέτει ότι το μέτρο αυτό θα συνιστούσε βάρος που επιβάλλεται από δημόσια αρχή προς χάριν δημοσίου συμφέροντος και θα θεμελίωνε πιθανώς την υποχρέωση καταβολής απαλλοτριωτικής αποζημίωσης, εφόσον επρόκειτο για θανάτωση ψαριών για προληπτικούς και μόνο λόγους. Θεωρείται λοιπόν ότι κατ' αυτόν τον τρόπο ανοίγει ο δρόμος για ευρεία κατοχύρωση της κινητής περιουσίας των κοινοτικών πολιτών⁴⁴.

⁴¹ Βλ. σχετικά άρθρο 1.

⁴² Βλ. ενδεικτικά *Π.Δ. Λαγτόγλου*, *Ατομικά Δικαιώματα*, τ. Β', σελ. 891 επ.

⁴³ Joined Cases C-20/00 και C-64/00, *Booker Aquaculture Ltd trading as Marine Harvest McConnell και Hydro Seafood κατά Scottish Ministers*.

⁴⁴ Βλ. *Γ. Γεραπετρίτη*, *Η δικονομία της απαλλοτρίωσης: Συνταγματική λογική και προοπτική της «ενιαίας δικαιοδοσίας»*, *ΔιΔικ* 2003, σελ. 31-32.

4. Προϋποθέσεις της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης

4.1. Η Δημόσια Ωφέλεια

Εξετάζοντας κανείς τις απαιτούμενες προϋποθέσεις της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, πρέπει να σταθεί στην έννοια της δημόσιας ωφέλειας, ως μίας θεμελιώδους προϋπόθεσης για την κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης τόσο κατά το Σύνταγμα (άρθρο 17 παρ. 2 «κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια, που έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει...») όσο και κατά το νόμο (Κώδικας Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων άρθρο 1 παρ. 1 σύμφωνα με το οποίο «η αναγκαστική απαλλοτρίωση ακινήτου, καθώς και η σύσταση εμπραγμάτου δικαιώματος σε βάρος αυτού, κηρύσσεται εφόσον επιτρέπεται από το νόμο για δημόσια ωφέλεια»).

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, από τη στιγμή εκείνη κατά την οποία κηρύσσεται η αναγκαστική απαλλοτρίωση πρέπει να αναμένεται δημόσια ωφέλεια. Πρόκειται ουσιαστικά για μία αόριστη-αξιολογική έννοια, η οποία δε δύναται να καθορισθεί άπαξ, αλλά μεταβάλλεται ανάλογα με τις κρατούσες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αντιλήψεις. Εύστοχα έχει παρατηρηθεί ότι «από τις αρχές του αιώνα μας η έννοια της δημόσιας ωφέλειας έχει διευρυνθεί εντυπωσιακά, ώστε να συμπεριλάβει δραστηριότητες από τις οποίες το κράτος άλλοτε απείχε»⁴⁵. Μία πρώτη ένδειξη προς την κατεύθυνση της οριοθέτησης της έννοιας της δημόσιας ωφέλειας παρέχουν οι συνταγματικές διατάξεις, οι οποίες προβλέπουν αποστολές του Κράτους, όπως π.χ. η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (αρ. 24 παρ. 1)⁴⁶, η εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και της οικονομικής ανάπτυξης

⁴⁵ Βλ. *N. Αλιβιζάτο*, Η Δημόσια Ωφέλεια στην αναγκαστική απαλλοτρίωση, ΕΔΔΔ 1993, σελ. 8.

⁴⁶ Προσφάτως κρίθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας ότι δεν είναι νόμιμη η κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης για την κατασκευή οδικού έργου, του οποίου ο σχεδιασμός είναι προσωρινός και τελεί ακόμα υπό την αίρεση της τροποποίησής του από μελλοντικό σχεδιασμό άλλου οδικού δικτύου. Και τούτο, διότι αποσπασματικές και απρογραμμάτιστες πράξεις διαχείρισεως του οδικού δικτύου, καθώς και οδικά έργα προσωρινού χαρακτήρα δε συνάδουν με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Η έννοια της δημόσιας ωφέλειας νοείται, εν προκειμένω, από το ΣΕ σε σχέση με την ολοκληρωμένη και οριστική μορφή και θέση του έργου (ΣΕ 4030/2001, βλ. Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου Ι/2003, σελ. 279 επ. Στην προστασία, εξάλλου, του πολιτιστικού περιβάλλοντος, την οποία κατοχυρώνει ως υποχρέωση του Κράτους και ως δικαίωμα του καθενός το αρ. 24Σ, και ταυτόχρονα στην προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας αποβλέπουν οι ρυθμίσεις των αρ. 18 και 19 του

(αρ. 106 παρ. 1), η φροντίδα για την απόκτηση κατοικίας από τους αστέγους (αρ. 21 παρ. 4). Δεν είναι απαραίτητο βέβαια κάθε μορφή δημόσιας ωφέλειας να βρίσκει και συνταγματικό έρεισμα.

Επειδή η αναγκαστική απαλλοτρίωση συνεπάγεται την άρση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, η δημόσια ωφέλεια πρέπει να είναι **εντονότερη** από το γενικό συμφέρον της παρ. 1 του άρθρου 17 Σ⁴⁷, προκειμένου να μπορεί να δικαιολογήσει την κατά πολύ βαθύτερη, έναντι του απλού περιορισμού της, επέμβαση και στέρηση της ιδιοκτησίας⁴⁸. Δημόσια ωφέλεια δε σημαίνει όμως ωφέλεια του Δημοσίου με τη στενή οικονομική έννοια. Έτσι, δεν αποτελεί δημόσια ωφέλεια η εκ της απαλλοτριώσεως απλή αύξηση της περιουσίας ή των εσόδων του κράτους, εφόσον δε συνδυάζεται προς εξυπηρέτηση του κοινωνικού συμφέροντος⁴⁹. Χρησιμοποιείται έτσι από τη θεωρία⁵⁰ το παράδειγμα, σύμφωνα με το οποίο δεν επιτρέπεται να κηρυχθεί αναγκαστική απαλλοτρίωση προκειμένου το κράτος να επωφεληθεί από την αναμενόμενη αύξηση της αξίας των ακινήτων σε περιοχή με έντονη τουριστική ανάπτυξη και να πωλήσει, αργότερα, το απαλλοτριωθέν σε τιμή μεγαλύτερη από την αποζημίωση που θα καταβάλει. Αντιθέτως, η δημόσια ωφέλεια θα πρέπει να θεωρηθεί ως ταυτόσημη προ το έντονο δημόσιο συμφέρον.

Η δημόσια ωφέλεια αντιδιαστέλλεται επίσης προς την καθαρά ιδιωτική ωφέλεια. Παρόλο αυτά, δημόσια ωφέλεια σύμφωνα με τη νομολογία υπάρχει και όταν προβλέπεται από το νόμο η επιβολή απαλλοτριώσεως υπέρ ιδιώτη, εφόσον ο σκοπός της εντάσσεται στην εξυπηρέτηση του γενικότερου δημοσίου συμφέροντος, όταν δηλαδή ωφελείται το κοινωνικό σύνολο. Κάτι τέτοιο συμβαίνει π.χ. με την ίδρυση ή επέκταση αξιόλογης βιομηχανικής μονάδας⁵¹. Στις περιπτώσεις αυτές η διοίκηση οφείλει να παρακολουθεί και να

Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Στο άρθρο 18 ρυθμίζονται τα ζητήματα των απαλλοτριώσεων, και συγκεκριμένα ορίζεται ότι το Δημόσιο μπορεί, με κοινή απόφαση των αποφάσεων των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού, να προβαίνει είτε στην ολική ή τη μερική απαλλοτρίωση είτε στην απευθείας εξαγορά μνημείου ή οποιουδήποτε ακινήτου μέσα στο οποίο υπάρχουν μνημεία, καθώς και παρακείμενων ακινήτων ή μνημείων, εάν αυτό κρίνεται απαραίτητο για την προστασία των μνημείων. Επίσης, προβλέπεται από το άρθρο 19 διαδικασία αποζημίωσης και για τη στέρηση της χρήσης του ακινήτου, ενόψει της προστασίας των μνημείων, αρχαιολογικών χώρων ή ιστορικών τόπων ή για τη διενέργεια ανασκαφών.

⁴⁷ Βλ. Π.Δ. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β', σελ. 941.

⁴⁸ Πρόκειται για «άρση» του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, βλ. Α.Χ. Γέροντα, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, σελ. 428.

⁴⁹ Βλ. Χ. Σγουρίτσα, Συνταγματικό Δίκαιο, Β', 1966, σελ. 172-173.

⁵⁰ Βλ. Κ.Χ. Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 364.

⁵¹ Βλ. ΣΕ 1449/1979, ΣΕ 4236/1980.

ελέγχει κατά πόσο η απαλλοτρίωση συμβάλει πραγματικά στην προαγωγή της εθνικής οικονομίας. Καθώς η κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης υπέρ ιδιωτών εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια της διοίκησης, πρέπει να ελέγχεται από τα δικαστήρια αν κατά την κοινή πείρα και αντικειμενική εκτίμηση ο συγκεκριμένος σκοπός προωθεί την ωφέλεια του κοινωνικού συνόλου, και σε αντίθετη περίπτωση η διοίκηση οφείλει να προχωρεί στην ανάκλησή της⁵².

4.2. Νομοθετικός καθορισμός της δημόσιας ωφέλειας

Η δημόσια ωφέλεια καθορίζεται κατά ρητή συνταγματική επιταγή με νόμο. Ο νόμος αυτός μπορεί να είναι είτε τυπικός, είτε κανονιστική διοικητική πράξη, που εκδίδεται μετά από ειδική και συγκεκριμένη εξουσιοδότηση νόμου, έτσι ώστε η διοίκηση να είναι εκείνη που προβαίνει συχνά στον καθορισμό της. Ο κοινός, λοιπόν νομοθέτης ή η κανονιστικώς δρώσα δημόσια διοίκηση, πριν από την κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, πρέπει να έχουν καθορίσει ότι για την εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού είναι δυνατή η απαλλοτρίωση της ιδιοκτησίας. Ο σκοπός, όμως, αυτός πρέπει να είναι πάντοτε σκοπός δημόσιας ωφέλειας, ήτοι αρκεί να ορίζεται στο νόμο ότι για τον συγκεκριμένο σκοπό χωρεί απαλλοτρίωση⁵³. Εφόσον η συγκεκριμενοποίηση της δημόσιας ωφέλειας γίνεται από τη Διοίκηση, τότε συνιστά άσκηση διακριτικής ευχέρειας και συνεπώς ελέγχεται από τα δικαστήρια ως προς την τήρηση των άκρων ορίων της⁵⁴.

Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να προβλέπονται από τον κανόνα δικαίου κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο, αλλά με σαφήνεια και με ακριβή οριοθέτηση οι περιπτώσεις που συνιστούν «δημόσια ωφέλεια». Πρόκειται για τη λεγόμενη «αρχή της ειδικότητας»⁵⁵, άμεση συνέπεια της οποίας είναι διάταξη νόμου, η οποία επαναλαμβάνει τη σχετική συνταγματική διάταξη χωρίς να εξειδικεύει τον ειδικό σκοπό⁵⁶ ή οποία περιέχει την αόριστη ρήτρα «και σε κάθε άλλη

⁵² Όταν εξάλλου το απαλλοτριωθέν δεν χρησιμοποιείται για τον συγκεκριμένο και ειδικό σκοπό που ορίστηκε, η αναγκαστική απαλλοτρίωση εκ των υστέρων καθίσταται αντισυνταγματική.

⁵³ Βλ. Π. Παραρά, Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση, σελ. 109.

⁵⁴ Βλ. Α.Χ. Γέροντα, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, σελ. 428, βλ. ΣΕ 998/1968.

⁵⁵ Βλ. Π. Παραρά, Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση, οπ. π..

⁵⁶ Βλ. Α.Χ. Γέροντα, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, σελ. 429.

παρόμοια περίπτωση»⁵⁷ να μην μπορεί να θεμελιώσει την κήρυξη της απαλλοτρίωσης.

Με διατάξεις νόμων έχουν χαρακτηρισθεί ως δημόσια ωφέλεια η δημιουργία νοσοκομειακών, βιομηχανικών ή τουριστικών μονάδων, η αποκατάσταση ακτημόνων αγροτών, η στέγαση προσφύγων, αναπήρων ή εργαζομένων αστέγων, η διάνοιξη οδών και πλατειών, η στέγαση δημοσίων υπηρεσιών, η εκτέλεση εγγειοβελτικών έργων. Το αρ. 257 παρ. 1 του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα επιτρέπει την απαλλοτρίωση υπέρ των ΟΤΑ για την ικανοποίηση υδρευτικών και αρδευτικών αναγκών, τη δημιουργία κοινοχρήστων χώρων, την εναπόθεση απορριμμάτων, τη λήψη των απαιτούμενων για την εκτέλεση έργων υλικών, την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος κ.α.

Η δημόσια ωφέλεια δεν είναι πάντως απαραίτητο να είναι εθνικής κλίμακος, αλλά δύναται να έχει τοπικό χαρακτήρα, δηλαδή «να συμπυκνώνει τις συλλογικές ανάγκες των κατοίκων συγκεκριμένης περιφέρειας»⁵⁸.

Εάν κατά την κοινή πείρα η εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού είναι άσχετη με τη γενικότερη ωφέλεια του κοινωνικού συνόλου, τούτο θα κριθεί τελικώς από το δικαστή, ο κανόνας δικαίου δε, που για τον σκοπό αυτό προβλέπει δυνατότητα απαλλοτρίωσης, «θα είναι ευθέως αντισυνταγματικός»⁵⁹.

Η δημόσια ωφέλεια κατά τη συνταγματική επιταγή πρέπει να έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο. Τούτο σημαίνει αφενός ότι η πράξη πρέπει να είναι πλήρως αιτιολογημένη, αφετέρου πρέπει να αποσκοπεί άμεσα, όπως αναλύθηκε, τη δημόσια ωφέλεια. Υποστηρίζεται⁶⁰ ότι, όπως και στις εκ του νόμου αιτιολογητές πράξεις, η αιτιολογία οφείλει κατ' αρχήν να υπάρχει στο ίδιο το σώμα της πράξης· τυχόν έλλειψή της καθιστά την πράξη ακυρωτέα για παράβαση ουσιώδους τύπου περί τη διαδικασία, ενώ η προσφυγή στα στοιχεία του φακέλου είναι δυνατή μόνο συμπληρωματικά. Σημειώνεται, εντούτοις, ότι η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας⁶¹ δεν προχωρεί σε τέτοιου είδους διακρίσεις, όπως οι ανωτέρω· σύμφωνα με τη νομολογία

⁵⁷ Βλ. Κ.Χ. Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 365-366.

⁵⁸ Βλ. Δ. Φιλίππου, Η αναγκαστική απαλλοτρίωση υπέρ των Ο.Τ.Α., 1994, σελ. 45 επ.

⁵⁹ Βλ. Π. Παρρά, Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση, οπ. π..

⁶⁰ Βλ. Κ.Χ. Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 366.

⁶¹ Βλ. ΣΕ 4672/1983, 39/2003.

αυτή η αιτιολογία αρκεί να προκύπτει είτε από την πράξη κήρυξης της απαλλοτρίωσης είτε από τα στοιχεία του φακέλου.

Ενόψει και της συνταγματικής πλέον κατοχύρωσης της αρχής της αναλογικότητας, πρέπει να εξετάζεται αν η επιλογή του συγκεκριμένου ακινήτου αποτελεί την αναγκαία και κατάλληλη λύση για την εξυπηρέτηση του επιδιωκόμενου σκοπού. Η αναγκαστική απαλλοτρίωση πρέπει λοιπόν να προκύπτει ότι αποτελεί αν όχι τη μόνη δυνατή, πάντως τη σαφώς υπερέχουσα, ενόψει των περιστάσεων, λύση εξ επόψεως δημοσίου συμφέροντος. Η διοίκηση επομένως οφείλει να ερευνήσει μήπως υπάρχει άλλος, λιγότερο επαχθής, από την απαλλοτρίωση τρόπος για την εκπλήρωση του σκοπού που επιδιώκει να θεραπεύσει, καθώς και το κατά πόσο ο σκοπός αυτός καθιστά απαραίτητη τη συγκεκριμένη απαλλοτρίωση⁶².

Η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 17 του Συντάγματος, όπως διαμορφώθηκε μετά την τελευταία συνταγματική αναθεώρηση προβλέπει ότι «στην απόφαση κήρυξης πρέπει να δικαιολογείται ειδικά η δυνατότητα κάλυψης της δαπάνης αποζημίωσης». Τούτο επιτυγχάνεται με αναφορά στις σχετικές εγγραφές του προϋπολογισμού ή των διάφορων συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων. Συναφής είναι και η ρύθμιση του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων σύμφωνα με την οποία (άρθρο 3 παρ. 7) απαιτείται (όταν υπόχρεος για καταβολή της αποζημίωσης είναι το Δημόσιο ή ΝΠΔΔ) βεβαίωση του αρμόδιου για την έκδοση της πράξης οργάνου για το μέγεθος της δαπάνης και τον τρόπο καλύψεώς της, με μνεία του αντίστοιχου φορέα και Κωδικού αριθμού εξόδου του οικείου προϋπολογισμού από την εγγεγραμμένη πίστωση των οποίων πρόκειται να καλυφθεί η εν λόγω δαπάνη⁶³. Η βεβαίωση αυτή μνημονεύεται υποχρεωτικά στο προοίμιο της πράξης κήρυξης της απαλλοτρίωσης, ούτως ώστε να αποφεύγεται το φαινόμενο των μαζικών απαλλοτριώσεων χωρίς την αντίστοιχη οικονομική δυνατότητα, το οποίο και οδηγεί στη μεταγενέστερη ανάκληση της πράξης απαλλοτρίωσης⁶⁴. Πρέπει,

⁶² Βλ. *Ι. Σαρμά*, Η συνταγματική και διοικητική νομολογία του ΣτΕ, 1990, σελ. 714 επ., και ιδίως ΣΕ 4651/1986.

⁶³ Εναλλακτικώς απαιτείται απόφαση του Υπουργού Οικονομικών για εγγραφή ή μεταφορά πίστωσης ή εν πάσει περιπτώσει η πηγή από την οποία θα καλυφθεί η δαπάνη.

⁶⁴ Η υποχρέωση ειδικής αιτιολογίας του τρόπου κάλυψης θεωρείται ότι καταλαμβάνει και τις απαλλοτριώσεις που επιβάλλονται με τυπικούς νόμους, ενώ η παράλειψή της από τη σχετική αιτιολογική έκθεση (αρ 74 §1 Σ), την ειδική έκθεση του άρθρου 75 §3 Σ και την έκθεση του γενικού Λογιστηρίου του Κράτους (αρ. 75 §1 Σ) δεν θεωρείται ότι συνιστά *interna corporis*, βλ. *Ξ. Κοντιάδη*, Ο

επίσης, να σημειωθεί ότι γενική και αόριστη αναφορά σε προβλεπόμενα κονδύλια δεν αρκεί και θεωρείται καταστρατήγηση του Συντάγματος⁶⁵.

4.3. Η καταβολή πλήρους αποζημιώσεως

Σε αντίθεση με τη συνδρομή της δημόσιας ωφέλειας ως προϋπόθεση για την κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, η καταβολή της πλήρους αποζημιώσεως στο δικαιούχο προβλέπεται από το Σύνταγμα ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη συντέλεση της απαλλοτριώσεως, δηλαδή για τη μεταβίβαση της κυριότητας και την κατάληψη του ακινήτου.

Στο άρθρο 17 παρ. 2 του Συντάγματος ορίζεται, μεταξύ άλλων ότι η αποστέρηση της ιδιοκτησίας είναι επιτρεπτή μόνο για δημόσια ωφέλεια «και πάντοτε αφού προηγηθεί πλήρης αποζημίωση, που να ανταποκρίνεται στην αξία που είχε το απαλλοτριούμενο κατά το χρόνο της συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης».

Προς την κατεύθυνση αυτή προσανατολίζεται και το άρθρο 7 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων, σύμφωνα με το οποίο η αναγκαστική απαλλοτρίωση συντελείται:

- i) με την καταβολή στον δικαστικώς αναγνωρισθέντα ή στον αληθινό δικαιούχο της αποζημίωσης που προσδιορίστηκε προσωρινά ή οριστικά ή
- ii) με τη δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως γνωστοποίησης ότι η αποζημίωση κατατέθηκε στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων η iii) με την έκδοση (από το Δημόσιο) χρηματικού εντάλματος πληρωμής υπέρ του δικαστικώς αναγνωρισθέντα ή του αληθινού δικαιούχου.

Ορολογικά το ελληνικό Σύνταγμα φαίνεται ότι διαφέρει ως προς τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά Συντάγματα, τα οποία κάνουν λόγο είτε για δίκαιη ικανοποίηση (Βέλγιο, Γερμανία, Λουξεμβούργο, Γαλλία, Πορτογαλία), ή για ανάλογη αποζημίωση (Ισπανία) ή απλώς για αποζημίωση χωρίς περαιτέρω διευκρινήσεις (Ιταλία, Ολλανδία, Σουηδία). Η θεωρητική όμως αυτή πληρότητα

νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 437.

⁶⁵ Βλ. *Ε. Βενιζέλο*, Το αναθεωρητικό κεκτημένο, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 176.

δε φαίνεται να βρίσκει αντίκρισμα και σε πρακτικό επίπεδο, καθώς τα δικαστήρια προσδιορίζουν τιμές μονάδας αρκετά χαμηλότερες από την πραγματική αγοραία αξία των ακινήτων, ενώ οι χρονοβόρες και περίπλοκες διαδικασίες για την είσπραξη της αποζημίωσης ζημιώνουν οικονομικά τον εκάστοτε δικαιούχο⁶⁶.

Πλήρης αποζημίωση, σύμφωνα με τη νομολογία, θεωρείται εκείνη με την οποία ο ιδιοκτήτης του απαλλοτριούμενου μπορεί να το αντικαταστήσει με άλλο ισάξιο, δηλαδή πρέπει να επαρκεί για την αγορά άλλου, ανάλογου πράγματος (χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η τυχόν μεγαλύτερη υποκειμενική αξία του πράγματος για τον καθ' ου). Περιλαμβάνονται, λοιπόν, η μείωση της αξίας του μέρους του κτήματος, το οποίο απομένει μετά την απαλλοτρίωση, όσες τυχόν επωφελείς δαπάνες έγιναν από τον ιδιοκτήτη πριν από την κήρυξη της απαλλοτρίωσης, όχι όμως και τα διαφυγόντα κέρδη (η αποθετική λοιπόν ζημία δεν περιλαμβάνεται)⁶⁷. Τούτο συνάγεται σύμφωνα με τη θεωρία⁶⁸ και εξ αντιδιαστολής από την παρ. 5 του αρ. 17 Σ σύμφωνα με την οποία «νόμος ορίζει τις περιπτώσεις υποχρεωτικής ικανοποίησης των δικαιούχων για την πρόσοδο, την οποία έχασαν από ακίνητο που απαλλοτριώθηκε έως το χρόνο καταβολής της αποζημίωσης». Σε αντίθεση με παλαιότερη νομολογία του, ο Άρειος Πάγος έκρινε πρόσφατα ότι από τις διατάξεις του άρθρου 17 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος, ερμηνευόμενες υπό το πρίσμα του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλου της ΕΣΔΑ, συνάγεται ότι για τον προσδιορισμό της πλήρους αποζημιώσεως λαμβάνεται υπόψη και η δαπάνη μετεγκατάστασης του ιδιοκτήτη⁶⁹.

Η συνταγματική, επίσης, πρόβλεψη (σύμφωνα με το τελευταίο εδάφιο της παρ. 4 του αρ. 17 Σ) ότι η αποζημίωση δεν υπόκειται σε κανένα φόρο, κράτηση ή τέλος, αποτελεί μία επιπλέον διασφάλιση ότι δε θα φαλκιδευθεί το πλήρες της αποζημιώσεως. Το αυτό θα πρέπει να δεχθούμε ότι ισχύει και για την καταψηφιστική αγωγή του δικαιούχου κατά του υπόχρεου για την

⁶⁶ Βλ. *Κ.Χ.Χρυσόγονο*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 369.

⁶⁷ Βλ. *Α.Χ. Γέροντα*, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, σελ. 433.

⁶⁸ Βλ. *Κ.Χ.Χρυσόγονο*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, οπ. π.

⁶⁹ ΑΠ 8/1999, ΕλλΔνη 99, σελ. 558.

καταβολή της αποζημίωσης, η οποία αγωγή δεν υπόκειται σε τέλος δικαστικού ενσήμου⁷⁰.

Στο σημείο αυτό υπενθυμίζεται η ρύθμιση της παρ. 4 του άρθρου 13 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων σύμφωνα με την οποία «εάν απαλλοτριωθεί τμήμα ακινήτου με αποτέλεσμα η αξία του τμήματος που απομένει στον ιδιοκτήτη να μειωθεί ή το τμήμα αυτό να γίνει άχρηστο για τη χρήση που προορίζεται, με την απόφαση προσδιορισμού της αποζημίωσης για το απαλλοτριούμενο τμήμα προσδιορίζεται και ιδιαίτερη αποζημίωση για το τμήμα που απομένει στον ιδιοκτήτη, η οποία καταβάλλεται μαζί με την αποζημίωση για το απαλλοτριούμενο».

Η κατά το άρθρο 17 παρ. 2 Σ αποζημίωση οφείλει κατ' αρχήν να είναι χρηματική. Ωστόσο, μετά και τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, η αποζημίωση μπορεί, εφόσον συναινεί ο δικαιούχος, να καταβάλλεται σε είδος (in natura αποζημίωση), ιδίως με τη μορφή της παραχώρησης της κυριότητας άλλου ακινήτου ή της παραχώρησης δικαιωμάτων επί άλλου ακινήτου. Σχετική είναι και η δήλωση του εισηγητή της πλειοψηφίας για τη δυνατότητα να ανοίξει μέσω της εν λόγω διάταξης ο διάλογος για τη μεταφορά συντελεστή δόμησης, θεσμός που επανήλθε εν τω μεταξύ σε ισχύ με τον ν. 3044/2002. Για την καταβολή πάντως της αποζημίωσης σε είδος απαιτείται σύμφωνα με τον Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων (αρ. 17 παρ. 3) ειδική έγγραφη δήλωση του δικαιούχου, ενώ η ανεπιφύλακτη παραλαβή της αποζημίωσης σε είδος εξομοιώνεται με την έγγραφη συναίνεση. Βεβαίως, για την καταβολή της in natura αποζημιώσεως απαιτείται η σχετική νομοθετική πρόβλεψη, όπως το άρθρο 6 παρ. 4 Ν.797/1971 ή το άρθρο 242 του Αγροτικού Κώδικα.⁷¹ Αποζημίωση σε άλλο πλην της κυριότητας επί ακινήτου είδος ή με τη μορφή παραχώρησης δικαιωμάτων επί άλλου ακινήτου επιτρέπεται μόνο εάν οι παραχωρήσεις αυτές προβλέπονται και ρυθμίζονται με ειδική διάταξη⁷².

⁷⁰ Βλ. *Κ.Χ. Χρυσόγονο*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 370, ΕφΑθ 8681/2000, ΝοΒ 2001, σελ. 852.

⁷¹ Ειδικώς για το τελευταίο αυτό άρθρο κρίθηκε από τη νομολογία ότι δεν αρκεί η έκδοση παραχωρητηρίου για συγκεκριμένη έκταση, αν δεν έχει προϋπάρξει συμβολαιογραφική αποδοχή εκ μέρους του καθ' ου η απαλλοτρίωση, βλ ΣΕ 1673/1993. ΔιΔικ 1994, σελ. 737.

⁷² Έτσι, περιπτώσεις in natura αποζημιώσεως προβλέπονται επί απαλλοτριώσεων που αναφέρονται στη διαρρύθμιση ή την αναμόρφωση οικιστικών περιοχών, καθώς και στα πλαίσια της εκτέλεσης πολεοδομικών ή ρυμοτομικών σχεδίων..

Ιδιαίτερως ενδιαφέρουσα είναι ως προς το κεφάλαιο του χρηματικού αντισταθμίματος η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου⁷³. Το τελευταίο ερμηνεύοντας το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλου αφενός ως ενιαίο σύνολο που διέπεται από μια ratio, η οποία δεν εξυπηρετείται με την απλή και μόνο συνδρομή ορισμένων τυπικών προϋποθέσεων και αφετέρου στο γενικότερο πλαίσιο και σύστημα της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, συνέδεσε τις διάφορες τυπικές προϋποθέσεις που διαλαμβάνει το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλου με ένα στοιχείο ουσίας: την δίκαιη ισορροπία (fair balance)⁷⁴. Το στοιχείο συνεπάγεται την ανάγκη να υφίσταται «εύλογη ισορροπία» ανάμεσα στις απαιτήσεις του γενικού συμφέροντος της κοινωνίας και στις απαιτήσεις για την προστασία του θεμελιώδους δικαιώματος της ατομικής ιδιοκτησίας. Η εισδοχή του κανόνα της εύλογης ισορροπίας είχα σαν αποτέλεσμα να εισαχθεί στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλου μία νέα έννοια που δεν υπάρχει στο γράμμα του: πρόκειται για την έννοια της αποζημίωσης, η καταβολή της οποίας αποτελεί στοιχείο πρόσφορο για να αποκατασταθεί η ανωτέρω εύλογη ισορροπία μεταξύ της δημόσιας ωφέλειας και της προστασίας της ιδιοκτησίας⁷⁵.

Χωρίς τη χορήγηση χρηματικού αντισταθμίματος (στις περιπτώσεις στέρησης της ιδιοκτησίας για λόγους δημόσιας ωφέλειας) η προστασία του δικαιώματος της ιδιοκτησίας θα ήταν σε μεγάλο βαθμό απατηλή και αναποτελεσματική. Με την καταβολή της αποκαθίσταται, όπως έκρινε σχετικώς το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου⁷⁶, η εύλογη σχέση αναλογίας ανάμεσα στα χρησιμοποιούμενα μέσα και τον επιδιωκόμενο σκοπό.

⁷³ Βλ. Γ. Φουφόπουλο και Φ. Καραγιαννόπουλο, Η αποζημίωση ως θεραπεία της στέρησης της ιδιοκτησίας, Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ΤοΣ 1999, σελ.6 επ.

⁷⁴ Βλ. αναλυτικά *Ι.Δρόσο*, Συνταγματικοί περιορισμοί της ιδιοκτησίας και αποζημίωση, σελ. 53 επ. και 67 επ.

⁷⁵ Κομβικής σημασίας για τη διαμόρφωση της νομολογίας αυτής του ΕΔΔΑ υπήρξε η απόφαση Spörrong και Lonngath της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 1983. Η υπόθεση αφορούσε την επί αρκετά έτη ουσιαστική δέσμευση ακίνητης περιουσίας του κου Spörrong και της κας Lonngath χωρίς να τους δοθεί ούτε αποζημίωση ούτε η δυνατότητα να απαιτήσουν αποζημίωση.

⁷⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 9-12-1994 επί της υποθέσεως Ιερές Μονές κατά Ελλάδος σε: Επισκόπηση νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί ατομικών προσφυγών κατά Ελλάδος..., σελ 185 επ.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου παρουσιάζεται, λοιπόν, ιδιαίτερα ευαίσθητο απέναντι στη χρήση μεθοδεύσεων που κατ' αποτέλεσμα περιορίζουν ή καταργούν το ατομικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας, ενώ εξίσου μεγάλη σημασία αποδίδει στην καθυστέρηση ολοκλήρωσης της διαδικασίας απαλλοτρίωσης και της καταβολής της αποζημίωσης, καθώς και στους όρους της καταβολής αυτής⁷⁷.

Με σειρά αποφάσεων του⁷⁸ το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε ότι το καθιερούμενο από το ν. 653/1977 αμάχητο τεκμήριο που θεσπιζόταν στο πλαίσιο του συστήματος «αυτοαποζημιώσεως» αντίκειται στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλου. Σύμφωνα με το ανωτέρω σύστημα αυτοαποζημιώσεως, κάθε ιδιοκτήτης οικοπέδου ομόρου σε υπό κατασκευή εθνικό οδό, τεκμαίρεται αμαχήτως ότι αντλεί οικονομικό όφελος από το γεγονός ότι το ακίνητό του κείται, μετά την απαλλοτρίωση, στην «όχθη» της νέας εθνικής οδού. Το σύστημα αυτό κατακρίθηκε ως ιδιαίτερος αυστηρό, διότι δεν έδινε τη δυνατότητα για εκτίμηση της ποικιλίας των καταστάσεων, και συνακόλουθα επέβαλε στον ιδιοκτήτη ένα ειδικό και εξαιρετικό βάρος που από μόνο του θα μπορούσε να καταστήσει νόμιμη την πιθανότητα είσπραξης της επίδικης αποζημίωσης⁷⁹.

Δυστυχώς, ο Κώδικας Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων δεν φαίνεται να έλαβε υπόψη την καταδικαστική αυτή για την Ελλάδα νομολογία και με την παρ. 2 του αρ. 7 ορίσθηκε ότι «Όπου κατά τις κείμενες διατάξεις προβλέπεται αυτοαποζημίωση του καθ' ου η απαλλοτρίωση, εάν μετά τον επερχόμενο συμφητισμό παραμένει υπόλοιπο προς καταβολή στον δικαιούχο της αποζημίωσης, η απαλλοτρίωση συντελείται με την καταβολή του υπολοίπου τούτου ή τη δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως γνωστοποίησης για την παρακατάθεση αυτού ή την έκδοση χρηματικού εντάλματος πληρωμής του...». Με την εν λόγω διάταξη καθιερώνεται και πάλι ένα άκαμπτο σύστημα, που λειτουργεί ως αμάχητο τεκμήριο, καθώς ο ιδιοκτήτης θα θεωρείται ωφεληθείς με βάση τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις που θα θεσπίζει κατά

⁷⁷ Βλ. απόφαση Lithgow της 8^{ης} Ιουλίου 1986.

⁷⁸ Βλ. υποθέσεις Κατηκαρίδης (15-11-1996), Τσώμτσος (15-11-1996), Παπαγελάς (25-3-1999), Σαββίδου (1-8-2000) κατά Ελλάδος σε: Επισκόπηση νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί ατομικών προσφυγών κατά Ελλάδος.

⁷⁹ Βλ. οπ. π.

βούληση ο νομοθέτης, και όχι μετά από δικαστική κρίση. Το τεκμήριο αυτό είναι συγχρόνως αντίθετο και στη συνταγματική επιταγή για δικαστικό προσδιορισμό της πλήρους αποζημιώσεως, ενώ η αποζημίωση που τυχόν καταβάλλεται δεν είναι πλήρης, καθώς οι παρόδοι μπορεί να «αυτοαποζημιώνονται» για την απώλεια μέρους του ακινήτου τους, χωρίς στην πραγματικότητα το υπόλοιπο να ωφελείται, αλλά αντίθετα να βλάπτεται⁸⁰.

Ήδη, όμως, με το αρ. 33 Ν. 2971/2001 «περί αιγιαλού και παραλίας» (!), και προφανώς ενόψει της σωρείας των καταδικών της Ελλάδας για το επίμαχο ζήτημα, ορίστηκε ότι το τεκμήριο της ωφέλειας των ιδιοκτητών κατά τις διατάξεις του Ν. 653/1977 είναι μαχητό και κρίνεται από το αρμόδιο για τον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης Εφετείο, μετά την κήρυξη της απαλλοτρίωσης. Κατόπιν αιτήσεως του εικαζόμενου ιδιοκτήτη ή εκείνου που αξιώνει δικαιώματα στο απαλλοτριωθέν, η εξέταση ή μη της ωφέλειας παραπέμπεται σε τριμελή Επιτροπή. Η αίτηση του ενδιαφερόμενου, η έκθεση της Επιτροπής και τα λοιπά στοιχεία της απαλλοτρίωσης διαβιβάζονται, από την αρχή που κήρυξε την απαλλοτρίωση στο αρμόδιο Εφετείο, το οποίο εκτιμά ελεύθερα τα αποδεικτικά μέσα και αποφασίζει τελεσίδικα για την ύπαρξη ή μη ωφέλειας του παρόδιου ιδιοκτήτη. Ως προς τη ρύθμιση πάντως αυτή εκφράζονται επιφυλάξεις⁸¹ α) αναφορικά με τη συνταγματικότητά της, καθώς επιτρέπει τη συντέλεση της απαλλοτρίωσης και την κατάληψη του ακινήτου πριν την καταβολή αποζημίωσης για το τμήμα που καθορίστηκε ως αυτοαποζημιούμενο και β) αναφορικά με τη συμβατότητα με τις διατάξεις της ΕΣΔΑ της θέσπισης νέας –επιπλέον– διαδικασίας, στην οποία υποχρεούται να προσφύγει ο ιδιοκτήτης, διάφορης από τη δίκη για τον καθορισμό της αποζημίωσης ή την αναγνώριση των δικαιούχων, προκειμένου να κριθεί η ύπαρξη ή μη ωφέλειάς του από την απαλλοτρίωση.

Κρίσιμος χρόνος για τον προσδιορισμό της αξίας του απαλλοτριούμενου είναι ο χρόνος της συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης, και στην περίπτωση της απευθείας αιτήσεως περί

⁸⁰ Βλ. *Κ.Χ. Χρυσόγονο*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 371.

⁸¹ Βλ. *Γ. Χορομίδη*, Ο νέος Κώδικας Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων ακινήτων υπό το πρίσμα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε: Ζητήματα από το νέο Κώδικα αναγκαστικών απαλλοτριώσεων, Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδος, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 41 επ.

οριστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης, ο χρόνος της σχετικής συζήτησης στο δικαστήριο (αρ. 17 παρ.2 Σ και 13 παρ. 1 εδ. α' ΚΑΑΑ). Μετά μάλιστα και την πρόσφατη συνταγματική αναθεώρηση, αν η συζήτηση για τον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης διεξαχθεί μετά την παρέλευση έτους από τη συζήτηση για τον προσωρινό προσδιορισμό, τότε για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά τον χρόνο συζήτησης για τον οριστικό προσδιορισμό, διάταξη στην οποία προσαρμόσθηκε και ο Κώδικας Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων. Ratio της νέας διάταξης είναι ότι ο κρίσιμος χρόνος καθορισμού της αποζημίωσης δεν πρέπει να είναι κατ' ανάγκη ο χρόνος της πρώτης συζήτησης, αλλά αντιθέτως εκείνος που βρίσκεται εγγύτερα στο χρόνο της καταβολής⁸². Θεωρείται, μάλιστα, ότι η νέα ρύθμιση τις περισσότερες φορές θα λειτουργήσει υπέρ του ιδιοκτήτη, εφόσον η αξία του ακινήτου βαίνει αυξανόμενη, χωρίς όμως να αποκλείεται και το αντίθετο⁸³.

Ως κριτήριο για την εκτίμηση της αξίας του απαλλοτριούμενου λαμβάνεται υπόψη η αξία που έχουν κατά τον κρίσιμο χρόνο παρακείμενα και ομοειδή ακίνητα, καθώς και η πρόσοδος του απαλλοτριούμενου. Ενδεχόμενη μεταβολή της αξίας του απαλλοτριούμενου μετά τη δημοσίευση της πράξης απαλλοτρίωσης και μόνο εξαιτίας αυτής δε λαμβάνεται υπόψη (αρ. 17 παρ. 3 Σ και 13 παρ.2 ΚΑΑΑ). Δεν υπολογίζεται, επίσης, τυχόν ανατίμηση προερχόμενη από ενέργειες του ιδιοκτήτη στο απαλλοτριούμενο, οι οποίες έγιναν μετά την ανακοίνωση της απαλλοτρίωσης και μόνο εξαιτίας αυτής.

Από τη συντέλεση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης (με την καταβολή της αποζημίωσης ή με τους λοιπούς αναφερόμενους στο νόμο τρόπους) ο υπέρ ου η απαλλοτρίωση αποκτά την κυριότητα ή άλλο εμπράγματο δικαίωμα επί του ακινήτου. Πριν καταβληθεί η οριστική ή προσωρινή αποζημίωση διατηρούνται, εντούτοις σύμφωνα με ουσιώδη αρχή του δικαίου της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, ακέραια όλα τα δικαιώματα του ιδιοκτήτη (και άρα όχι μόνον η κυριότητα, αλλά και η νομή με την οποία ασκείται η κυριότητα) και δεν επιτρέπεται η κατάληψη.

⁸² Βλ. *Ε. Κοντιάδη*, Ο νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001, σελ. 434 επ., *Α.Χ. Γέροντα*, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, σελ. 436 και ιδίως υποσημ. 450 για περαιτέρω ανάλυση.

⁸³ Βλ. *Ε. Βενιζέλο*, Το αναθεωρητικό κεκτημένο, σελ. 176 επ.

Εξαίρεση από τον παραπάνω κανόνα εισήχθη με την συνταγματική αναθεώρηση του 2001, στο νέο άρθρο 17 παρ. 4, το έκτο εδάφιο του οποίου ορίζει ως ακολούθως: «Προκειμένου να εκτελεστούν έργα γενικότερης σημασίας για την οικονομία της Χώρας είναι δυνατόν, με ειδική απόφαση του δικαστηρίου που είναι αρμόδιο για τον οριστικό ή προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης, να επιτρέπεται η πραγματοποίηση εργασιών και πριν από τον προσδιορισμό και την καταβολή της αποζημίωσης, υπό τον όρο της καταβολής εύλογου τμήματος της αποζημίωσης και της παροχής πλήρους εγγύησης υπέρ του δικαιούχου της αποζημίωσης, όπως νόμος ορίζει». Σημειώνεται ότι η σχετική νομοθετική ρύθμιση πρέπει να διασφαλίζει πλήρως την αποπληρωμή της αποζημίωσης υπέρ του δικαιούχου, ούτως ώστε να ανταποκρίνεται στην έννοια της πλήρους αποζημιώσεως, ενώ το «εύλογο τμήμα» πρέπει να δικαιολογεί την κατάληψη του ακινήτου σε κάθε περίπτωση. Εκφράστηκε, πάντως, η άποψη ότι με την υιοθέτηση της παραπάνω διάταξης «εξασθενίζει σημαντικά»⁸⁴ η προαναφερθείσα ουσιώδης αρχή που διέπει το δίκαιο των απαλλοτριώσεων.

Σε συμμόρφωση με την ανωτέρω συνταγματική επιταγή προσετέθη το υπ' αρ. 7^A άρθρο στον Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων, σύμφωνα με το οποίο το δικαστήριο, παρέχοντας την άδεια, υποχρεώνει τον βαρυνόμενο με τη δαπάνη της απαλλοτρίωσης να καταθέσει στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων πριν την κατάληψη του ακινήτου εύλογο τμήμα της αποζημίωσης, το οποίο δεν μπορεί πάντως να είναι μικρότερο από το 70% της κατά το οικείο σύστημα προσδιοριζόμενης αντικειμενικής αξίας του ακινήτου, άλλως της εκτιμώμενης αποζημίωσης. Η εκτίμηση για την αιτία αυτή του ύψους της αποζημίωσης δε δεσμεύει το δικαστή του προσωρινού ή οριστικού προσδιορισμού, η διαδικασία δε για τον προσδιορισμό αυτό χωρεί αυτοτελώς. Εάν το δικαστήριο παράσχει την αιτηθείσα άδεια, ο υπέρ ου η απαλλοτρίωση υποχρεούται να ζητήσει τον οριστικό ή προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης μέσα σε 1 μήνα από την κοινοποίηση ή τη γνώση της απόφασης⁸⁵. Ο βαρυνόμενος με τη δαπάνη της αποζημίωσης, έχοντας καταλάβει το ακίνητο υπό τις παραπάνω προϋποθέσεις, προβαίνει υποχρεωτικά στην έκδοση υπέρ του δικαιούχου ειδικού ομολόγου διάρκειας

⁸⁴ Βλ. Π.Δ. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, Ενημέρωση 2002, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 29.

⁸⁵ Βλ. αρ. 7^A §4 ΚΑΑΑ.

όχι μεγαλύτερης των 18 μηνών για το υπόλοιπο της αποζημίωσης. Στην περίπτωση που ο βαρυνόμενος είναι ΝΠΙΔ ή ιδιώτης, τότε –αντί του ομολόγου- παρέχεται αντίστοιχη εγγυητική επιστολή αναγνωρισμένου πιστωτικού ιδρύματος. Το ομόλογο ή η εγγυητική επιστολή επιστρέφονται αν η αποζημίωση καταβληθεί εντός του χρόνου ισχύος τους, διαφορετικά εισπράττονται από τον δικαιούχο. Αν ο βαρυνόμενος δεν καταβάλει στο δικαιούχο το ακάλυπτο υπόλοιπο της προσωρινά ή οριστικά προσδιοριζόμενης αποζημίωσης σε 6 μήνες από την κοινοποίηση, με επιμέλεια του δικαιούχου, της απόφασης για τον προσδιορισμό αυτό, τότε το υπόλοιπο επιβαρύνεται με τόκο 2% για κάθε μήνα καθυστέρησης, ο δικαιούχος διατηρεί δε το δικαίωμα κατάσχεσης οποιουδήποτε περιουσιακού στοιχείου του βαρυνόμενου, ακόμη κι αν πρόκειται για το Δημόσιο ή εξομοιούμενο με αυτό ΝΠΔΔ.

Η νεοπαγής πάντως συνταγματική αυτή διάταξη έχει επικριθεί ως άστοχη, αφού η ταχύτητα στην εκτέλεση των έργων γενικότερης σημασίας θα μπορούσε να επιτευχθεί και με ηπιότερα μέσα (π.χ. με πρόβλεψη ειδικής κατεπείγουσας διαδικασίας για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης και άμεση παρακατάθεσή της)⁸⁶. Έχει, επίσης, γίνει λόγος και για την αντιφατικότητά της, καθώς θεωρείται ότι εν προκειμένω το δικαστήριο μπορεί μόνο να πιθανολογήσει ποια μπορεί να είναι η αποζημίωση, ώστε να καθορίσει μια συγκριτικά υψηλότερη αποζημίωση. Πάντως, το «εύλογο τμήμα» οφείλει να καλύπτει τουλάχιστον τη δαπάνη μετεγκατάστασης του καθ' ου η απαλλοτρίωση μέχρι την είσπραξη του συνόλου της αποζημίωσης.

4.4. Δικαστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης

4.4.1. Διαδικασία κήρυξης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης

⁸⁶ Βλ. *Κ.Χ.Χρυσόγονο*, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, σελ. 372.

Η αναγκαστική απαλλοτρίωση κηρύσσεται⁸⁷ με την έκδοση σχετικής⁸⁸ ατομικής εκτελεστής διοικητικής πράξης η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Οι διαγραφόμενες από το Σύνταγμα (άρθρο 17) και τον Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων κατ' ιδίαν τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις⁸⁹ για την νόμιμη έκδοσή της έχουν ως ακολούθως:

Ο Κώδικας Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων (αρ.1) χρίζει ως αρμόδιο όργανο για την κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης κατά βάση τον Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας, στην οποία βρίσκεται η προς απαλλοτρίωση έκταση, ο οποίος παρίσταται αρμόδιος προς έκδοση της πράξης απαλλοτρίωσης, εφόσον μέσω αυτής (δηλαδή της απαλλοτρίωσης) σκοπείται η απόκτηση της αναγκαίας έκτασης, για την εκτέλεση:

α) έργου που έχει ενταχθεί στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα⁹⁰ ανεξάρτητα από το εμβαδόν της υπό απαλλοτρίωση έκτασης,

β) έργου, το οποίο να μην έχει ενταχθεί στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα ωστόσο η απαλλοτριωτέα έκταση έχει επιφάνεια μικρότερη των 100.000 τετραγωνικών μέτρων.⁹¹

Στις υπόλοιπες περιπτώσεις η αναγκαστική απαλλοτρίωση κηρύσσεται με κοινή απόφαση του αρμοδίου από τον σκοπό της απαλλοτρίωσης Υπουργού και του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών.

⁸⁷ Ο όρος «κήρυξη» - ως terminus technicus - ανευρίσκεται στο Σύνταγμα (αρ. 117 §5) και υποδηλώνει την πράξη του αρμοδίου οργάνου για την αφαίρεση της ιδιοκτησίας και την κτήση της από το Δημόσιο ή κάποιον τρίτο (Απ. Γεωργιάδης, Εμπράγματο Δίκαιο, Τεύχος 1,1991 σελ. 377)

⁸⁸ Στο σύνταγμα απαντάται – χάριν βραχυλογίας – ο όρος «**πράξη απαλλοτρίωσης**» (πρβλ. αρ. 17§3 «..... μετά τη δημοσίευση της πράξης απαλλοτρίωσης») ενώ σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας και ιδίως στον Κ.Αν. Απ. (αρ. 1§4, αρ.4. αρ. 17§1 κ.α.) χρησιμοποιείται ο μακροσκελεστός όρος «**απόφαση κήρυξης της (αναγκαστικής) απαλλοτρίωσης.**» Παρά την ορολογική διαφοροποίηση, οι εκφράσεις αυτές έχουν ακριβώς το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο (αποτελούν, δηλ. απλώς διαφορετικά «σημαίνοντα» ενός και του αυτού «σημαιομένου»)

⁸⁹ Για τις προϋποθέσεις της νομιμότητας της εν γένει διοικητικής πράξης πρβλ. Η. Maurer, Allgemeines Verwaltungsrecht, Aufl. 13, 2000, σελ. 230 και Μ. Παναγόπουλου, Οι ακυρότητες των διοικητικών πράξεων, 1995, οι οποίοι διακρίνουν μεταξύ τυπικής (Formelle) και ουσιαστικής (materielle) νομιμότητας (Rechtssmassigkeit), η πρώτη των οποίων προϋποθέτει τήρηση των περί αρμοδιότητας, διαδικασίας και τύπου διατάξεων και η δεύτερη την συμφωνία του περιεχομένου της διοικητικής πράξεως με το ισχύον δίκαιο. Εν προκειμένω η πλήρωση των προϋποθέσεων περί αρμοδιότητας, ουσιαστικών τύπων, αιτιολογίας και δημοσίευσης ανάγονται στο πεδίο των τυπικών προϋποθέσεων. Στο πεδίο των ουσιαστικών προϋποθέσεων ανάγονται η ύπαρξη νόμιμου σκοπού δημόσιας ωφέλειας, η μη παραβίαση των αρχών της χρηστής διοίκησης κ.λπ.

⁹⁰ και χρηματοδοτείται από την αντίστοιχη ΣΑΕΠ.

⁹¹ Για τις ειδικές ρυθμίσεις προκειμένου περί έργων που αφορούν το εθνικό οδικό δίκτυο, περί συμπληρωματικών απαλλοτριώσεων και περί της δυνατότητας παραπομπής του ζητήματος κήρυξης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης από τον Γενικό Γραμματέα της περιφέρειας στον Υπουργό Οικονομίας και Οικονομικών βλ. αντιστοίχως άρ. 1 §1 περ.α' εδ. α', β' in fin, άρ. 1 §1 περ.β', εδ.β' in fin, άρ. 1 §1 περ.β' εδ. δ' Κώδ. Αν. Απ.

Τέλος σε περιπτώσεις απαλλοτριώσεων μεγάλης σημασίας, κατά την κρίση του αρμοδίου εκ του σκοπού της απαλλοτρίωσης Υπουργού και του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών,⁹² η απαλλοτρίωση δύναται να κηρύσσεται με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου.

Η νομότυπη κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης προϋποθέτει την τήρηση από την αρμόδια για το σκοπό της απαλλοτρίωσης υπηρεσία των τασσομένων από το άρθρο 1 παρ. 1 εδ.α' και τελ. και το άρθρο 3 παρ. 1, 2, 3, 4, 5 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων διατυπώσεων, οι οποίες συνιστούν «ουσιώδεις τύπους» της διαδικασίας της απαλλοτριώσεως.

Συγκεκριμένα απαιτείται να έχουν προηγηθεί της πράξης απαλλοτρίωσης :

α) σύνταξη κτηματολογικού διαγράμματος το οποίο να εικονίζει την απαλλοτριούμενη έκταση και τις ιδιοκτησίες που περιλαμβάνονται σε αυτήν, β) σύνταξη κτηματολογικού πίνακα, ο οποίος να εμφανίζει τους εικαζόμενους ιδιοκτήτες των απαλλοτριούμενων ακινήτων, το εμβαδόν κάθε ιδιοκτησίας, καθώς και όλα τα κύρια προσδιοριστικά στοιχεία των κατασκευών και λοιπών συστατικών που τυχόν υπάρχουν σε κάθε ιδιοκτησία και

γ) τήρηση των διαδικασιών για τη χωροθέτηση του έργου, που προβλέπονται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση από το ν. 1650/1986 και την Κ.Υ.Α 69269/5387/25.10.1990 (ΦΕΚ 67B), όπως ισχύουν κάθε φορά, εφόσον το έργο για το οποίο θα κηρυχθεί απαλλοτρίωση περιλαμβάνει μεταξύ των αναφερομένων στις διατάξεις αυτές⁹³

δ) διατύπωση απλής γνώμης της αρμόδιας Υπηρεσίας Γεωργίας της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης στην περιοχή της οποίας βρίσκεται η απαλλοτριωτέα έκταση εφόσον, όμως, η τελευταία είναι αγροτική,

ε) διατύπωση απλής γνώμης από την αρμόδια δασική υπηρεσία στην περιοχή της οποίας βρίσκεται η απαλλοτριωτέα έκταση εφόσον, όμως, η τελευταία είναι δασική,

στ) ανακοίνωση της υπηρεσίας που προτείνει την απαλλοτρίωση, στην οποία να αναφέρεται ο σκοπός της απαλλοτρίωσης και να προσδιορίζεται η

⁹² Ο Κώδικας αναφέρεται γενικώς σε «Υπουργό Οικονομικών». Ήδη, όμως, με το π.δ. 81/2002 (ΦΕΚ Α' 57) άρ. 1 «τα Υπουργεία Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών συγχωνεύονται στο Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών» και κατά το άρ. 2 §2 «όπου σε διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας [άρα και στον Κώδ. Αν. Απ.] αναφέρονται οι Υπουργοί ...Οικονομικών, νοείται **εφεξής ο Υπουργός Οικονομίας και Οικονομικών**».

⁹³ Βλ. Απ. Γέροντα, Δημόσιο Οικονομικό 2002, σελ. 441, υποσ. 461, και για το πεδίο εφαρμογής των ως άνω διατάξεων Δ. Μέλισσα, Θεμελιώδη Ζητήματα του Δικαίου της χωροταξίας 2002, σελ. 105 επ.

απαλλοτριωτέα έκταση ή η ευρύτερη περιοχή στην οποία βρίσκεται αυτή. Με την ανακοίνωση αυτή, η οποία δημοσιεύεται σε μια ημερήσια εφημερίδα και τοιχοκολλάται στο οικείο δημοτικό ή κοινοτικό κατάστημα καλούνται οι ενδιαφερόμενοι να προβούν σε προσφορά ή υπόδειξη κατάλληλων για το σκοπό της απαλλοτρίωσης ακινήτων. Η αρμόδια από το σκοπό της απαλλοτρίωσης Υπηρεσία⁹⁴ μετά την τήρηση των προπαρατεθεισών διατυπώσεων αποστέλλει στη συνέχεια τον σχετικό φάκελο, με σχετική πρότασή της στην αρμόδια για την κήρυξη της απαλλοτρίωσης αρχή μέσω της Κτηματικής Υπηρεσίας⁹⁵ στην περίπτωση που αρμόδιος για την κήρυξη είναι ο Γενικός Γραμματέας Περιφέρειας ή μέσω του Τμήματος Απαλλοτριώσεων της Διεύθυνσης Δημόσιας Περιουσίας του Υπουργείου Οικονομικών στην περίπτωση που η κήρυξη της απαλλοτρίωσης ανήκει στην αρμοδιότητα των Υπουργών ή του Υπουργικού Συμβουλίου, προκειμένου να εκδοθεί η πράξη απαλλοτρίωσης.

Η κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης ολοκληρώνεται με την δημοσίευση αυτούσιου του κειμένου της σχετικής αποφάσεως στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.⁹⁶

Η κατά τον τρόπο αυτό δημοσίευση αποτελεί συστατικό τύπο της νόμιμης υπόστασης της πράξης απαλλοτρίωσης, η παράλειψη του οποίου συνεπάγεται το ανυπόστατο της τελευταίας. Περαιτέρω στο ως άνω αυτούσιως δημοσιευμένο κείμενο της απαλλοτριωτικής πράξεως πρέπει να μνημονεύονται επίσης επί ποινή ανυπόστατου,⁹⁷ ως συστατικά στοιχεία αυτής:

- α) η απαλλοτριούμενη έκταση κατά θέση και εμβαδόν,
- β) οι φερόμενοι ως ιδιοκτήτες,
- γ) το πρόσωπο υπέρ του οποίου κηρύσσεται η αναγκαστική απαλλοτρίωση,
- δ) ο σκοπός δημόσιας ωφελείας που επιδιώκεται με αυτή και να διαλαμβάνεται στο προοίμιο αυτής ειδική αναφορά στη δυνατότητα κάλυψης της δαπάνης.⁹⁸

⁹⁴ λ.χ. προκειμένου περί απαλλοτριώσεων για ανέγερση διδακτηρίων ο «Οργανισμός Σχολικών Κτιρίων» κ.ο.κ.

⁹⁵ η οποία εισηγείται σχετικώς (βλ. άρ. 1 §1 εδ. α' Κώδ. Αν.Απ.).

⁹⁶ βλ. άρ. 1 §2 Κωδ. Αν.Απ.

⁹⁷ βλ. ΣτΕ 136/2000, Δι.Δίκη 14(2002), τεύχ. 2, σελ. 326 επ. [327 – 328, σκ. 10] κ.ά.

⁹⁸ βλ. άρ. 17 §2 εδ. δ' του αναθεωρημένου Συντάγματος και άρ. 1 §7 του Κώδ. Αν.Απ., όπως η παράγραφος αυτή προστέθηκε με το άρ. 1 §1 γ του ν. 2985/2002. Συγκεκριμένα, εφόσον υπόχρεος

Η κήρυξη από τη διοίκηση αναγκαστικής απαλλοτρίωσης ακινήτων, η οποία συνιστά πράξη διακριτικής ευχέρειας,⁹⁹ επιτρέπεται προς επίτευξη σκοπού, ο οποίος έχει αναγνωρισθεί από το νόμο ως σκοπός δημόσιας ωφελείας. Η κήρυξη αυτή, ως μέτρο επαχθές, που έχει ως αποτέλεσμα ακούσια στέρηση της ιδιοκτησίας, απαιτείται να αιτιολογείται πλήρως και ειδικώς η αιτιολογία, δε, πρέπει να αναφέρεται κατά τη νομολογία (ΣτΕ 1795/1999 κ.ά.) στην εξυπηρέτηση του σκοπού που επιδιώκεται στην συγκεκριμένη περίπτωση, στην ανάγκη της προσφυγής στο μέτρο τούτο ενόψει των συνθηκών που υφίστανται στην περιοχή όπου βρίσκεται το υπό απαλλοτρίωση ακίνητο στην τελική επιλογή, ως καταλληλότερου, του απαλλοτριωμένου ακινήτου και στο εύρος της έκτασης του τελευταίου, στο οποίο είναι αναγκαίο να επιβληθεί η απαλλοτρίωση. Η αιτιολογία δε αυτή μπορεί να παρατίθεται¹⁰⁰ στην πράξη κηρύξεως της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως ή να προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου τα οποία ελήφθησαν υπόψη για την έκδοσή της (ΣτΕ 1795/1999 κ.ά.).¹⁰¹

Σύμφωνα πάντως με την προ της αναθεώρησης του άρθρου 25 παρ. 1 του Συντάγματος νομολογία του ΣτΕ¹⁰² δεν συναγόταν από τις κείμενες

για την καταβολή της αποζημίωσης είναι το Δημόσιο ή ν.π.δ.δ. απαιτείται βεβαίωση για το μέγεθος της δαπάνης και τον τρόπο καλύψεως της με μνεία του αντίστοιχου φορέα και κωδικού αριθμού εξόδου του οικείου προϋπολογισμού από την εγγεγραμμένη πίστωση των οποίων πρόκειται να καλυφθεί η εν λόγω δαπάνη. Εφόσον υπόχρεος για την καταβολή της αποζημίωσης είναι Ν.Π.Ι.Δ. ή φυσικό πρόσωπο, απαιτείται να δηλώνουν εγγράφως προς την κηρύττουσα την απαλλοτρίωση αρχή την πρόθεση και δυνατότητα τους να προβούν στη συντέλεση μέσα στις νόμιμες προθεσμίες. Πριν την αναθεώρηση του Συντάγματος δεν απαιτείτο κατά την νομολογία τέτοια βεβαίωση. Βλ. ΣτΕ 1410/2002.

⁹⁹ βλ. Δ. Φιλίππου – Α. Ροϊλό, Το δίκαιο της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως, 1998, σελ. 30

¹⁰⁰ βλ. Κ. Χρυσογόνο, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, β' έκδ. 2002, σελ. 366, ο οποίος ελέγχει την αιτιολογία υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας και θεωρεί ότι πρέπει να εξετασθεί «αν η επιλογή π.χ. συγκεκριμένου ακινήτου είναι λύση αναγκαία και κατάλληλη για την εξυπηρέτηση του παραπάνω σκοπού. Ειδικότερα η διοίκηση οφείλει να ερευνήσει μήπως υπάρχει άλλος, λιγότερο επαχθής από την απαλλοτρίωση, τρόπος για την εκπλήρωση του σκοπού δημόσιας ωφελείας που θέλει να θεραπεύσει, καθώς και το κατά πόσο ο σκοπός αυτός καθιστά απαραίτητη τη συγκεκριμένη απαλλοτρίωση. Εάν μάλιστα ο σκοπός της δημόσιας ωφελείας μπορεί να εξυπηρετηθεί εξίσου με την επιλογή άλλου ακινήτου, επιβάλλεται να ληφθεί υπόψη η τυχόν προηγούμενη επιβάρυνση ενός από τα περισσότερα κατάλληλα ακίνητα για την εξυπηρέτηση του ίδιου ή άλλου σκοπού δημόσιας ωφελείας, ώστε να αποφευχθεί νέα επιβάρυνσή του. Αυτό είναι απότοκο της αρχής της ισότητας και μάλιστα, αν πρόκειται για ακίνητα εντός σχεδίου πόλης, της αρχής της ισότητας στα πολεοδομικά βάρη».

¹⁰¹ βλ., όμως, Απ. Γέροντα, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, 2002, σελ.431 Κ. Χρυσογόνο, όπ. παρ.σελ.366, οι οποίοι πρεσβεύουν ότι η αιτιολογία πρέπει καταρχήν να υπάρχει στο ίδιο το σώμα της πράξης και η τυχόν έλλειψή της καθιστά την πράξη ακυρωτέα για «παράβαση ουσιαστούς τύπου» (άρθρο 48 περ.2 π.δ. 18/1989), ενώ η αναδρομή στα στοιχεία του φακέλου είναι δυνατή μόνο συμπληρωματικά, εδράζουν δε την θέση τους αυτή στο ότι «η συνταγματική απαίτηση να έχει «αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο» η δημόσια ωφέλεια αφορά ακριβώς την πράξη κήρυξης της απαλλοτριώσεως, καθιστώντας την πράξη αιτιολογητέα από το Σύνταγμα».

¹⁰² ΣτΕ 1685/1999, Δι.Δίκη, 2001, τεύχος 6, σελ.411.

διατάξεις του άρθρου 17 του Συντάγματος υποχρέωση του αρμοδίου οργάνου να προβαίνει, πριν από την έκδοση της απαλλοτριωτικής πράξεως, σε προπαρασκευαστικές ενέργειες που θα είχαν ως σκοπό να αντιμετωπισθεί το ενδεχόμενο εκπληρώσεως του σκοπού της απαλλοτριώσεως με άλλα μέσα (διάθεση καταλλήλων δημοσίων κτημάτων, κτήση ιδιωτικών ακινήτων με αγορά κλπ.).

Ενόψει όμως, της ρητής πλέον συνταγματικής κατοχύρωσης στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος της αρχής της αναλογικότητας¹⁰³, η οποία επιτάσσει ότι ο περιορισμός ενός συνταγματικού δικαιώματος (και *in fortiori* η προσβολή του πυρήνα του, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της απαλλοτρίωσης) να μην είναι επαχθέστερος (σε ένταση/ έκταση / διάρκεια) από το αναγκαίο για την επίτευξη του αποτελέσματος μέτρο, η τελευταία αυτή νομολογιακή θεώρηση του ΣτΕ, δεν ανταποκρίνεται πλέον στα νέα συνταγματικά δεδομένα (και αναμένεται να ανατραπεί).¹⁰⁴

Στο σώμα, πάντως, της πράξης απαλλοτρίωσης πρέπει ενόψει της νέας διάταξης του άρθρου 17 παρ. 2 εδ. δ' του αναθεωρημένου Συντάγματος να αιτιολογείται ειδικά η δυνατότητα κάλυψης της δαπάνης απαλλοτρίωσης. Η παράλειψή της ή η ύπαρξη τυχόν ελλείψεων της καθώς και η μη αναφορά της σε αυτό το σώμα της πράξης απαλλοτρίωσης ενέχουν παραβίαση ουσιώδους τύπου.

Η πράξη απαλλοτρίωσης προσβάλλεται με το ένδικο βοήθημα της αίτησης ακύρωσης ενώπιον του ΣΤ¹⁰⁵ Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας, εντός εξηκονθήμερης¹⁰⁶ ανατρεπτικής προθεσμίας, η οποία ξεκινά¹⁰⁷ για μεν τους φερομένους ως ιδιοκτήτες¹⁰⁸ της υπό απαλλοτρίωση εκτάσεως από την

¹⁰³ βλ. για την αρχή αυτή Απ.Παπακωνσταντίνου, «σχόλια υπό την ΣτΕ 2522/2000, ΕΔΔΔ 2001, σελ. 468 επ.

¹⁰⁴ βλ. ήδη την πιο πάνω υποσημείωση αρ. 16.

¹⁰⁵ βλ. άρ. 6 περ. γ' π.δ. 361 της 16/22-10-2001 (ΦΕΚ Α' 224). Ειδικά, όμως, ως προς τις «πολεοδομικές» απαλλοτριώσεις αρμόδιο καθίσταται το Δ' τμήμα του ΣτΕ (άρ. 5 §1 περ.ε')

¹⁰⁶ υπό το προϊχύσαν άρ. 5 ν.δ. 797/1971 θεσπιζόταν εν προκειμένω βραχυπρόθεσμη τριακονθήμερη προθεσμία.

¹⁰⁷ πρβλ. ΣτΕ 136/2000, ΔιΔίκη 2002, σελ. 326.

¹⁰⁸ Αν η απαλλοτριωμένη έκταση καταλαμβάνει πλείονες ιδιοκτησίες, η πράξη απαλλοτρίωσης αποτελεί «σώρευση πλειόνων ατομικών πράξεων». Στην περίπτωση αυτή, δηλαδή, η πράξη απαλλοτρίωσης απλώς εξατομικεύει το γενικό και αφηρημένο περιεχόμενο του ενυπάρχοντος στο νόμο (Κώδ.Αν.Απ.) κανόνα δικαίου σε τόσες ατομικές περιπτώσεις όσα είναι και τα φυσικά (ή νομικά) πρόσωπα των ιδιοκτητών των περιλαμβανομένων στην απαλλοτριούμενη έκταση ακινήτων (πρβλ. Δ. Κοντόγιωργα – Θεοχαρόπουλου, πρακτικά θέματα διοικητικού δικαίου, β' έκδοση, 1996, σελ.95). Απόρροια του νομικού αυτού χαρακτηρισμού είναι ότι η τυχόν ευδοκίμηση αίτησης ακύρωσης κατά της πράξης απαλλοτρίωσης που ασκήθηκε από ένα (ή μερικούς) μόνο εκ των πλειόνων

κοινοποίηση σε αυτούς ή την πλήρη γνώση της εκ μέρους τους πράξεως, αυτής για δε τους τρίτους, από την ημερομηνία πραγματικής κυκλοφορίας του φύλλου της εφημερίδας της κυβέρνησης, στο οποίο αυτή δημοσιεύθηκε.¹⁰⁹

Η δημοσίευση της πράξης απαλλοτρίωσης δεν επιφέρει οποιαδήποτε μεταβολή στο ιδιοκτησιακό καθεστώς της απαλλοτριούμενης έκτασης. Η κυριότητα εξακολουθεί να παραμένει στον αρχικό ιδιοκτήτη της, ο οποίος θα την απωλέσει (και αντίστοιχα θα κτηθεί αυτή – πρωτοτύπως-¹¹⁰ από τον φορέα, υπέρ ου η απαλλοτρίωση) μόνο από τη στιγμή που θα καταβληθεί σε αυτόν η (δικαστικώς ή εξωδίκως) προσδιοριζόμενη αποζημίωση (οπότε και «συντελείται» η απαλλοτρίωση).¹¹¹

4.4.2 Η αναγνώριση των δικαιούχων¹¹²

Η απόφαση περί προσωρινού ή οριστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης δεν αναφέρεται – καταρχήν – σε όλους τους δικαιούχους της προσδιοριζόμενης αποζημίωσης. Για τον καθορισμό των προσώπων που θα λάβουν την ως άνω αποζημίωση απαιτείται ιδιαίτερη – καταρχήν - διαδικασία

ιδιοκτητών αναπτύσσει ακυρωτικό δεδικασμένο (άρ. 50 §5 π.δ. 18/1989) μόνο ως προς αυτόν /αυτούς (Ολ.ΣτΕ 2144/1977, 2210/1982) κ.ά. [Άλλο το ζήτημα αν οι λοιποί ιδιοκτήτες – ως προς τους οποίους η πράξη απαλλοτρίωσης παραμένει «αλώβητη» και νομικώς ισχυρά – δύναται σε περίπτωση που η ακύρωση εχώρησε για έναν εκ των μνημονευομένων στην ΣτΕ 370/1997 λόγω να υποβάλλουν αίτηση επεκτάσεως του ακυρωτικού αποτελέσματος και σ' αυτούς ως προς την τελευταία αυτή δυνατότητα βλ. Κ. Γιαννακόπουλο, Η υποχρέωση ανάκλησης ατομικών διοικητικών πράξεων «όμοιων με την ακυρωθείσα», 1998, και την παραπεμπόμενη από τον Ι. Συμεωνίδη, ΕΔΔΔ 2003, τεύχος 2,σελ. 256, υποσ.8 βιβλιογραφία καθώς και την ΣτΕ 3500/2002 (αδημ.) η οποία παρέπεμψε τα σχετικώς αναφερόμενα ζητήματα στην Ολομέλεια του ΣτΕ].

¹⁰⁹ Αν η πράξη – λόγω ελλιπούς δημοσίευσης – είναι ανυπόστατη η αίτηση ακύρωσης απορρίπτεται ως απαράδεκτη, εκτός αν ήδη εφαρμόστηκε (η κοινοποίηση δε θεωρείται ότι επέχει θέση εφαρμογής ΣτΕ 2144/2002, 4097/2001 κ.ά.), οπότε η αίτηση ακύρωσης χωρεί παραδεκτώς.

¹¹⁰ βλ. ΑΠ 28/1979, ΝοΒ 27, 957, ΑΠ 1035/1977, ΕΕΝ 45/291. Ο υπέρ ου η απαλλοτρίωση δεν είναι, δηλαδή, ειδικός διάδοχος του καθ' ου, αλλά πρωτοτύπως κτώμενος την κυριότητα του απαλλοτριωμένου. Πρβλ. το ότι άρ. 1056 ΑΚ («κτήση με προσκύρωση» [που εγκολπώνει στο εννοιολογικό της εύρος και περιπτώσεις απαλλοτρίωσης]) εντάσσεται στην ενότητα των άρθρων που αφορούν τρόπους πρωτότυπης κτήσης της κυριότητας.

¹¹¹ Ο ιδιοκτήτης μπορεί συνεπώς και μετά την κήρυξη της απαλλοτρίωσης να εκποιήσει (μεταβιβάσει, υποθηκεύσει κ.λπ.) το απαλλοτριωθέν ακίνητο. Κατά την κρατούσα δε άποψη, η κήρυξη αναγκαστικής απαλλοτρίωσης του πωληθέντος συνιστά νομικό ελάττωμα του τελευταίου, επισείον τις κατ' άρ. 514 ΑΚ επ. συνέπειες (βλ. Π. Κορνηλάκη, Επίτομο Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, 2000 σελ. 92).

¹¹² Προβλέπεται και δυνατότητα διοικητικής αναγνώρισης δικαιούχων (άρ. 27) εφόσον πάντως η αξιούμενη αποζημίωση με βάση την προσδιορισθείσα τιμή μονάδος δεν υπερβαίνει τα 5.900 Ευρώ (άρ. 27 §1 εδ. β').

δικαστικής αναγνώρισης των δικαιούχων, η οποία χωρεί με την έκδοση – μη υποκείμενης σε ένδικα μέσα – απόφασης του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας, όπου κείται η απαλλοτριούμενη έκταση, το οποίο επιλαμβάνεται ύστερα από αίτηση κάθε ενδιαφερόμενου (άρθρο 26 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων). Πάντως, σύμφωνα με καινοτομία του νέου Κώδικα Απαλλοτριώσεων οι δύο διαδικασίες (προσδιορισμού της αποζημίωσης και αναγνώρισης δικαιούχων) μπορούν να συναρθρωθούν σε ενιαία διαδικασία, εφόσον οποιοσδήποτε από τους διαδίκους είτε με δικόγραφο κοινοποιούμενο στους αντιδίκους πέντε τουλάχιστον ημέρες πριν από τη συζήτηση της αίτησης για τον προσωρινό καθορισμό της αποζημίωσης είτε με τις προτάσεις κατατιθέμενες μέσα στην ίδια προθεσμία ζητήσει να γίνει η αναγνώριση των δικαιούχων της αποζημίωσης με την ίδια απόφαση (άρθρο 26 παρ. 3).

Θα πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι το δικαστήριο απέχει να εκδώσει απόφαση αναγνώρισης των δικαιούχων της αποζημίωσης σε κάθε περίπτωση κατά την οποία:

- α) η κυριότητα του απαλλοτριωμένου ή άλλο εμπράγματο δικαίωμα επ' αυτού πιθανολογείται ότι ανήκει στο Δημόσιο,
- β) η κυριότητα του απαλλοτριωμένου ή άλλο εμπράγματο δικαίωμα επ' αυτού διεκδικείται από περισσότερους και είναι δυσχερής η διακρίβωση του δικαιούχου και
- γ) δεν αποδεικνύεται το δικαίωμα του αξιούχου να αναγνωρισθεί ως δικαιούχος της αποζημίωσης. Εάν το δικαστήριο απόσχει να εκδώσει απόφαση αναγνώρισης του δικαιούχου της αποζημίωσης, η κυριότητα του απαλλοτριωμένου και τα άλλα εμπράγματα δικαιώματα επ' αυτού κρίνονται κατά την τακτική διαδικασία (άρθρο 26 παρ. 11).

Η απόφαση, δε, του Μονομελούς Πρωτοδικείου – που δικάζει σύμφωνα με τις διατάξεις που διέπουν τη διαδικασία περί οριστικού ή προσωρινού προσδιορισμού της αποζημίωσης - για την αναγνώριση δικαιούχων δεν υπόκειται σε ένδικα μέσα (άρθρο 26 παρ. 12 εδ. α'). Διάδικοι ή τρίτοι, που αξιώνουν δικαιώματα στο απαλλοτριωμένο ακίνητο, δύνανται να τα ασκήσουν κατά την τακτική διαδικασία, έστω και εάν δεν προβλήθηκαν κατά την ειδική διαδικασία αναγνώρισης δικαιούχων, προς είσπραξη της αποζημίωσης ή αναζήτηση αυτής από εκείνον που την εισέπραξε ή από

εκείνον υπέρ του οποίου εκδόθηκε το χρηματικό ένταλμα πληρωμής, χωρίς αυτό να ασκεί επιρροή στη διαδικασία της απαλλοτρίωσης (άρθρο 26 παρ. 12 εδ. β').

4.4.3. Ο δικαστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης¹¹³

Προκειμένου μετά την κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης να καταστεί δυνατή η συντέλεσή της είναι αναγκαίο να λάβει προηγουμένως χώρα ο δικαστικός (κατά βάση)¹¹⁴ προσδιορισμός της. Ειδικότερα:

Σύμφωνα με το αναθεωρημένο άρθρο 17 παρ. 4 εδ. α' του Συντάγματος προβλέπεται ο προσδιορισμός της αποζημίωσης από τα αρμόδια δικαστήρια,¹¹⁵ ενώ εγκαταλείπεται η διατύπωση του προϊσχύσαντος άρθρου 17 παρ. 4 εδ. α' του Συντάγματος, το οποίο αναγνώριζε ως αποκλειστικά αρμόδια για τον σχετικό προσδιορισμό τα πολιτικά δικαστήρια. Περαιτέρω, δε, παρέχεται η δυνατότητα καθορισμού δια νόμου ενιαίας δικαιοδοσίας, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 94, για όλες τις διαφορές και υποθέσεις που σχετίζονται με την απαλλοτρίωση (άρ.17 §4 εδ. γ' Σ.). Η διάταξη αυτή αποτέλεσε *sedes materiae* για την υπαγωγή εκ νέου (δηλ. κατ' ουσίαν τη διατήρηση) του δικαστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης στη δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων. Πράγματι, ο νομοθέτης έκανε χρήση της σχετικής δυνατότητας διατηρώντας με το άρθρο 1 της από 21-12-2001 πράξης νομοθετικού περιεχομένου που κυρώθηκε με το ν.2990/2002 ως προς το εν λόγω ζήτημα την υφισταμένη πριν από την αναθεώρηση δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων.

Ο δικαστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί σ' ένα ή σε δυο στάδια. Σε πρώτο στάδιο λαμβάνει χώρα κατ' άρθρο 19 παρ. 1 του ν.2882/2001 προσωρινός προσδιορισμός της αποζημίωσης από το Μονομελές Πρωτοδικείο σε δεύτερο, δε, στάδιο, κατ'

¹¹³ Εφεξής οι εντός παρένθεσης αριθμοί δίχως ειδικότερο προσδιορισμό αναφέρονται - χάριν βραχυγραφίας - στα αντίστοιχα άρθρα του Κωδ.Αν.Απ.

¹¹⁴ Για τη συνταγματικά συμβατή δυνατότητα συμβιβαστικού (εξωδίκου) προσδιορισμού της αποζημίωσης βλ. άρ. 23 Κωδ. Αν.Απ.

¹¹⁵ Οι σχετικές διαφορές είναι διοικητικές και άρα - σύμφωνα με τους κανόνες δικαιοδοτικής κατανομής του άρ. 94 Σ. - αρμόδια παρίστανται καταρχήν τα διοικητικά δικαστήρια.

άρθρο 20 παρ. 1 οριστικός προσδιορισμός από το Εφετείο.¹¹⁶ Ειδικότερα, ως προς το δεύτερο στάδιο, εντός τριάντα ημερών¹¹⁷ από την κοινοποίηση της απόφασης του Μονομελούς Πρωτοδικείου περί προσωρινού προσδιορισμού της αποζημίωσης κάθε ενδιαφερόμενος, και αν ακόμη δεν υπήρξε διάδικος στη δίκη, δικαιούται να ζητήσει τον οριστικό προσδιορισμό της (άρθρο 20 παρ. 2 εδ. α') με αίτηση που κατατίθεται στη γραμματεία του Εφετείου (άρθρο 20 παρ. 3). Εάν, δε, η απόφαση περί προσωρινού προσδιορισμού δεν επιδοθεί, η προθεσμία για την άσκηση της αίτησης περί οριστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης είναι έξι μήνες από τη δημοσίευση της απόφασης (άρθρο 20 παρ. 2 εδ. β')¹¹⁸. Η εμπρόθεσμη αίτηση για οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης αφορά αποκλειστικά το συμφέρον του αιτούντος, προς αύξηση ή μείωση μόνον υπέρ αυτού της προσωρινά προσδιορισθείσας αποζημίωσης (άρθρο 20 παρ. 4 εδ. β'). Αντίθετα, η άπρακτη πάροδος της προθεσμίας για άσκηση της σχετικής αίτησης συνεπάγεται την οριστικοποίηση της αποζημίωσης για τον ενδιαφερόμενο που δεν άσκησε αίτηση (άρθρο 20 παρ. 4 εδ. α').

Ωστόσο, είναι δυνατόν να χωρήσει και απευθείας αίτηση για οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης στο Εφετείο χωρίς να προηγηθεί προσωρινός προσδιορισμός της από το Μονομελές Πρωτοδικείο, εφόσον, όμως, στη περίπτωση αυτή δεν εκκρεμεί αίτηση οποιουδήποτε ενδιαφερομένου για προσωρινό προσδιορισμό της ή δεν έχει εκδοθεί απόφαση περί προσωρινού προσδιορισμού της (άρθρο 21 παρ. 1). Είναι, εξάλλου, δυνατόν έως την πρώτη συζήτηση της αίτησης περί οριστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης κάθε ενδιαφερόμενος να αιτηθεί τον προσωρινό προσδιορισμό της από το Μονομελές Πρωτοδικείο, με συνέπεια την κατάργηση της ενώπιον του Εφετείου δίκης για τα ακίνητα, για τα οποία ζητήθηκε ο προσωρινός προσδιορισμός (άρθρο 21 παρ. 3).

Σε κάθε περίπτωση, κατά τόπον αρμόδιο είναι το Μονομελές Πρωτοδικείο ή το Εφετείο αντίστοιχα, στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται η

¹¹⁶ Η αίτηση οριστικού προσδιορισμού διασκευάζεται από τον Κώδ.Αν.Απ. όχι ως ένδικο μέσο, αλλά ως ένδικο βοήθημα (βλ. Χ. Κεραμέα, *Ένδικα μέσα*, 2002, σελ. 9) [βλ. σχετικά κατωτέρω στο κείμενο]

¹¹⁷ Στην περίπτωση που κάποιος από τους ενδιαφερόμενους είναι κάτοικος αλλοδαπής ή άγνωστης διαμονής η προθεσμία για την άσκηση της αίτησης οριστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης είναι για όλους τους ενδιαφερόμενους εξήντα ημέρες (άρ. 20 §2 εδ. β').

¹¹⁸ Επιφυλασσομένης της διάταξης του άρ. 9 §4 ν.2882/2001.

απαλλοτριούμενη έκταση ή το μεγαλύτερο μέρος της (άρθρο 19 παρ. 1, άρθρο 20 παρ. 1).

Τον προσωρινό ή οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης δύναται να ζητήσει με αίτησή του κάθε ενδιαφερόμενος (άρθρα 19 παρ. 2, 20 παρ. 2 και 21 παρ. 2 αντίστοιχα από τους αναφερόμενους στο άρθρο 14 παρ. 1. Πρόκειται ειδικότερα για: α) τον υπόχρεο σε καταβολή της αποζημίωσης, β) τον υπέρ ου κηρύχθηκε η αναγκαστική απαλλοτρίωση και γ) όποιον αξιώνει κυριότητα ή άλλο εμπράγματο δικαίωμα στο απαλλοτριούμενο.

Σε περίπτωση που υπέρ ου η αναγκαστική απαλλοτρίωση είναι το Δημόσιο, ο Γενικός Γραμματέας Περιφέρειας είναι υποχρεωμένος να καταθέτει σχετική αίτηση προσωρινού ή οριστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης, δυνάμενος, ωστόσο, να εξουσιοδοτεί σχετικά τον Προϊστάμενο της οικείας Κτηματικής Υπηρεσίας (άρθρο 14 παρ. 4 εδ. α' και β', όπως το τελευταίο προστέθηκε με το άρθρο 1 παρ. 5 του ν.2985/2002), εκπροσωπεί, δε, το Δημόσιο δικαστικώς και αναθέτει την υπεράσπιση των συμφερόντων του σε δικαστικό πληρεξούσιο του Δημοσίου (άρθρο 14 παρ. 3 εδ. α'). Οι αποφάσεις περί προσωρινού ή οριστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης κοινοποιούνται και στον Υπουργό Οικονομίας και Οικονομικών, από, δε, την κοινοποίηση αυτή αρχίζουν οι δικονομικές προθεσμίες (άρθρο 14 παρ. 3 εδ. β').

Η σχετική διαδικασία προσδιορίζεται από τα άρθρα 18, 19 και 20 του ν. 2882/2001, ενώ προβλέπεται (άρ. 18 §1 εδ. β') η δυνατότητα αναλογικής εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 1 έως 590 του Κ.Πολ.Δ., εκτός εάν αυτές αντιβαίνουν στις διατάξεις του ν. 2882/2001.¹¹⁹

Προκειμένου για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης, η δικάσιμος προσδιορίζεται σε χρόνο από είκοσι τουλάχιστον έως σαράντα το μέγιστο ημερών από την κατάθεση της αίτησης,¹²⁰ (στη δικαστηριακή πραγματικότητα, βέβαια, ο χρόνος αυτός – προκειμένου για το Πρωτοδικείο Αθηνών – ανέρχεται σε ένα εξάμηνο περίπου) ενώ ο αιτών οφείλει δέκα

¹¹⁹ Βλ. λ.χ. τη διάταξη του άρ. 18 §5, η οποία αποκλείει τη διακοπή της δίκης κατ' άρ. 286-292 Κ.Πολ.Δ.

¹²⁰ Προκειμένου περί απαλλοτριώσεων για την εφαρμογή σχεδίων πόλεων και την ανάπτυξη οικιστικών περιοχών η δικάσιμος προσδιορίζεται σε χρόνο από εξήντα έως ογδόντα ημερών.

ημέρες¹²¹ πριν από τη δικάσιμο να προβεί σε επίδοση προς τους φερόμενους ως ιδιοκτήτες και γενικότερα προς κάθε ενδιαφερόμενο της αίτησής του, της πράξης προσδιορισμού δικασίμου και της κλήσης για εμφάνιση στη συζήτηση (άρθρο 19 παρ. 3 εδ. α'). Στην περίπτωση που οι φερόμενοι ως ιδιοκτήτες στον κτηματολογικό πίνακα είναι περισσότεροι από εκατό, απαιτούνται πρόσθετες διατυπώσεις δημοσιότητας, οι οποίες προσδιορίζονται στο άρθρο 19 παρ. 4.¹²²

Στην κατεύθυνση συντόμευσης της σχετικής διαδικασίας ο νόμος διαλαμβάνει μία δέσμη ρυθμίσεων. Έτσι, προβλέπεται μία μόνο συζήτηση, αποκλεισμένης της έκδοσης προδικαστικής απόφασης, ενώ το δικαστήριο υποχρεούται να ερευνά την αίτηση στην ουσία της, ακόμη και επί ερημοδικίας κάποιου διαδίκου (άρθρο 19 παρ. 7 εδ. α' και γ'). Όσον αφορά στα αποδεικτικά μέσα, οι διάδικοι υποχρεούνται να τα προσκομίσουν έως το τέλος της συζήτησης στο ακροατήριο (άρθρο 19 παρ. 7 εδ. α'), ενώ το δικαστήριο δύναται να λαμβάνει υπόψη του και αποδεικτικά μέσα που δεν πληρούν τους όρους του νόμου (άρθρο 19 παρ. 9 εδ. α').¹²³ Προβλέπεται, επίσης, υποχρέωση του δικαστηρίου να εκδώσει την απόφασή του εντός τριάντα ημερών από τη συζήτηση (άρθρο 19 παρ. 10 εδ. α'), ενώ αναβολή της συζήτησης επιτρέπεται μόνο μία φορά για σοβαρό λόγο, ιδιαίτερα, δε, αν πιθανολογείται ότι κάποιος από τους ενδιαφερόμενους δεν κλήθηκε, ούτε παρενέβη στη δίκη, ενώ η νέα δικάσιμος ορίζεται μέσα στις δεκαπέντε επόμενες ημέρες (άρθρο 12 παρ. 6 εδ. α' και β'). Παρέμβαση επιτρέπεται σε κάθε ενδιαφερόμενο χωρίς προδικασία, με απλή δήλωσή του κατά τη

¹²¹ Εάν ο προς τον η επίδοση είναι κάτοικος αλλοδαπής ή άγνωστης διαμονής, η προθεσμία επίδοσης είναι πενήντα ημέρες πριν από τη δικάσιμο, παρατεινομένου ανάλογα του χρόνου προσδιορισμού της (άρ. 19 §3 εδ. β').

¹²² Τοιχοκόλληση της αίτησης μαζί με την πράξη προσδιορισμού δικασίμου δεκαπέντε τουλάχιστον πλήρεις ημέρες πριν από τη δικάσιμο στο κατάστημα του δικαστηρίου στο οποίο απευθύνεται και στο κατάστημα του δήμου ή της κοινότητας, στην περιφέρεια των οποίων βρίσκονται τα απαλλοτριούμενα, καθώς και δημοσίευση της σχετικής δημοσίευσης, στην οποία μνημονεύονται το δικαστήριο, στο οποίο απευθύνεται η αίτηση, η τοιχοκόλληση της, η δικάσιμος, περίληψη του αιτήματος και περίληψη της απαλλοτριωτικής πράξης σε τρεις ημερήσιες εφημερίδες που εκδίδονται στην Αθήνα ή σε δύο που εκδίδονται στην Αθήνα και σε μια που εκδίδεται στη Θεσσαλονίκη (εφόσον τα απαλλοτριούμενα βρίσκονται στα όρια αρμοδιότητας του Υπουργείου Μακεδονίας - Θράκης), καθώς και σε μια εφημερίδα που εκδίδεται στην πρωτεύουσα του νομού στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται η απαλλοτριούμενη έκταση, ή το μεγαλύτερο μέρος της. Εφόσον τηρηθούν οι ανωτέρω διατυπώσεις, κατά ρητή πρόβλεψη του νόμου, τυχόν έλλειψη ή πλημμέλειες της απαιτούμενης κλήτευσης δεν εμποδίζουν καταρχήν την πρόοδο της δίκης.

¹²³ Δεν λαμβάνονται, όμως, υπόψη ένορκες βεβαιώσεις (βλ. ad hoc ΑΠ 1231/2002) και δεν επιτρέπεται να διεξαχθεί πραγματογνωμοσύνη, ενώ τυχόν αυτοψία διεξάγεται εντός πέντε ημερών από τη συζήτηση (άρ. 19 §9 εδ. β', γ' και δ').

συζήτηση της αίτησης σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας, η οποία καταχωρίζεται στα πρακτικά (άρθρο 19 παρ. 5).¹²⁴ Τέλος, απλουστευμένη εμφανίζεται και η χορήγηση πληρεξουσιότητας στον δικαστικό πληρεξούσιο των διαδίκων, η οποία δύναται να δοθεί είτε προφορικά στο ακροατήριο, είτε με έγγραφο, στο οποίο έχει θεωρηθεί το γνήσιο της υπογραφής από δημόσια αρχή (άρθρο 18 παρ. 3).

Για τη διαδικασία στο Εφετείο περί οριστικού προσδιορισμού αποζημίωσης είτε απευθείας είτε κατόπιν προσωρινού προσδιορισμού της από το Μονομελές Πρωτοδικείο εφαρμόζονται αναλόγως οι προαναφερθείσες ρυθμίσεις¹²⁵ με τις ακόλουθες διαφοροποιήσεις:

Η δικάσιμος προσδιορίζεται σε χρόνο από τριάντα τουλάχιστον έως σαράντα το μέγιστο ημερών από την κατάθεση της αίτησης, ενώ ο αιτών οφείλει μέσα σε είκοσι ημέρες από τον ορισμό της δικάσιμου και πάντως δεκαπέντε τουλάχιστον ημέρες πριν από τη δικάσιμο να επιδώσει την αίτηση με την πράξη προσδιορισμού δικάσιμου σε εκείνους κατά των οποίων απευθύνεται, διαφορετικά η αίτηση απορρίπτεται ως απαράδεκτη (άρθρο 20 παρ. 3 εδ. β' και γ').¹²⁶ Εάν εκείνοι κατά των οποίων απευθύνεται η αίτηση είναι κάτοικοι αλλοδαπής ή άγνωστης διαμονής, η ανωτέρω επίδοση πρέπει να λάβει χώρα τριάντα τουλάχιστον ημέρες πριν από τη δικάσιμο, παρατεινομένου αναλόγως του χρόνου προσδιορισμού της (άρθρο 20 παρ. 3 εδ. ε'). Στους καθ' ων η αίτηση παρέχεται το δικαίωμα ν' ασκήσουν με προτάσεις τους, κατατιθέμενες επί ποινή απαραδέκτου, πέντε τουλάχιστον ημέρες πριν από τη συζήτηση, αντίθετη αίτηση για τα ίδια ακίνητα, για τα οποία ζητείται με την αίτηση ο οριστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης (άρθρο 20 παρ. 5).

Εξάλλου, αντίθετα προς τα ισχύοντα επί του προσωρινού προσδιορισμού της αποζημίωσης, εν προκειμένω είναι επιτρεπτή η διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης κατά τα ειδικότερα διαλαμβανόμενα στο άρθρο 20 παρ. 7. Περαιτέρω, το Εφετείο δύναται, εφόσον είναι αναγκαίο για τη

¹²⁴ Στη δήλωση παρέμβασης πρέπει να αναφέρονται το όνομα, το επώνυμο, το πατρώνυμο και η κατοικία του παρεμβαίνοντος (επί νομικού προσώπου αντίστοιχα η επωνυμία και η έδρα αυτού), καθώς και ο αριθμός του κτηματολογικού πίνακα του ακινήτου, στο οποίο προβάλλει δικαιώματα.

¹²⁵ Βλ. σχετικά άρ. 18 §1, άρ. 20 §6 και άρ. 21 §2.

¹²⁶ Στο εδ. δ' προβλέπεται αναλογική εφαρμογή των οριζόμενων στο αρ. 19 §4, περί απαλλοτριώσεων στις οποίες οι φερόμενοι ιδιοκτήτες στον κτηματολογικό πίνακα υπερβαίνουν τους εκατό.

διάγνωση της αλήθειας, να διακόψει ή να παρατείνει τη συζήτηση σε περισσότερες συνεδριάσεις, οι οποίες, όμως, δεν δύνανται ν' απέχουν μεταξύ τους περισσότερο από είκοσι ημέρες (άρθρο 20 παρ. 6 εδ. β'). Σε κάθε περίπτωση, η έκδοση της απόφασης δεν επιτρέπεται να βραδύνει περισσότερο από ένα έτος από την άσκηση της αίτησης περί οριστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης (άρθρο 20 παρ. 6 εδ. γ'), την οποία το δικαστήριο οφείλει να εκδώσει εντός τριάντα ημερών από την τελευταία συζήτηση της αίτησης (άρθρο 20 παρ. 8). Στην περίπτωση, ωστόσο, που η απόφαση του Εφετείου εκδοθεί μετά τη συντέλεση¹²⁷ της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης η τυχόν επιπλέον επιδικασθείσα από το Εφετείο αποζημίωση καταβάλλεται στο δικαιούχο ή παρακατατίθεται εντός έξι μηνών από την κοινοποίηση της απόφασης, σε περίπτωση, δε, μη κοινοποίησης εντός έτους από την έκδοση της απόφασης (άρθρο 20 παρ. 9).¹²⁸

Τα απαιτούμενα στοιχεία της προδικασίας είναι:

α) Έκθεση της εκτιμητικής επιτροπής του άρθρου 15.

Μετά την κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης ειδική εκτιμητική επιτροπή, αποτελούμενη από τον Προϊστάμενο της Κτηματικής Υπηρεσίας του νομού στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται το απαλλοτριούμενο ή το μεγαλύτερο τμήμα του, ως πρόεδρο, έναν υπάλληλο της οικείας Δ.Ο.Υ. και έναν εμπειρογνώμονα¹²⁹ προβαίνει στην εκτίμηση της αξίας του απαλλοτριούμενου και του ύψους της τυχόν οφειλόμενης κατ' άρθρο 13 παρ. 4 ιδιαίτερης αποζημίωσης¹³⁰ (άρθρο 15 παρ. 1 Β εδ. α' και β'). Η ανωτέρω επιτροπή επιλαμβάνεται οίκοθεν ή ύστερα από αίτηση κάθε ενδιαφερόμενου (άρθρο 15 παρ. 2 εδ. α').¹³¹ Μέσα σε τριάντα ημέρες από τη λήψη της πράξης ορισμού εμπειρογνώμονα από το Μονομελές Πρωτοδικείο της περιφέρειας του απαλλοτριούμενου, η επιτροπή συντάσσει έκθεση για την

¹²⁷ Για την έννοια της συντέλεσης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης βλ. παρακάτω § 5 Α

¹²⁸ Ειδικές διατάξεις διαλαμβάνει ο νόμος για την επιδίωξη συμβιβασμού των διαδικών σχετικά με τον προσδιορισμό της αποζημίωσης (άρ. 23) [βλ. ανωτ.υποσ. 44], αλλά και για τη δυνατότητα του δικαστηρίου να υποχρεώσει το δικαιούχο σε εγγυοδοσία για την περίπτωση προσδιορισμού τιμής μονάδας μικρότερης εκείνης που προσδιορίστηκε προσωρινά (άρ. 24).

¹²⁹ Για τα σχετικά με τον ορισμό τουπραγματογνώμονα διαλαμβάνει το άρ. 15 §2.

¹³⁰ Πρόκειται για την περίπτωση όπου, επί απαλλοτρίωσης τμήματος ακινήτου απομειώνεται η αξία του εναπομείναντος τμήματος ή αυτό καθίσταται άχρηστο για τη χρήση που προορίζεται, οπότε υπολογίζεται ιδιαίτερη επιπλέον αποζημίωση για το εναπομένον τμήμα, η οποία συγκαταβάλλεται μαζί με την αποζημίωση για το απαλλοτριούμενο.

¹³¹ Προκειμένου ειδικά για τον προσδιορισμό της κατ' άρ. 13 §4 αποζημίωσης, η επιτροπή επιλαμβάνεται μόνο ύστερα από αίτηση του ιδιοκτήτη.

κατάσταση του ακινήτου και της εκτίμησης της αξίας του, καθώς και της τυχόν οφειλόμενης κατ' άρθρο 13 παρ. 4 αποζημίωσης (άρθρο 15 παρ. 3). Εάν, ωστόσο, η σχετική έκθεση δεν συνταχθεί εντός σαράντα τουλάχιστον ημερών από την υποβολή της αίτησης για διενέργεια της εκτίμησης, ο Πρόεδρος της Επιτροπής υποχρεούται να χορηγεί βεβαίωση σε κάθε ενδιαφερόμενο (άρθρο 13 παρ. 4). Η κατ' άρθρο 15 παρ. 3 έκθεση ή η κατ' άρθρο 15 παρ. 4 βεβαίωση προσάγονται στο αρμόδιο δικαστήριο για τον προσωρινό ή οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης (επί ποινή απαραδέκτου της συζήτησης -άρθρο 17 παρ. 3 εδ. β'). Εξαιρέση από την ως άνω υποχρέωση εκτίμησης της αξίας του απαλλοτριούμενου υφίσταται προκειμένου για ακίνητα για τα οποία υφίσταται σύστημα αντικειμενικού προσδιορισμού της αξίας τους, με την επιφύλαξη της περίπτωσης όπου οφείλεται κατ' άρθρο 13 παρ. 4 ιδιαίτερη αποζημίωση (άρθρο 15 παρ. 6). Η έκθεση της εκτιμητικής επιτροπής συνεκτιμάται κατ' άρθρο 15 παρ. 3 εδ. γ' από το δικαστήριο ως συμβουλευτική γνωμοδότηση (Εφ.Λαρ. 61/2003).

β) Πιστοποιητικά ιδιοκτησίας, βαρών και κατασχέσεων στο απαλλοτριούμενο, πιστοποιητικό για τυχόν εγγραφές στο βιβλίο διεκδικήσεων.

Η απόφαση κήρυξης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης σημειώνεται από τον αρμόδιο φύλακα μεταγραφών στις μερίδες του απαλλοτριωμένου ακινήτου και του ιδιοκτήτου αυτού, ο, δε, φύλακας μεταγραφών υποχρεούται να χορηγεί στους ενδιαφερόμενους πιστοποιητικά ιδιοκτησίας, βαρών και κατασχέσεων στο απαλλοτριούμενο, καθώς και πιστοποιητικό για τυχόν εγγραφές στο βιβλίο διεκδικήσεων. Σε περίπτωση, δε, που δεν δύναται εμπροθέσμως να ανεύρει τις οικείες μερίδες υποχρεούται να χορηγεί σχετική βεβαίωση σε κάθε ενδιαφερόμενο (άρθρο 17 παρ. 1, 2). Τα κατ' άρθρο 17 παρ. 1 πιστοποιητικά ή η κατ' άρθρο 17 παρ. 2 βεβαίωση προσκομίζονται με ποινή απαραδέκτου της συζήτησης στο αρμόδιο για τον προσωρινό ή οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης δικαστήριο (άρθρο 17 παρ. 3 εδ. β').

γ) Πράξη αναλογισμού ή πράξη εφαρμογής

Αποτελεί αναγκαίο για τη συζήτηση της αίτησης στοιχείο της προδικασίας μόνο επί απαλλοτριώσεων προς εφαρμογή σχεδίων πόλεων.

Κατά της απόφασης του Μονομελούς Πρωτοδικείου, με την οποία προσδιορίζεται προσωρινά αποζημίωση, δεν επιτρέπονται ένδικα μέσα

(άρθρο 19 παρ. 10).¹³² Κατά της απόφασης, όμως, του Εφετείου περί οριστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης επιτρέπεται μόνο το ένδικο μέσο της αναίρεσης, τα σχετικά με το οποίο διέπονται από τις διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (άρθρο 22 παρ. 1 εδ. α'). Ρητά προβλέπεται (άρθρο 22 παρ. 1 εδ. β'), σε περίπτωση μη επίδοσης της απόφασης του Εφετείου, ενιαύσια προθεσμία προς άσκηση αναίρεσης, αρχόμενη από τη δημοσίευση της απόφασης. Για τη σύντομη, δε, διευθέτηση της διαφοράς προβλέπεται δικάσιμος εντός τεσσάρων μηνών από την κατ' άρθρο 568 Κ.Πολ.Δ. κατάθεση αντιγράφου της αίτησης αναίρεσης στη γραμματεία του Αρείου Πάγου, ενώ σε περίπτωση αναβολής ορίζεται νέα δικάσιμος εντός τριών μηνών (άρθρο 22 παρ. 2).

Η δικαστικά προσδιοριζόμενη αποζημίωση, προκειμένου να επιφέρει τη συντέλεση της απαλλοτρίωσης, πρέπει να είναι πλήρης¹³³ και ν' ανταποκρίνεται στην αξία του απαλλοτριούμενου ακινήτου κατά το χρόνο της συζήτησης ενώπιον του δικαστηρίου για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης, ή επ' απευθείας αίτησης για οριστικό προσδιορισμό, κατά τον χρόνο της συζήτησης για τον προσδιορισμό αυτό (άρθρο 13 παρ. 1). Ειδική πρόβλεψη διαλαμβάνει ο νόμος (άρθρο 13 παρ. 2) για την περίπτωση που η συζήτηση για τον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης διεξαχθεί μετά την παρέλευση έτους από τη συζήτηση για τον προσωρινό προσδιορισμό, οπότε για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο συζήτησης για τον οριστικό προσδιορισμό. Κατά τον υπολογισμό της αποζημίωσης, δε, λαμβάνεται υπόψη ενδεχόμενη μεταβολή της αξίας του απαλλοτριούμενου ακινήτου μετά τη δημοσίευση της πράξης κήρυξης της απαλλοτρίωσης και μόνο εξ αιτίας αυτής (άρθρο 13 παρ. 2 εδ. α') ούτε τυχόν ανατίμηση προερχόμενη από ενέργειες του ιδιοκτήτη στο απαλλοτριούμενο, οι οποίες έγιναν μετά την κατ' άρθρο 3 ανακοίνωση της υπηρεσίας που προτείνει την απαλλοτρίωση (άρθρο 13 παρ. 2 εδ. β'). Λαμβάνεται, ωστόσο, υπόψη και η αξία που έχουν κατά τον κρίσιμο χρόνο παρακείμενα (πλησιόχωρα) και ομοειδή ακίνητα, καθώς και η πρόσοδος του απαλλοτριούμενου (άρθρο 13 παρ. 1 εδ. γ'). Σε περίπτωση, μάλιστα, που

¹³² Για τις δυνατότητες που διανοίγονται τους διαδίκους μετά την έκδοση της ως άνω απόφασης βλ. αναλυτικά παραπάνω § 3 Α.

¹³³ με την έννοια ότι επιτρέπει στον ιδιοκτήτη να αντικαταστήσει το απαλλοτριωθέν με άλλο ισάξιο (ΑΠ 507/2000, ΕλλΔνη 41, 1584)..

απαλλοτριωθεί τμήμα ακινήτου με αποτέλεσμα η αξία του εναπομείναντος τμήματος να μειωθεί ή το εν λόγω τμήμα να καταστεί άχρηστο για τη χρήση που προορίζεται, με την απόφαση προσδιορισμού της αποζημίωσης για το απαλλοτριούμενο τμήμα προσδιορίζεται ιδιαίτερη επιπλέον αποζημίωση για το εναπομείναν στον ιδιοκτήτη, η οποία καταβάλλεται μαζί με την αποζημίωση για το απαλλοτριούμενο (άρθρο 13 παρ. 4). Ρητά, τέλος, προβλέπεται στο άρθρο 13 παρ. 3 ότι η εισπραττόμενη απαλλοτρίωση δεν υπόκειται σε κανένα φόρο, κράτηση ή τέλος.

5. Η Συντέλεση της απαλλοτρίωσης

5.1. Τρόποι της συντέλεσης

Η συντέλεση συνιστά το στάδιο που ακολουθεί την κήρυξη της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης και κατατείνει στην εμπράγματη μεταβολή, δηλαδή στην απώλεια της κυριότητας του απαλλοτριωμένου ακινήτου από τον έως τώρα ιδιοκτήτη του και στην πρόσκτηση της από τον υπέρ ου η απαλλοτρίωση. Η συντέλεση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης επέρχεται ειδικότερα κατά τους εξής τρόπους:

α) Με καταβολή στον δικαιούχο της προσωρινά ή οριστικά δικαστικώς προσδιορισθείσας αποζημίωσης.

Ζήτημα τίθεται εάν είναι δυνατόν να χωρήσει συντέλεση της απαλλοτρίωσης με καταβολή της αποζημίωσης σε είδος. Το άρθρο 17 παρ. 2 εδ. ε' του Συντάγματος και το σύμφωνο με αυτό άρθρο 7 παρ. 3 του ν.2882/2001 δίνουν καταφατική απάντηση, υπό την προϋπόθεση ότι ο δικαιούχος συναινεί σχετικά με έγγραφη δήλωσή του, προς την οποία εξομειώνεται και η ανεπιφύλακτη παραλαβή της αποζημίωσης σε είδος. Ειδικότερα, όταν η σχετική αποζημίωση αφορά σε άλλο πλην της κυριότητας επί ακινήτου είδος ή σε παραχώρηση δικαιωμάτων επί άλλου ακινήτου, ο νόμος (α. 7 παρ. 3 εδ. γ') τάσσει ως περαιτέρω αναγκαία προϋπόθεση την ειδική νομοθετική πρόβλεψη και ρύθμιση των σχετικών παραχωρήσεων. Η συντέλεση επέρχεται με την πλήρωση των τασσομένων για την επέλευση των εννόμων αποτελεσμάτων της αντίστοιχης δικαιοπραξίας διατυπώσεων. Ειδικότερα, προκειμένου περί ακινήτων απαιτείται επιπλέον μεταγραφή της μεταβιβαστικής δικαιοπραξίας, ενώ επί κινητών η συντέλεση επέρχεται με

την παράδοση αυτών στο δικαιούχο ή σε εξουσιοδοτημένο από αυτόν πρόσωπο και τη σύνταξη σχετικού πρωτοκόλλου (α. 7 παρ. 3 εδ. γ' και δ'). Για την εφαρμογή των ως άνω ρυθμίσεων είναι αναγκαίο να έχει προηγηθεί δικαστική αναγνώριση των δικαιούχων, διαφορετικά ο υπέρ ου προβαίνει στην καταβολή με δική του ευθύνη (α. 7 παρ. 3 εδ. ε' σε συνδυασμό με α. 8 παρ. 5).

β) Με τη δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως γνωστοποίησης ότι η αποζημίωση κατατέθηκε στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων (άρθρο 8 παρ. 1 εδ. α' ν. 2882/2001), κατάθεση η οποία είναι υποχρεωτική στην περίπτωση που το απαλλοτριωμένο ακίνητο βαρύνεται με υποθήκη, κατάσχεση ή διεκδίκηση (άρθρο 8 παρ. 1 εδ. β' ν. 2882/2001). Το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων αποδίδει στο δικαιούχο το ποσό που κατατέθηκε, αφού του προσκομισθεί τελεσίδικη αναγνωριστική απόφαση για το δικαίωμά του (άρθρο 8 παρ. 2 εδ. α'), με τη σχετική καταβολή, δε, απαλλάσσεται από κάθε υποχρέωση και ευθύνη έναντι οιοδήποτε τρίτου διεκδικητή ή δικαιούχου. Την έναντι αυτών ευθύνη έχει πλέον εκείνος που εισέπραξε την αποζημίωση (άρθρο 8 παρ. 4). Δύναται, ωστόσο, το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων να καταβάλει την αποζημίωση στον δικαιούχο και πριν από τη δικαστική αναγνώριση του, στην περίπτωση, όμως, αυτή με ευθύνη του ιδίου του Ταμείου (άρθρο 8 παρ. 5). Διαφορές που τυχόν ανακύπτουν σχετικά με την απόδοση από το Ταμείο στον δικαιούχο του ποσού που κατατέθηκε λύονται οριστικά από το Μονομελές Πρωτοδικείο, στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται η απαλλοτριωμένη έκταση ή το μεγαλύτερο τμήμα αυτής με τη διαδικασία των άρθρων 686 επ. Κ.Πολ.Δ. (άρθρο 8 παρ. 3 σε συνδυασμό με άρθρο 19 παρ. 1).

γ) Στην περίπτωση που υπέρ ου η απαλλοτρίωση είναι το Δημόσιο προβλέπεται ειδικός τρόπος συντέλεσης με την έκδοση χρηματικού εντάλματος πληρωμής υπέρ του δικαστικά αναγνωρισθέντα ή του αληθινού δικαιούχου (άρθρο 7 παρ. 1 εδ. β').

δ) Ειδικός τρόπος συντέλεσης προβλέπεται και στην περίπτωση που υπόχρεος για την καταβολή της αποζημίωσης είναι Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οπότε η συντέλεση πραγματοποιείται και με τη δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως γνωστοποίησης του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων ότι παρακατέθεσε το ίδιο, κατ' εντολή και για

λογαριασμό του υπόχρεου την αποζημίωση, κατά τους όρους και τα αποτελέσματα που προαναφέρθηκαν στην υπό β περίπτωση (άρθρο 7 παρ. 1 εδ. θ' σε συνδυασμό με άρθρο 8).

ε) Επί συμβιβαστικού (είτε δικαστικού είτε εξώδικου) προσδιορισμού της αποζημίωσης, η παρακαταθήκη της επιφέρει τη συντέλεση της απαλλοτρίωσης υπό τη διαλυτική αίρεση ότι ο δικαιούχος θα αναγνωρισθεί δικαστικά (άρθρο 7 παρ. 1 εδ. γ' σε συνδυασμό με άρθρο 23 παρ. 3 εδ. β' και άρθρο 26 επ).

στ) Ειδική ρύθμιση περιέχει ο νόμος (άρθρο 8 παρ. 2) για τη συντέλεση της απαλλοτρίωσης στην περίπτωση που συμπίπτουν στο αυτό πρόσωπο οι ιδιότητες του ωφελούμενου η απαλλοτρίωση και του καθ' ου αυτή. Ειδικότερα προβλέπεται ότι εάν μετά τον επερχόμενο συμψηφισμό της απαίτησης του υπέρ ου η απαλλοτρίωση για υποχρεωτική συμμετοχή του ωφελούμενου ιδιοκτήτη στη σχετική δαπάνη με την απαίτηση του τελευταίου για καταβολή της δικαστικώς προσδιορισθείσας αποζημίωσης (αυτοαποζημίωση του καθ' ου η απαλλοτρίωση), παραμένει υπόλοιπο προς καταβολή στον δικαιούχο της αποζημίωσης, η απαλλοτρίωση συντελείται με την καταβολή του εν λόγω υπολοίπου ή τη δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως γνωστοποίησης για την παρακαταθήκη του ή με την έκδοση χρηματικού εντάλματος πληρωμής του. Εάν, όμως, μετά τον ως άνω συμψηφισμό δεν παραμένει υπόλοιπο προς καταβολή στον δικαιούχο της αποζημίωσης, η απαλλοτρίωση συντελείται με τη δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως γνωστοποίησης για την αυτοαποζημίωση.

5.2. Συνέπειες της συντέλεσης

Από τη συντέλεση της απαλλοτρίωσης, ο υπέρ ου αποκτά πρωτότυπα¹³⁴ την κυριότητα ή άλλο εμπράγματο δικαίωμα επί του ακινήτου (άρθρο 7 παρ. 4 εδ. α'). Πριν από αυτήν διατηρούνται ακέραια όλα τα δικαιώματα του ιδιοκτήτη και δεν επιτρέπεται η κατάληψη του ακινήτου (άρθρο 7 παρ. 4 εδ. β').¹³⁵

¹³⁴ βλ. ανωτέρω §1 Α.

¹³⁵ Κατ' εξαίρεση προβλέπεται (άρ. 74) η δυνατότητα πραγματοποίησης εργασιών και πριν από τη συντέλεση της απαλλοτρίωσης, προκειμένου να εκτελεστούν έργα γενικότερης σημασίας για την

Επίσης μετά τη συντέλεση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης κάθε εμπράγματο δικαίωμα επί του απαλλοτριωθέντος οποιουδήποτε τρίτου, είτε έλαβε μέρος είτε όχι στη δίκη για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης, ακόμη και αν δεν κλητεύθηκε καθόλου, μετατρέπεται σε ενοχική αξίωση επί της παρακατατεθείσας αποζημίωσης ή κατά εκείνου που την εισέπραξε ή κατά του υπέρ ου εκδόθηκε το χρηματικό ένταλμα πληρωμής (άρθρο 9 παρ. 4 εδ. α').¹³⁶

Κάθε νομέας ή κάτοχος του απαλλοτριωθέντος υποχρεούται να το παραδώσει ελεύθερο στον υπέρ ου η απαλλοτρίωση εντός δέκα ημερών από σχετική πρόσκληση του, στην οποία αναγράφεται συνοπτικά ο τρόπος της συντέλεσης (άρθρο 9 παρ. 2).¹³⁷ Περαιτέρω, ο νόμος επιβάλλει στον υπέρ ου¹³⁸ η απαλλοτρίωση το βάρος να ενεργήσει χωρίς υπαίτια καθυστέρηση μετά τη συντέλεση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης τα αναγκαία για τη μεταγραφή της απόφασης κήρυξης της προσκομίζοντας τα στοιχεία που αποδεικνύουν τη συντέλεση της απαλλοτρίωσης, καθώς και αντίγραφο της απόφασης αναγνώρισης δικαιούχων (άρθρο 9 παρ. 1 εδ. α'), χωρίς ωστόσο, να εξαρτά ρητά την εμπράγματη μεταβολή από τη σχετική μεταγραφή.¹³⁹

5.3. Παραγραφή της αξίωσης για είσπραξη της αποζημίωσης

Αφότου συντελεστεί η αναγκαστική απαλλοτρίωση, η αξίωση για είσπραξη της δικαστικά προσδιορισθείσας αποζημιώσεως παραγράφεται μετά δεκαετία από την κατάληψη του ακινήτου που απαλλοτριώθηκε (άρθρο 10 παρ. 1 εδ. α'). Εάν, όμως, ο προσδιορισμός της οριστικής αποζημίωσης γίνει

οικονομία της χώρας με ειδική απόφαση του δικαστηρίου και υπό τις προϋποθέσεις που τάσσει το ως άνω άρθρο.

¹³⁶ Εκείνος που δεν κλητεύτηκε ούτε έλαβε μέρος στη δίκη για τον καθορισμό της αποζημίωσης δικαιούται να ασκήσει αίτηση για καθορισμό μεγαλύτερης οριστικής αποζημίωσης κατά τα οριζόμενα στο άρ. 21 εντός πέντε ετών από τη συντέλεση της απαλλοτρίωσης, σε περίπτωση, δε, που αποδεδειγμένα έχει λάβει γνώση, εντός έξι μηνών από τότε που την έλαβε (άρ. 9 §4, εδ. β').

¹³⁷ Σε περίπτωση που ο νομέας ή ο κάτοχος δεν παραδώσει το ακίνητο ελεύθερο, διατάσσεται η απόδοσή του από το Μονομελές Πρωτοδικείο της περιφέρειας του απαλλοτριωμένου ακινήτου με την ειδική διαδικασία που προβλέπεται στο άρ. 19 §1. Το δικαστήριο, ωστόσο, δύναται να χορηγήσει προθεσμία για την παράδοση του ακινήτου τριάντα ημέρες από τη δημοσίευση της απόφασης (άρ. 9 §3).

¹³⁸ Η μεταγραφή κατ' άρ. 9 §1 εδ. β' μπορεί να γίνει με την επιμέλεια και κάθε άλλου ενδιαφερόμενου.

¹³⁹ Για τη σχετική προβληματική βλ. Απ. Γεωργιάδη, Εμπράγματο Δίκαιο Ι, 1991, §41 άρ. 16 επ.

μετά τη συντέλεση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης και την κατάληψη του ακινήτου, η αξίωση για την είσπραξη της τυχόν διαφοράς μεταξύ οριστικής και προσωρινής αποζημίωσης παραγράφεται μετά δεκαετία από τη δημοσίευση της απόφασης που καθορίζει την οριστική τιμή (άρθρο 10 παρ. 1 εδ. β'). Ρητά, εξάλλου, προβλέπεται στο άρθρο 10 παρ. 2 ότι η παραγραφή διακόπτεται και με την ενέργεια πράξεων του δικαιούχου της αποζημίωσης που αποβλέπουν: α) στη δικαστική ή διοικητική αναγνώριση, β) στην είσπραξη μέρους ή του συνόλου της αποζημίωσης και γ) στον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης, ενώ διευκρινίζεται στο άρθρο 10 παρ. 3 ότι το δικαίωμα για δικαστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης δεν υπόκειται στην παραγραφή του άρθρου 10.

6. Ανάκληση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης

Σύμφωνα με το τεκμήριο της νομιμότητας η πράξη της απαλλοτρίωσης, όπως και κάθε διοικητική πράξη, διατηρεί την ισχύ της μέχρις ότου ακυρωθεί (κατόπιν ευδοκίμησης σχετικής αίτησης ακύρωσης) ή ανακληθεί.

Η ανάκληση της πράξης απαλλοτρίωσης δεν υπόκειται στις γενικές αρχές για την ανάκληση των διοικητικών πράξεων, αλλά διαρρυθμίζεται ρητά από τις – ως ειδικές – αποκλειστικά¹⁴⁰ εφαρμοστέες διατάξεις του κεφαλαίου Γ' του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων, ο οποίος διακρίνει σχετικώς μεταξύ ανάκλησης μη συντελεσμένης απαλλοτρίωσης (άρθρο 11) και ανάκλησης συντελεσμένης απαλλοτρίωσης (άρθρο 12).

6.1. Ανάκληση μη συντελεσμένης απαλλοτρίωσης

Περί αυτής πρόκειται όταν βρισκόμαστε στη φάση, όπου δεν έχει καταβληθεί ακόμη πλήρης αποζημίωση στον ιδιοκτήτη της απαλλοτριούμενης έκτασης, με συνέπεια η απαλλοτρίωση να μην έχει ακόμη συντελεσθεί και ο καθ' ου η απαλλοτρίωση να παραμένει εισέτι κύριος του απαλλοτριούμενου ακινήτου.

Ο κώδικας προβλέπει εν προκειμένω τρεις (υπό)περιπτώσεις ανάκλησης.

α' (υπό)περίπτωση:

¹⁴⁰ πρβλ. ΣτΕ 1611/1999 επ ΔιΔίκη 13(2001), τεύχος 1 σελ. 194 επ. (196) (που αφορά ανάκληση αποφάσεων οργάνων ασφαλιστικών οργανισμών).

Σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 η αρχή που κήρυξε την αναγκαστική απαλλοτρίωση δύναται με απόφασή της να την ανακαλέσει ολικώς ή μερικώς, πριν συντελεσθεί, τηρώντας τη διαδικασία που προβλέπει ο Κώδικας Απαλλοτριώσεων στο άρθρο 1 αυτού για την κήρυξη της απαλλοτρίωσης.

Πρόκειται για μια περίπτωση ανάκλησης νόμιμης¹⁴¹ (δυσμενούς ως προς τον καθ' ου και ευμενούς ως προς τον υπέρ ου η απαλλοτρίωση) πράξης, η οποία υπόκειται στις οικείες γενικές αρχές του δικαίου της ανάκλησης των διοικητικών πράξεων, και η οποία επαφίεται καταρχήν στην διακριτική ευχέρεια της οικείας αρχής.

β' (υπο)περίπτωση:

Σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 2 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων η αναγκαστική απαλλοτρίωση ανακαλείται υποχρεωτικά με πράξη της αρχής, η οποία την έχει κηρύξει, ύστερα από αίτηση κάθε ενδιαφερομένου που πιθανολογεί εμπράγματο δικαίωμα στο απαλλοτριωμένο ακίνητο, εάν μέσα σε τέσσερα έτη από την κήρυξή της δεν ασκηθεί αίτηση για το δικαστικό καθορισμό της αποζημίωσης ή δεν καθορισθεί αυτή εξωδίκως.

Ο Κώδικας θεσπίζει εν προκειμένω δεσμία αρμοδιότητα της αρχής, η οποία κήρυξε την αναγκαστική απαλλοτρίωση να την ανακαλέσει (εφόσον συντρέξουν οι ως άνω τασσόμενες προϋποθέσεις) εκδίδοντας σχετική ανακλητική πράξη,¹⁴² μέσα σε προθεσμία τεσσάρων μηνών, από την υποβολή της οικείας αιτήσεως.

Από το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων αυτών ο Κώδικας,¹⁴³ όμως, εξαιρεί τις απαλλοτριώσεις προς εφαρμογή σχεδίων πόλεων,¹⁴⁴ ανάπτυξη οικιστικών περιοχών και για αρχαιολογικούς σκοπούς.

¹⁴¹ Αν βέβαια, στη πράξη απαλλοτρίωσης είχαν εμφιλοχωρήσει τυπικές ή ουσιαστικές πλημμέλειες θα πρόκειται περί ανάκλησης παράνομης πράξης, υποκειμένης στις οικείες γενικές αρχές.

¹⁴² Η ανακλητική αυτή πράξη είναι δημοσιευτέα στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης (άρ. 11 §2 εδ.γ' Κώδ. Αν.Απ.)

¹⁴³ άρ. 11 §2 εδ. δ' Κώδ. Αν.Απ. Ratio της εξαίρεσης αυτής είναι η ανάγκη διασφάλισης της αποτελεσματικής εφαρμογής των σχεδίων πόλης, η οποία χαρακτηρίζεται από τον ιδιαιζόντως χρονοβόρο χαρακτήρα των σχετικών διαδικασιών (βλ. Δ. Χριστοφιλόπουλος, Εφαρμογή πολεοδομικών σχεδίων I, 1993, σελ. 50-51).

¹⁴⁴ Κάθε σχέδιο πόλης χαρακτηρίζει τα κατ'ιδίαν εδαφικά τμήματα που συναπαρτίζουν τη συνολική του χωρική περιφέρεια είτε ως δομήσιμους χώρους (προοριζόμενους προς ανοικοδόμηση) είτε ως κοινόχρηστους (οδοί, πλατείες, άλση κ.λπ.) είτε ως κοινωφελείς (προς ανέγερση κτιρίων δημοσίου σκοπού: νοσοκομείο, δημαρχείο, ιερός ναός κ.λπ.). Οι χώροι που καθορίζονται από το σχέδιο πόλεως ως κοινόχρηστοι «ρυμοτομούνται» δηλ. κηρύσσονται αναγκαστικώς απαλλοτριωτέοι, ήδη με την πράξη εγκρίσεως ή τροποποίησης του σχεδίου, ενώ αντιθέτως η αναγκαστική απαλλοτρίωση των ακινήτων που καταλαμβάνονται σύμφωνα με το εγκεκριμένο σχέδιο πόλεως από κοινωφελείς χώρους πρέπει να κηρυχθεί με ιδιαίτερη μεταγενέστερη της έγκρισης του σχεδίου πράξη (βλ. Π.Μ.

Ενόψει της πολύ σημαντικής αυτής εξαίρεσης και προκειμένου να μην διαιωνίζεται η δέσμευση των απαλλοτριωμένων εκτάσεων κα συγχρόνως να μην υφίσταται δυνατότητα δικαστικής προστασίας του καθ' ου η απαλλοτρίωση, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε (ενδεικτικά ΣΤΕ 291/2003 κ.ά.) - υπό το καθεστώς των διατάξεων του άρθρου 11 του προϊσχύσαντος ν.δ. 797/1971 – ότι οι αναγκαστικές αυτές απαλλοτριώσεις, οι οποίες κηρύσσονται δηλαδή για την εφαρμογή σχεδίου πόλεως και διατηρούνται χωρίς να πραγματοποιείται η συντέλεσή τους επί μακρό χρονικό διάστημα αποτελούν μετά την πάροδο ευλόγου κατά τις περιστάσεις, χρόνου οικονομικό και νομικό βάρος της ιδιοκτησίας ερχόμενο σε αντίθεση προς την συνταγματική προστασία της. Στις περιπτώσεις δε αυτές ανακύπτει υποχρέωση της Διοικήσεως να άρει, κατόπιν αιτήσεως του ιδιοκτήτου, την αναγκαστική απαλλοτρίωση.

Αν παρέλθει άπρακτη η ως άνω τετράμηνη προθεσμία ή - προκειμένου περί απαλλοτριώσεων προς εφαρμογή σχεδίων πόλεων - αν παρέλθει άπρακτο τρίμηνο από την μετά την πάροδο του εν λόγου, κατά τις in concreto περιστάσεις, χρόνου υποβολή σχετικής αιτήσεως περί ανακλήσεως της απαλλοτρίωσης εκ μέρους του ενδιαφερόμενου, ή αν εκδοθεί αρνητική πράξη κάθε ενδιαφερόμενος δύναται να ζητήσει απροθέσμως από το τριμελές διοικητικό πρωτοδικείο,¹⁴⁵ ¹⁴⁶ στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται το απαλλοτριωμένο ακίνητο, την έκδοση δικαστικής ανέκκλητης απόφασης, με την οποία ακυρώνεται η προσβληθείσα πράξη ή παράλειψη και βεβαιώνεται η υποχρεωτικώς επελθούσα άρση της απαλλοτρίωσης. Στην περίπτωση αυτή εφαρμόζεται αναλόγως η διαδικασία που ορίζεται από τον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (ν. 2717/1999) για το ένδικο βοήθημα της προσφυγής (άρθρα 63-

Ευστρατίου, Οι νέες αρμοδιότητες των τ.δ.δ. σε θέματα πολεοδομικού και οικοδομικού δικαίου, Ελλ.Δνη 44(2003) σελ. 34 επ. [40]. Σύμφωνα με το ΣΤΕ η στο κείμενο αναφερθείσα νομολογία (περί αντίβασης στην προστασία της ιδιοκτησίας της διαιώνισης πολεοδομικών απαλλοτριώσεων) ισχύει και από την άπρακτη πάροδο πλέον του ευλόγου χρόνου μετά τον χαρακτηρισμό ενός χώρο από το σχέδιο πόλης ως κοινωφελούς (ο οποίος χαρακτηρισμός καθ' ον χρόνο δεν έχει κηρυχθεί ακόμη η ρυμοτομική απαλλοτρίωση συνιστά «ρυμοτομικό βάρος της ιδιοκτησίας»)

¹⁴⁵ βλ. άρ. 11 §4 Κώδ. Αν. Απ.

¹⁴⁶ Το Τριμελές Διοικητικό Πρωτοδικείο – δυνάμει του άρ. 1 §2 της από 21-12-2001 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου (Α' 288) η οποία κυρώθηκε με το ν.2990/2002 (Α'30) – κατέστη πλέον αρμόδιο και για την ανάκληση μη συντελεσμένων **ρυμοτομικών** απαλλοτριώσεων και διατηρουμένων επί μακρόν **ρυμοτομικών βαρών** (βλ. ανώτ.υποσ. 32) οι οποίες ως ήδη προεξετέθη, εξαιρούνταν από το πεδίο εφαρμογής του άρ. 11 §2 Κώδ. Αν.Απ. (και άρα και από τις τελούσες σε συστοιχία με αυτό δικονομικές διατάξεις του άρ. 11 §4 Κώδ.Αν.Απ.

70) πλην του άρθρου 66 αυτού (περί ανατρεπτικής προθεσμίας εμπρόθεσμης άσκησης της προσφυγής).

γ' (υπο)περίπτωση:

Σύμφωνα με την διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 11 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων, που αποτυπώνει σε επίπεδο εκτελεστικού νόμου την επιταγή του άρθρου 17 παρ. 4 εδ. δ' του Συντάγματος, η αναγκαστική απαλλοτρίωση αίρεται αυτοδικαίως εάν δεν συντελεσθεί μέσα σε ενάμισι έτος από τη δημοσίευση της απόφασης προσωρινού καθορισμού της αποζημίωσης, και σε περίπτωση απευθείας οριστικού καθορισμού αυτής, από τη δημοσίευση της σχετικής απόφασης. Αν επομένως παρέλθει άπρακτο το ως άνω διάστημα, δίχως να έχει καταβληθεί στον καθ' ου το ποσό που ορίστηκε στα πλαίσια της διαδικασίας δικαστικού προσδιορισμού της αποζημίωσης, (δηλ. με καταβολή του εις χείρας του με κατάθεση του στο Ταμείο Παρακαταθηκών κ.λ.π.) η αρμόδια (για την κήρυξη της απαλλοτρίωσης) αρχή υποχρεούται (δηλαδή έχει δέσμια αρμοδιότητα) να ανακαλέσει την επίμαχη πράξη απαλλοτρίωσης. Θα πρέπει στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι μολονότι το γράμμα του Συντάγματος (αλλά και του Κώδικα Απαλλοτρίωσης) κάνει λόγο για «αυτοδίκαιη άρση» της απαλλοτρίωσης, εντούτοις κατά την νομολογία¹⁴⁷ η απαλλοτρίωση στην περίπτωση αυτή δεν αίρεται αυτομάτως με την πάροδο του ενός και ημίσεος έτους, αλλά προαπαιτείται η έκδοση ρητής περί τούτου πράξης. Για τούτο ο Κώδικας (στο άρθρο 11 παρ. 3 εδ. β') προβλέπει ότι η αρμόδια για την κήρυξη της απαλλοτρίωσης αρχή υποχρεούται να εκδώσει μέσα σε τέσσερις μήνες από τη λήξη της προθεσμίας του προηγούμενου εδαφίου βεβαιωτική πράξη για την επελθούσα αυτοδίκαιη άρση, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αν παρέλθει άπρακτη η τετράμηνη ως άνω προθεσμία ή αν εκδοθεί αρνητική πράξη χωρεί το ανωτέρω – στα πλαίσια της (υπο)περίπτωσης β) - αναφερθέν «ιδιώνυμο» ένδικο βοήθημα ενώπιον του Τριμελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου.

¹⁴⁷ βλ. ΣτΕ 278/1990 σε Δ. Χριστοφιλόπουλο, οπ.παρ. σελ. 50 υποσ. 55, η οποία προβαίνει σε ιστορική ερμηνεία της συνταγματικής διάταξης, αξιοποιώντας συγχρόνως και τελλογικά κριτήρια (ανάγκη άρσης ασφαειών χάριν της ασφαλείας του δικαίου)

Εν κατακλείδι θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε όλες τις περιπτώσεις ανάκλησης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης είναι δυνατή μετά την πάροδο ενιαύσιας – κατά βάση – προθεσμίας η επανεπιβολή της απαλλοτρίωσης (άρθρο 11 παρ. 6 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων) ,με συνέπεια οι καθ' ου ιδιοκτήτες να αποδέχονται συνήθως την ετεροχρονισμένη καταβολή της αποζημίωσης , δοθείσης της δυνατότητας της Διοίκησης να επανεπιβάλλει τη απαλλοτρίωση δεσμεύοντας στο διηνεκές την ιδιοκτησία τους.

6.2. Ανάκληση συντελεσμένης απαλλοτρίωσης¹⁴⁸

Περί αυτής πρόκειται όταν μετά την καταβολή της (δικαστικώς ή εξωδίκως) προσδιορισθείσας αποζημίωσης στον ιδιοκτήτη της απαλλοτριωθείσας έκτασης (οπότε «συντελείται» και η απαλλοτρίωση) και την περιέλευση της κυριότητας της τελευταίας στον υπέρ ου η απαλλοτρίωση, ο τελευταίος αδρανή και δεν πραγματώνει τον σκοπό δημόσιας ωφελείας για τον οποίο αυτή κηρύχθηκε (λχ. δεν ανεγείρει το δικαστικό κατάστημα ή το πανεπιστημιακό κτίριο ή δεν κατασκευάζει την ανισόπεδη διάβαση κ.ο.κ.). Στις περιπτώσεις αυτές αναφαίνεται *ex post* ότι εξέλιπε η *ex constitutione conditio sine qua non* της απαλλοτρίωσης: η τω όντι ύπαρξη σκοπού δημόσιας ωφελείας προς εξυπηρέτηση του οποίου και μόνο νοείται κατά το Σύνταγμα η κήρυξη απαλλοτρίωσης.¹⁴⁹ Στις περιπτώσεις αυτές ο Κώδικας προβλέπει υπό προϋποθέσεις την, κατόπιν αιτήσεως του τέως ιδιοκτήτη, ανάκληση της συντελεσμένης απαλλοτρίωσης. Συγκεκριμένα ο Κώδικας διακρίνει ανάλογα με τον φορέα υπέρ του οποίου κηρύχθηκε η απαλλοτρίωση ως εξής:

Α) Όταν η συντελεσμένη απαλλοτρίωση είχε κηρυχθεί υπέρ α) του Δημοσίου, β) νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, γ) Ο.Τ.Α. Α' και Β' βαθμού δ) επιχειρήσεων που ανήκουν στο Δημόσιο και σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και ε) οργανισμών κοινής ωφελείας.

¹⁴⁸ Βέβαια η συντέλεση της απαλλοτρίωσης ούσα το τελευταίο στάδιο αυτής, αναπτύσσεται στο τελευταίο μέρος της παρούσας εργασίας. Η ανάκληση της συντελεσμένης απαλλοτρίωσης – ως μεταγενέστερη της συντέλεσης – θα έπρεπε συνεπώς να αναπτυχθεί εκεί. Ωστόσο προκρίνεται η πρωθύστερη παρουσίαση της ήδη στο παρόν τμήμα της εργασίας χάριν διασφάλισης της συστηματικής ενότητας του θεσμού της ανάκλησης της απαλλοτρίωσης.

¹⁴⁹ Βλ. Απ. Γέροντας, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο 2002, σελ. 449 επ.

Β) Όταν η συντελεσμένη αναγκαστική απαλλοτρίωση έχει κηρυχθεί υπέρ ιδιωτών ή νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, με εξαίρεση όσων υπάγονται στην προηγούμενη υπό (Α) περίπτωση.

Αν η συντελεσθείσα απαλλοτρίωση είχε κηρυχθεί υπέρ των αναφερθέντων ανωτέρω υπό (Β) φυσικών ή νομικών, προσώπων, αυτή σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 2 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων ανακαλείται υποχρεωτικώς, ύστερα από αίτηση του καθ' ου η απαλλοτρίωση ιδιοκτήτη, η οποία υποβάλλεται μέσα σε ανατρεπτική προθεσμία ενός έτους από την παρέλευση πενταετίας από τη συντέλεση της απαλλοτρίωσης, εφόσον μέσα στην πενταετή αυτή προθεσμία το απαλλοτριωθέν δεν χρησιμοποιήθηκε για την εκπλήρωση του σκοπού της απαλλοτρίωσης ή δεν έχει εκτελεσθεί προς τούτο μέρος των απαιτούμενων εργασιών, το οποίο υπερβαίνει, κατ' αξίαν, το ένα τρίτο.

Αν όμως η συντελεσθείσα απαλλοτρίωση είχε κηρυχθεί υπέρ των αναφερθέντων ανωτέρω υπό Α νομικών προσώπων, τότε κατά τη διατύπωση του άρθρου 12 παρ. 1 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων αυτή δύναται να ανακληθεί ολικώς ή μερικώς εφόσον η αρμόδια υπηρεσία κρίνει ότι δεν είναι αναγκαία για την εκπλήρωση του αρχικού ή άλλου σκοπού που χαρακτηρίζεται από το νόμο ως δημόσιας ωφέλειας και αποδέχεται την ανάκληση ο καθ' ου η απαλλοτρίωση ιδιοκτήτης.

Η διαφοροποίηση αυτή και ιδιαίτερα η πρόβλεψη διακριτικής ευχέρειας της αρμόδιας υπηρεσίας ως προς τη άρση ή μη συντελεσθείσας αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, κηρυχθείσας υπέρ του Δημοσίου, ν.π.δ.δ. κ.λ.π. έθεσε το ζήτημα κατά πόσο η ρύθμιση αυτή είναι συμβατή με το αρ.17 του Συντάγματος και το αρ. 1 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Το μείζονος σημασία αυτό ζήτημα έκρινε η υπ' αρ. 43/2003¹⁵⁰ απόφαση του ΣΤ Τμήματος του ΣτΕ , που το παρέπεμψε προς επίλυση στην Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Στα πλαίσια πάντως του τμήματος διατυπώθηκαν τρεις απόψεις:

¹⁵⁰ ΕΛΔΔ 2/2003 σελ. 317 επ, με σχόλιο Απ. Παπακωνσταντίνου, 321-323. Η απόφαση βέβαια αυτή εκδόθηκε υπό το (ταυτάριθμο) άρ. 12 του προϊσχύσαντος ν.δ. 797/1971 το οποίο είχε πανομοιότυπο περιεχόμενο με την ισχύουσα ρύθμιση του άρ. 12 ν.2882/2001. Κατά συνέπεια τα υπό της ΣτΕ 43/2003 λεχθέντα ισχύουν – mutatis mutandis - και προκειμένου περί της – εδώ – ερμηνευομένης διάταξης του άρ. 12 Κωδ. Αν.Απ. (ν.2882/2001).

I) Σύμφωνα με τον Πρόεδρο του τμήματος: «η εξαίρεση του Δημοσίου, των νπδδ., των δημοσίων επιχειρήσεων και των οργανισμών κοινής ωφελείας, από την ρύθμιση, η οποία ισχύει για τις συντελεσμένες απαλλοτριώσεις που έχουν κηρυχθεί υπέρ ιδιωτών, είναι αδικαιολόγητη και συνταγματικώς μη θεμιτή, έρχεται δε σε αντίθεση και με το 1^ο πρόσθετο πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ δοθέντος ότι τα εν λόγω πρόσωπα βρίσκονται, σε σχέση με τον ιδιώτη, σε πλεονεκτικότερη θέση και διαθέτουν αποτελεσματικότερους μηχανισμούς για την υλοποίηση της απαλλοτριώσεως,¹⁵¹ η οποία άλλωστε πρέπει πάντοτε να γίνεται για την ικανοποίηση όχι μελλοντικού και αβέβαιου, αλλά συγκεκριμένου και άμεσου σκοπού δημόσιας ωφέλειας. Συνεπώς, και στην περίπτωση αυτή η Διοίκηση έχει την υποχρέωση να άρει την συντελεσθείσα απαλλοτρίωση αν παρέλθει άπρακτη η τασσόμενη και για τις υπέρ ιδιωτών απαλλοτριώσεις προθεσμία και εφόσον βεβαίως ο τέως ιδιοκτήτης του ακινήτου υποβάλλει τη σχετική προς άρση της απαλλοτριώσεως αίτησή του μέσα στην ενιαύσια ανατρεπτική προθεσμία».

Δηλαδή κατά την άποψη αυτή η διάταξη του άρθρου 12 παρ. 1 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων πρέπει να θεωρηθεί ως αντισυνταγματική, και να ισχύσει αντί αυτής σε όλες τις περιπτώσεις συλλήβδην (δηλ. αδιακρίτως του φορέα υπέρ' ου η απαλλοτρίωση) η ρύθμιση του άρθρου 12 παρ. 2 του Κώδικα (δέσμια αρμοδιότητα για ανάκληση της απαλλοτρίωσης μετά την άπρακτη πάροδο πενταετίας από την κήρυξή της).

II) Κατά την πλειοψηφήσασα άποψη των δύο συμβούλων του σχηματισμού: «η Διοίκηση έχει υποχρέωση ακόμη και στην περίπτωση αναγκαστικής απαλλοτριώσεως ακινήτου υπέρ του Δημοσίου (κ.λπ) να προβεί στην άρση της απαλλοτρίωσης που έχει συντελεσθεί, αν εντός ευλόγου¹⁵² χρόνου, ο οποίος πάντως θα είναι μακρότερος σε σχέση με το χρόνο που τάσσεται για τις συντελεσμένες απαλλοτριώσεις υπέρ ιδιωτών, δεν έχει

¹⁵¹ Στην άποψη αυτή υποβόσκει η ίδια αντίληψη που υφέρπει στην από 11-1-2001 απόφαση του ΕΣΔΑ (υποθ. Φούλας Πλατάκου ΔιΔίκη 12(2001) σελ. 1235-1236) και στις συμπλεύσασες με αυτήν ΣτΕ 497/2002, 2606/2001 και 2807/2002 (Ολ), ότι δηλ. το κράτος – ενόψει της αρχής της συνέχειας των υπηρεσιών – έχει πολυσχιδείς μηχανισμούς, δυναμένους να αντιμετωπίζουν οποιοδήποτε ενδεχόμενο ανακύπτει κατά τρόπο πολύ πλέον ευχερή σε σχέση με τους μειονεκτούντες (ως προς αυτό) ιδιώτες.

¹⁵² ο οποίος υπόκειται στην κρίση του ακυρωτικού δικαστή.

αρχίσει να υλοποιείται με θετικές ενέργειες ο σκοπός της δημοσίας ωφέλειας για τον οποίο κηρύχθηκε η απαλλοτρίωση».

Δηλαδή, κατά την άποψη αυτή, η ρύθμιση του άρθρου 12 παρ. 1 του Κώδικα θα πρέπει στα πλαίσια μιας σύμφωνης με το άρθρο 17 του Συντάγματος και το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ ερμηνείας να αναγνωσθεί ότι - και αυτή - καθιστά δέσμια την αρμοδιότητα για άρση της απαλλοτρίωσης, όχι όμως μόλις παρέλθει απλώς άπρακτη η πενταετία, όπως δέχεται η προηγούμενη άποψη, αλλά αφού παρέλθει άπρακτος εύλογος χρόνος, ο οποίος όμως *e definitione* κατά την άποψη αυτή υπερβαίνει την πενταετία.

III) Κατά την τρίτη δε άποψη των παρέδρων του σχηματισμού, που απηχεί την παλαιότερη νομολογία του ακυρωτικού¹⁵³ ¹⁵⁴ «η ανάκληση συντελεσμένης απαλλοτριώσεως, κηρυχθείσης υπέρ του Δημοσίου (κλπ) αφίεται, υπό του νόμου, στην διακριτική εξουσία των αρμοδίων υπουργών, οι οποίοι δεν υποχρεούνται να κινήσουν, επί υποβολής περί τούτου αιτήσεως του πρώην ιδιοκτήτου του απαλλοτριωθέντος ακινήτου, την διαδικασία περί ανακλήσεως της συντελεσμένης αναγκαστικής απαλλοτριώσεως, ασχέτως, κατ' αρχήν, του χρονικού διαστήματος το οποίο παρήλθεν από της συντελέσεως της απαλλοτριώσεως, δεδομένου ότι ο νόμος δε τάσσει, σχετικώς, χρονικό περιορισμό και τούτο, για να εξασφαλισθεί, εν όψει της σημασίας, της ποικιλίας και της ευρύτητας των αναγκών του Δημοσίου, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, των δημοσίων επιχειρήσεων και των οργανισμών κοινής ωφελείας, η απαιτούμενη, για την κάλυψή τους, χρονική άνεση. Η ανωτέρω, όμως, διάταξη δεν αποκλείει την υποχρέωση της Διοικήσεως να άρη την συντελεσμένη απαλλοτρίωση, όταν εξεδηλώθη σαφώς και ανενδοιάστως βούληση να μην χρησιμοποιηθεί το απαλλοτριωθέν για τον σκοπό για τον οποίον απηλλοτριώθη ή για άλλο σκοπό δημοσίας ωφελείας, καθώς και όταν, εν όψει του επιδιωχθέντος δια της απαλλοτριώσεως σκοπού, παρήλθε πολύ μακρό χρονικό διάστημα και η Διοίκηση ή, εν γένει εκείνος υπέρ του οποίου εκηρύχθη η απαλλοτρίωση αδράνησεν

¹⁵³ Βλ. Απ. Γέροντα, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, 2002, σελ. 450 υποσ. 484.

¹⁵⁴ Πρβλ. ΣτΕ 1678/1995 η οποία έκρινε ότι η άπρακτη πάροδος 21 ετών από τη συντέλεση της απαλλοτριώσεως δεν υπερβαίνει τα ακραία χρονικά όρια και η άρνηση της διοίκησης να άρει την απαλλοτρίωση δεν συνιστά παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας. Η απόφαση αυτή υπέστη σχετλιαστικούς σχολιασμούς από σύσσωμη σχεδόν τη θεωρία.

αδικαιολογήτως για την πραγματοποίηση του αρχικού σκοπού της απαλλοτριώσεως ή άλλου σκοπού δημοσίας ωφέλειας. Υπό την έννοια δε αυτή η εν λόγω διάταξη, δεν αντίκειται στο προστατεύον την ιδιοκτησία άρθρο 17 του Συντάγματος, ούτε στο άρθρο 1 του από 20.3.1952 Προσθέτου Πρωτοκόλλου της από 4.11.1950 Ευρωπαϊκής συμβάσεως για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, που κυρώθηκε με το ν.δ. 53/74 (ΣΕ 1522/99, 1678/95, 1548/92, 2893/92, 2464/91, 3408/89 κ.α.)»

Δηλαδή κατά την άποψη αυτή δεν αρκεί για την στοιχειοθέτηση δέσμιας αρμοδιότητας προς άρση της υπέρ του Δημοσίου κηρυχθείσας απαλλοτρίωσης η άπρακτη πάροδος πενταετίας από την συντέλεσή της (όπως δέχεται η άποψη) ή η άπρακτη παρέλευση μακρού χρόνου (και πάντως μείζονος της πενταετίας), όπως δέχεται η β' άποψη, αλλά απαιτείται είτε να εκδηλωθεί ρητά και ανενδοίαστα βούληση περί μη υλοποίησης του σκοπού δημόσιας ωφελείας είτε να παρήλθε απράκτως (όχι 5ετία ή απλώς μακρός χρόνος) αλλά πολύ μακρό χρονικό διάστημα από την συντέλεση της απαλλοτρίωσης.

Πάντως σε κάθε περίπτωση η τυχόν χωρούσα, ολική ή μερική ανάκληση της συντελεσμένης απαλλοτρίωσης γίνεται με απόφαση της αρχής η οποία την έχει κηρύξει και με τη διαδικασία που ορίζεται από το άρθρο 1 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων, ύστερα από επιστροφή στον βαρυνόμενο με τη δαπάνη της απαλλοτρίωσης της αποζημίωσης που καταβλήθηκε, αναπροσαρμοσμένης με μια συστάθμιση της υποβάθμισης της αγοραστικής αξίας του καταβληθέντος ποσού του της απαλλοτρίωσης από τον πληθωρισμό του διαδραμόντος χρόνου (άρθρο 11 παρ. 3 Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων).

Θα πρέπει δε να αναφερθεί ότι οι διαφορές που αναφέρονται από την ανάκληση ή μη συντελεσμένης απαλλοτρίωσης είναι ακυρωτικές.

7. Συμπερασματικές κρίσεις

Το άρθρο 17 παρ. 2 του Συντάγματος στο πρώτο εδάφιο του ορίζει ότι «κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια που έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει

και πάντοτε αφού προηγηθεί πλήρης αποζημίωση που να ανταποκρίνεται στην αξία την οποία είχε το απαλλοτριούμενο κατά το χρόνο συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης» και προσθέτει ότι «αν ζητηθεί απ' ευθείας ο οριστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης, λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο της σχετικής συζήτησης στο δικαστήριο».

Στις διατάξεις του άρθρου αυτού γίνεται λόγος για τη λεγόμενη αναγκαστική απαλλοτρίωση, η οποία ουσιαστικά σημαίνει τη στέρηση της ιδιοκτησίας με μονομερή πράξη του Κράτους.

Το Σύνταγμα επιτρέπει την αναγκαστική απαλλοτρίωση μόνο υπό ορισμένους όρους και προϋποθέσεις, που είναι οι εξής:

1. Η ύπαρξη δημόσιας ωφέλειας
2. Ο προσδιορισμός της δημόσιας ωφέλειας από το νόμο
3. Η προηγούμενη παροχή πλήρους αποζημίωσης στον ιδιοκτήτη του απαλλοτριούμενου
4. Ο καθορισμός της αποζημίωσης από τα πολιτικά δικαστήρια

Εν κατακλείδι θα μπορούσε να πει κανείς ότι η αναγκαστική απαλλοτρίωση αποτελεί νόμιμο περιορισμό του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις και οι όροι κήρυξής της.

8. Παράθεση νομολογίας

-Η έννοια του «ευλόγου χρόνου»

ΣΤΕ 4689/1997

ΔΔΙΚΗ/2000 (621) Απαλλοτριώσεις. Με την πράξη εγκρίσεως, τροποποίησης ή επεκτάσεως ρυμοτομικού σχεδίου δεν κηρύσσεται και αναγκαστική απαλλοτρίωση των ακινήτων, τα οποία προορίζονται για την ανέγερση κτιρίων κοινής ωφελείας, αλλά απαιτείται η έκδοση ιδιαίτερης πράξης. Αντίθετη η λύση προκειμένου περί ακινήτων που προορίζονται για κοινόχρηστοι χώροι. Ο καθορισμός ακινήτου ως προοριζόμενου για την ανέγερση κτιρίου κοινής ωφελείας αποτελεί θεμιτή συνταγματικά δέσμευση της ιδιοκτησίας, εφόσον δεν υπερβαίνει τα εύλογα, για κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, χρονικά όρια. Επί υπερβάσεως των ανωτέρω ορίων, ανακύπτει δέσμευση της Διοίκησης να αποχαρακτηρίσει το ακίνητο, κατόπιν σχετικής αιτήσεως του ενδιαφερόμενου. Κρίση ότι υπερβαίνει τα θεμιτά χρονικά όρια η δέσμευση του ακινήτου, εφόσον από το χαρακτηρισμό του έως και την αίτηση των ενδιαφερομένων περί άρσεως της δεσμεύσεως παρήλθε χρονικό διάστημα 8 ετών. Δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι, μετά τον αρχικό καθορισμό του ακινήτου, επακολούθησε νέα πολεοδομική διαρρύθμιση της περιοχής με τις ίδιες συνέπειες για το δεδομένο ακίνητο. Ακύρωση της σιωπηρής άρνησης της Διοίκησης να προβεί στον αποχαρακτηρισμό του ακινήτου, με σκοπό, μετ' αναπομπή της υποθέσεως σε αυτήν, να αποχαρακτηριστούν τα ακίνητα, κατά τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου.

-Η διεύρυνση της έννοιας της περιουσίας μέσα από τις νομολογιακές εξελίξεις και η στάση του κοινού νομοθέτη στον Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων

ΣΤΕ 542/1999

ΑΡΜ/1999 (435), Δ/ΝΗ/1999 (1443), ΔΔΙΚΗ/1999 (661), ΕΑΕΔ/1999 (861), ΕΔΚΑ/1999 (337), ΝΟΒ/2000 (560), ΤΟΣ/1999 (340)

Μη δυνατή η υπό του νομοθέτη αναδρομική μεταβολή συστατικών ρυθμίσεών του, δια θεοπίσεως αποσβέσεως προκυπτουσών από τις ρυθμίσεις αυτές απαιτήσεων τρίτων για τις οποίες εξεδόθησαν τελεσιδικες αποφάσεις ή εκκρεμούν ενώπιον του αναιρετικού δικαστηρίου. Αντισυνταγματική η ρύθμιση του άρθρου 7 παρ. 3 του ν. 2217/94 που προβλέπει παραγραφή τελεσιδικίας αναγνωρισθέντων απαιτήσεων και κατάργηση δικών, αντικείμενη άλλωστε και στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ - ν.δ. 53/74. (Περίπτωση απαιτήσεων συνταξιούχων ΔΕΗ). Αντίθετη μειοψηφία. Παραπέμπεται η υπόθεση στο Α' Τμήμα προς κρίση.

ΣΤΕ 542/1999 (ολ)

Εισηγήτρια : Α. Τσαμπάση

1. Επειδή, διά την άσκηση της υπό κρίσιν αιτήσεως κατεβλήθησαν τα κατά νόμον τέλη και το παράβολο, ζητείται δε δι' αυτής η αναίρεσις της υπ' αριθ. 3011/1992 αποφάσεως του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, απορριπτικής εφέσεως της αναιρεσιούσης Δημοσίας Επιχειρήσεως Ηλεκτρισμού κατα της υπ αριθ. 3038/1991 αποφάσεως του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών. Διά της πρωτοδικαστικής αποφάσεως είχε γίνει δεκτή προσφυγή των αναιρεσιβλήτων συνταξιούχων της ως άνω επιχειρήσεως, επί θέματος αναφερομένου εις αναπροσαρμογήν των συντάξεών των.

2. Επειδή η αίτησις εισάγεται εις την Ολομέλειαν, δυνάμει της υπ' αριθ. 4510/1996 παραπεμπτικής αποφάσεως του Α' Τμήματος, λόγω σπουδαιότητος, βάσει του άρθρου 14 παρ, 2 του κωδ. διατάγματος 18/1989, προς επίλυσιν του ζητήματος αν αντίκειται στα άρθρα 24 και 26 του Συντάγματος η διάταξη του άρθρου 7 παρ. 3 του ν. 2217/1994, κατά το μέρος που δι' αυτής εισάγονται αναδρομικαί ουσιαστικά ρυθμίσεις εφαρμοστέαι και επί δικών εκκρεμών ενώπιον του Αναιρετικού, προβλεπομένης και της παραγραφής σχε' τικών αξιώσεων καθώς και της καταργήσεως συναφών δικών.

3. Επειδή, μετά την άσκηση της υπό κρίσιν αιτήσεως αναίρεσεως, εδημοσιεύθη ο ν. 2217/1994 (φ. 83), διά του άρθρου 7 παρ. 3 του οποίου ωρίσθη ότι το κατά τον χρόνον ισχύος του πρώτου εδαφίου του άρθρου 11 του ν. 4491/1966 μισθολογικόν κλιμάκιον της ΔΕΗ εις το οποίον προσήγγιζεν ο βασικός μισθός του συνταξιούχου κατά την αποχώρησίν του εκ της υπηρεσίας, εις ουδεμίαν περίπτωσιν δύναται να είναι ανώτερον του κατά τον αυτόν χρόνον ισχύοντος καταληκτικού μισθολογικού κλιμακίου της κατηγορίας του Κανονισμού Καταστάσεως Προσωπικού της ΔΕΗ, εις την οποίαν ανήκει ο αντίστοιχος εν ενεργεία μισθωτός της ΔΕΗ με τα αυτά τυπικά προσόντα ή τας αντιστοιχούς επαγγελματικές αδείας, υπό την επιφύλαξιν ότι, πάντως, προκειμένου περί των συνταξιούχων των προερχομένων εκ της πρώην Η. Ε.Α.Π.- Ε.Η.Ε., το ποσοστόν αναπροσαρμογής ή προσαυξήσεως των συντάξεων δεν δύναται και να υπολείπεται του

ποσοστού αναπροσαρμογής ή προσαυξήσεως του βασικού μισθού εν ενεργεία μισθωτού της αυτής κατηγορίας με τα αυτά προσόντα. Διά του αυτού άρθρου, η ισχύς του οποίου ήρχισε από 1.9.1985, ωρίσθη ότι, από της δημοσιεύσεως του νόμου, παραγράφονται αι εκ των διατάξεων του άρθρου 11 εδ. α' του ν. 4491/ 1966 αναφαιρέσει εκατέρωθεν απαιτήσεις της ΔΕΗ και συνταξιούχων της εφόσον δεν έχουν αναγνωρισθή δι' αμετακλήτων δικαστικών αποφάσεων και ότι καταργούνται αι σχετικά με τας απαιτήσεις αυτών δίκαι. Κατά την έννοια των διατάξεων τούτων, εισάγονται δι' αυτών ουσιαστικά ρυθμίσεις, διά των οποίων τροποποιείται, αναδρομικώς (από 1.9.1985), το προβλεπόμενον υπό του πρώτου εδαφίου του άρθρου 11 του ν. 4491/1966 σύστημα αναπροσαρμογής των καταβαλλομένων συντάξεων, το οποίον σύστημα ίσχυε, κατά τα προεκτεθέντα, μέχρι 31.12.1990. Ειδικότερον, δυνάμει των ως άνω νεωτέρων διατάξεων του άρθρου 7 παρ. 3 του ν. 2217/1994, αι συντάξεις των συνταξιούχων της ΔΕΗ, οι οποίοι, ως μισθωτοί, δεν ήσαν ενταγμένοι εις μισθολογικά κλιμάκια, αναπροσαρμόζονται μεν, ως και πρότερον, κατά το ποσοστόν αναπροσαρμογής του μισθολογικού κλιμακίου, εις το οποίον προσήγγιζε ο βασικός των μισθός κατά την η μερομηνίαν συνταξιοδοτήσεώς των, το μισθολογικόν όμως τούτο κλιμάκιο δεν δύναται να είναι ανώτερον του κατά τον αυτόν χρόνον ισχύοντος καταληκτικού μισθολογικού κλιμακίου της κατηγορίας του Κανονισμού Καταστάσεως Προσωπικού ΔΕΗ εις την οποία ανήκει ο αντίστοιχος εν ενεργεία μισθωτός θωτός με τα αυτά τυπικά προσόντα ή τας αντιστοιχούς επαγγελματικές αδείας. Και εις την περίπτωσιν πάντως ταύτην, αι ενλόγω διατάξεις προνοούν ώστε το ποσοστόν αναπροσαρμογής ή προσαυξήσεως των συντάξεων των συνταξιούχων, οι οποίοι προέρχονται εκ της πρώην Η.Ε.Α.Π. - Ε.Η. Ε., να μην είναι μικρότερον του ποσοστού αναπροσαρμογής ή προσαυξήσεως του βασικού μισθού εν ενεργεία μισθωτού της αυτής κατηγορίας με τα αυτά τυπικά προσόντα ή τας αντιστοιχούς επαγγελματικές αδείας. Πέραν όμως των αναδρομικών τούτων ουσιαστικών ρυθμίσεων, διά των αυτών διατάξεων θεσπίζεται παραγραφή των εκ της εφαρμογής του προμνησθέντος πρώτου εδαφίου του άρθρου 11 του ν. 4491/1966 απορρεουσών εκατέρωθεν απαιτήσεων (ΔΕΗ και συνταξιούχων της), αι οποίας δεν έχουν αναγνωρισθή δι' αμετακλήτων δικαστικών αποφάσεων, περαιτέρω δε προβλέπεται και κατάργησις των εκκρεμών δικών, αι οποίας αφορούν εις τοιαύτας απαιτήσεις.

4. Επειδή εκ των άρθρων 4 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 26 του Συντάγματος, διά των οποίων καθιερώνται, αντιστοιχώς, αι αρχαί της ισότητος, το δικαίωμα παροχής ενδίκου προστασίας υπό δικαστηρίων και η αρχή της διακρίσεως των λειτουργιών συνάγεται ότι ο κοινός νομοθέτης δεν κωλύεται μεν, κατ' αρχήν, να μεταβάλη, ακόμη και μετ' αναδρομικής δυνάμεως, κειμένας ουσιαστικές ρυθμίσεις του νόμου, αρκεί η επέμβασις του να μην αποτελεί ευθεία κύρωση της διοικητικής πράξεως της οποίας η νομιμότης είναι εκκρεμής ενώπιον των δικαστηρίων, να μην προσβάλλει το δεδικασμένο ή την αρχή της μη αναδρομικότητος των διατάξεων που επιβάλλουν κυρώσεις, να αιτιολογείται από λόγους δημοσίου συμφέροντος και να μην προσβάλλει την αρχή της αναλογικότητος. Ο νομοθέτης δεν δύναται, εν πάση περιπτώσει, ενόψει των συνταγματικών ρυθμίσεων, επ' ευκαιρία τοιούτων αναδρομικών ουσιαστικών ρυθμίσεων, να θεσπίζει απόσβεσιν των εκ των ρυθμίσεων αυτών απορρεουσών απαιτήσεων διά τας οποίας έχουν εκδοθή τελεσιδικοί αποφάσεις δικαστηρίων ή υπάρχουν εκκρεμείς δίκαι ενώπιον του Αναιρετικού, ούτε δύναται να προέρχεται εις κα τάργησιν των εκκρεμών αυτών δικών, διότι άλλως θα αφαιρείτο η διαφορά από το δικαστήριον ενώπιον του οποίου είναι εκκρεμής, κατά παράβασιν ούτω του άρθρου 26 του Συντάγματος, θα παρεβιάζετο δε επίσης, συντρεχούσης περιπτώσεως, και η αρχή της τελεσιδικίας των δικαστικών αποφάσεων και η αρχή της ισότητος των όπλων που διαθέτουν οι διάδικοι και θα ευνοείτο ο ένας από αυτούς, συνήθως ο φορέυς της δημόσιας εξουσίας. Κατ' ακολουθίαν τούτων, το προαναφερθέν άρθρον 7 παρ. 3 του ν. 2217/1994 καθ' ό μέρος αφορά εις αξιώσεις γεγεννημένας εκ της εφαρ' μογής της ουσιαστικής ρυθμίσεως του πρώτου εδαφίου του άρθρου 11 του ν. 4491/1966, και αναγνωρισθείσας δικαστικώς δυνάμει τελεσιδικίων αποφάσεων, αντίκειται εις τας προδιαληφθείσας συνταγματικές διατάξεις,

τοσοῦτω μάλλον καθόσον εκ των προπαρασκευαστικῶν εργασιῶν θεσπίσεως της ενλόγω διατάξεως (του άρθρου 7 παρ. 3 του ν. 2217/1994) συνάγεται ὅτι προέχων σκοπὸς της θεσπίσεως αὐτῆς ἦτο ἡ επέμβασις του νομοθέτου εις τας εκκρεμείας ενώπιον των δικαστηρίων δίκας περί αναπροσαρμογῆς των συντάξεων των, εκ της πρώην Η.Ε.Α.Π. - Ε.Η.Ε. προερχομένων, συνταξιούχων της ΔΕΗ. Εξ ἄλλου, ἡ ανωτέρω ρυθμίσις ἀντίκειται και εις την διάταξιν του άρθρου 6 παρ. 1 της (κυρωθείσης διὰ του ν.δ/τος 53/1974, φ/ 259 και εχούσης υπερτέραν ἐναντι των κοινῶν νόμων ισχύν κατ' άρθρον 28 παρ. 1 του Συντάγματος) Συμβάσεως της Ρώμης, κατὰ την ἔννοιαν της οποίας δεν επιτρέπεται ἡ διὰ νόμου κατάργησις εκκρεμῶν δικῶν, εις τας οποίας μετέχει και πρόσωπον το οποίον εμφανίζεται να ασκεῖ δημοσίαν εξουσίαν. Ενόψει τούτων, ἡ ενλόγω διάταξις, καθ' ὃ μέρος διὰ της αναδρομικῆς εφαρμογῆς των ουσιαστικῶν της ρυθμίσεων και ἐπὶ τελεσιδικῶν αναγνωρισθεισῶν απαιτήσεων συνεπάγεται ἀπόσβεσιν των απαιτήσεων αὐτῶν και κατάργησιν της δίκης, εἶναι ἀνίσχυρος, μη δυναμένη να τύχη εν προκειμένῳ εφαρμογῆς. Αν και κατὰ την γνώμην των Συμβούλων Φ. Στεργιοπούλου, Κ. Μενουδάκου και Γ. Ανεμογιάννη, εἶναι μεν ἀληθές ὅτι ἡ κατάργησις των δικῶν και ἡ παραγραφή των απαιτήσεων ἀντίκειται ευθέως εις τὰ ἀρθρα 26 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος, ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τας περιπτώσεις ὅπου το Σύνταγμα ἀπαγορεύει την ἀναδρομῆν (ἀρθρ. 7 παρ. 1) ἢ επιτρέπει περιορισμένην μόνον ἀναδρομῆν (ἀρθρ. 78 παρ. 2), εἶναι κατ' ἀρχὴν επιτρεπτή ἡ θέσπισις κανόνων δικαίου με ἀναδρομικὴν ισχύν, εις την περίπτωσιν δε αὐτῆν ἡ ἀναδρομικὴ ισχύς μπορεῖ να καταλαμβάνει και δίκας ενώπιον του Ἀναιρετικῆς Δικαστηρίου αν αὐτὴ εἶναι ἡ βούλησις του νομοθέτου, ὅπως εν προκειμένῳ προκύπτει ἀπὸ το ὅλον περιεχόμενον της παρ. 3 του άρθρου 7 του ν. 2217/1994, ὁπότε το δικαστήριον τούτο πρέπει να κρίνη τας ενώπιόν του εκκρεμείας υποθέσεις βάσει του νέου κανόνος δικαίου.

5. Επειδὴ, ἐπιλυθέντος του κατὰ τα ανωτέρω ζητήματος, ἡ υπόθεσις παραπέμπεται προς κρίσιν εις το Α' Τμήμα.

[Ἡ προπαρατιθέμενη ἀπόφασις της Ολομέλειας του ΣΤΕ ἔχει ἱστορικὴ, πράγματι, σημασία, με την ἔννοιαν της κατὰ πλειοψηφία ἀποδοχῆς της ἀποψης ἐκείνης που θεωρεῖ ἀπαγορευμένην την παρέμβαση του νομοθέτη σε εκκρεμείας, ενώπιον ἰδίως των Ἀναιρετικῶν Δικαστηρίων δίκας, με στόχο, τον περιορισμὸν της παρεχόμενης δικαστικῆς προστασίας και, κατὰ μείζονα λόγον, την ἀνατροπὴν του περιεχομένου τελεσιδικῶν αποφάσεων ἢ την ἀποτροπὴν ἀναμενόμενης ἀναιρετικῆς δικαίωσης, ἰδίως, των διοικουμένων ως διαδίκων.

Ἡ ως ἄνω σπουδαία ὅσο και σαφὴς στροφὴ της νομολογίας (βλ. Στ Ε 1986/1994, σε Αρμ ΜΗ'(1994)1097-1098) θα πρέπει να συνεκτιμηθεῖ με την πρόσφατη ἀπόφασις του Ευρ.Δικαστ.Δικ.Ανθρ. της 22.10.1997 στην υπόθεσις Παπαγεωργίου κατὰ Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας (97/1996/716/ 913), βλ. σε Ε.Δ.Κ.Α. Μ'(1998)307-313.]

-Νομοθετικός καθορισμός της δημόσιας ωφέλειας ΣΤΕ 39/2003

(Α' ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ)

Αναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις. Κήρυξις για λόγους κοινῆς ωφέλειας με Υπουργικὴ Ἀπόφασις. Απαιτεῖται ἡ πλήρης αιτιολόγησις ἀπὸ ἀπόψεως ἐξυπηρητήσεως του ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ και της ἐκτάσεως. Ακυρώνει την ΥΑ 1021492/1906/0010/1999 για τὴν διάνοιξιν της Εθνικῆς Λεωφόρου Ελευσίνας - Σταυροῦ - Α/Δ Σπάτων μόνον για την ἰδιοκτησίαν της αιτούσας λόγω ἐλλείψεως αιτιολογίας.

(Α' ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ)
Αριθμός 39/2003
ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΣΤ'

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 25 Νοεμβρίου 2002, με την εξής σύνθεση : Θ. Χατζηπαύλου, Αντιπρόεδρος, Πρόεδρος του ΣΤ' Τμήματος, Θ. Παπαευαγγέλου, Μ. Καραμανώφ, Σύμβουλοι, Ε. Αντωνόπουλος, Δ. Κυριλλόπουλος, Πάρεδροι. Γραμματέας ο Β. Μανωλόπουλος, Γραμματέας του ΣΤ' Τμήματος.

Για να δικάσει την από 21 Μαρτίου 2000 αίτηση :

τηςη οποία παρέστη με τον δικηγόρο Νικόλαο Παπανικολάου (Α.Μ. 19848), που τον διόρισε στο ακροατήριο,

κατά των Υπουργών :..... οι οποίοι παρέστησαν με τον Αλέξανδρο Ροϊλό, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

Με την αίτηση αυτή η αιτούσα επιδιώκει να ακυρωθεί η υπ' αριθμ. 1021492/1906/0010/15-3-99 κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (ΦΕΚ τ. Δ' 237/8.4.1999). Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως του Εισηγητή, Συμβούλου Θ. Παπαευαγγέλου.

Κατόπιν το δικαστήριο άκουσε τον πληρεξούσιο της αιτούσας, ο οποίος δήλωσε στο ακροατήριο ότι εκ παραδρομής στην αίτηση ακυρώσεως ανεγράφη ότι στην προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση γίνεται λόγος για συνδυετική οδό, ενώ στην πραγματικότητα δεν γίνεται τέτοιος λόγος και στην συνέχεια ανέπτυξε και προφορικά τους προβαλλόμενους λόγους ακυρώσεως και ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση και τον αντιπρόσωπο των Υπουργών, ο οποίος ζήτησε την απόρριψή της. Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του δικαστηρίου κ α ι

Α φ ο ύ μ ε λ έ τ η σ ε τ α σ χ ε τ ι κ ά έ γ γ ρ α φ α

Σ κ έ φ θ η κ ε κ α τ ά τ ο ν Ν ό μ ο

1. Επειδή, για την άσκηση της υπό κρίση αίτησης έχουν καταβληθεί τα νόμιμα τέλη (975718/00 διπλότυπο της ΔΟΥ Ενσήμων και Δικαστικών Εισπραξεων Αθηνών) και το παράβολο (2095687, 303002/00 έντυπα γραμμάτια).

2. Επειδή, με την αίτηση αυτή ζητείται η ακύρωση της 1021492/1906/0010/15.3.99 κοινής αποφάσεως των Υπουργών Οικονομικών και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (Δ' 237/8.4.99), με την οποία κηρύσσεται η συμπληρωματική αναγκαστική απαλλοτρίωση, για τη διάνοιξη της Εθνικής Λεωφόρου Ελευσίνας ¶ Σταυρού ¶ Α/Δ Σπάτων, τμήμα Γέρακα ¶ Παναγίτσα, στην οδό Αγ. Αθανασίου, έκτασης που βρίσκεται στην Παλλήνη Νομού Αττικής και στην οποία περιλαμβάνεται και ακίνητο ιδιοκτησίας της αιτούσης.

3. Επειδή, η οριζόμενη στο άρθρο 5 παρ. 2 του Ν.Δ. 797/71 (Α' 1) τριακονθήμερη προθεσμία για την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως κατά πράξεως αναγκαστικής απαλλοτρίωσης αρχίζει, προκειμένου για θιγόμενους ιδιοκτήτες, όχι από τη δημοσίευση της πράξεως αυτής στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, αλλά από την κοινοποίηση σ' αυτούς ή την γνώση καθ' οιονδήποτε τρόπο της πράξεως αυτής (ΣΕ 1208, 4159/00). Επομένως, παρ' όλο ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 8.4.99, εμπροθέσμως η υπό κρίση αίτηση κατατέθηκε στις 21.3.00, εφ' όσον από τα στοιχεία του φακέλου δεν προκύπτει κοινοποίηση ή γνώση της εν λόγω αποφάσεως από την αιτούσα σε χρόνο προγενέστερο των 30 ημερών από την άσκηση της αιτήσεως.

4. Επειδή, η κήρυξη ακινήτου ως απαλλοτριωτέου για σκοπό που αναγνωρίζεται από το νόμο ως δημόσιας ωφέλειας, όπως από το άρθρο 23 του Π.Δ. της 25/28.11.29 (Α' 421) για την κατασκευή οδών, πρέπει, ως επαχθές μέτρο που

επάγεται ακούσια στέρηση της ιδιοκτησίας, να αιτιολογείται πλήρως από απόψεως εξυπηρετήσεως του επιδιωκόμενου σκοπού στη συγκεκριμένη περίπτωση και της ανάγκης επιβολής της απαλλοτριώσεως και, μάλιστα, στην έκταση που αποφασίζεται, η αιτιολογία δε αυτή μπορεί να περιέχεται στην απαλλοτριωτική πράξη ή να προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου που τη συνοδεύουν (ΣΕ 1208, 4159/00, 2368/99, 3452/98 Ολ.)

5. Επειδή, στην υπό κρίση υπόθεση, με την προσβαλλόμενη απόφαση κηρύχθηκε η συμπληρωματική αναγκαστική απαλλοτρίωση, για λόγους δημόσιας ωφέλειας και, ειδικότερα, για τη διάνοιξη της Εθνικής Λεωφόρου Ελευσίνας « Σταυρού » Α/Δ Σπάτων, τμήμα Γέρακα « Παναγίτσα, στην οδό Αγ. Αθανασίου, που βρίσκεται στην Παλλήνη Νομού Αττικής, ευρύτερη έκταση, μέσα στην οποία περιλαμβάνεται και ακίνητο ιδιοκτησίας της αιτούσης. Όμως, τόσο από την ως άνω απόφαση, όσο και από τα στοιχεία του φακέλου (μεταξύ των οποίων και το κτηματολογικό διάγραμμα που μνημονεύεται στην απόφαση αυτή) δεν προκύπτει ότι το ακίνητο της αιτούσης απαλλοτριώνεται προς διάνοιξη της ίδιας της ως άνω Λεωφόρου, η οποία δεν απεικονίζεται επί του διαγράμματος αυτού, ή προς διάνοιξη παράπλευρης οδού ή οδού προς διευκόλυνση της πρόσβασης στην εν λόγω Λεωφόρο. Η έλλειψη αυτή καθιστά ανεπαρκώς αιτιολογημένη την προσβαλλόμενη απόφαση όχι μόνο από την άποψη της εξυπηρετήσεως του επιδιωκόμενου, με την αναγκαστική απαλλοτρίωση του ακινήτου της αιτούσης, σκοπού, αλλά και από την άποψη της εκτάσεως και του λιγότερου επαχθούς για την αιτούσα τρόπου που αποφασίζεται αυτή. Συνεπώς, για το λόγο αυτό, βασίμως προβαλλόμενο, πρέπει η υπό κρίση αίτηση να γίνει δεκτή και να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη κοινή υπουργική απόφαση, κατά το μέρος που αφορά το ακίνητο ιδιοκτησίας της αιτούσης.

Δ ι ά τ α ύ τ α

Δέχεται την υπό κρίση αίτηση.

Ακυρώνει την 1021492/1906/0010/15.3.99 κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (Δ' 237/8.4.99), κατά το μέρος που αφορά την ιδιοκτησία της αιτούσης.

Διατάσσει την επιστροφή του παραβόλου. Και

Επιβάλλει στο Δημόσιο τη δικαστική δαπάνη της αιτούσης, ανερχόμενη σε επτακόσια εξήντα (760) ευρώ.

Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 2 Δεκεμβρίου 2002 και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 13ης Ιανουαρίου 2003.

Ο Πρόεδρος του ΣΤ' Τμήματος

Ο Γραμματέας του ΣΤ' Τμήματος

Θ. Χατζηπαύλου

Β. Μανωλόπουλος

-Η καταβολή πλήρους αποζημιώσεως

ΑΠ 8/1999

ΑΡΧΝ/1999 (496), Δ/ΝΗ/1999 (558), ΝΟΒ/2000 (442)

Αναγκαστική απαλλοτρίωση. Προσδιορισμός οριστικής τιμής μονάδας. Εξουσία του δικαστηρίου που δικάζει τη σχετική αίτηση. Αποζημίωση για το τμήμα του ακινήτου που δεν απαλλοτριώνεται λόγω μείωσης της αξίας του. Προσδιορισμός του ύψους της αποζημιώσεως. Αμοιβή του πληρεξούσιου δικηγόρου. Δεν είναι ανεπίτρεπτη η μείωση της αμοιβής έως το ήμισυ του ελάχιστου ορίου διατίμησης κάθε ενέργειας στην οποία προβαίνει ο δικηγόρος. Πλήρης αποζημίωση. Περιλαμβάνει την αξία του απαλλοτριούμενου ακινήτου και τη δαπάνη μετεγκατάστασης. Αντίθετη μειοψηφία. Μερικά δεκτή η αναίρεση για παραβίαση ουσιαστικού δικαίου

(Αναιρεί την αριθμ. 1435/1998 απόφαση του ΕφΘεσ).

Αριθμός 8/1999

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ
ΣΕ ΤΑΚΤΙΚΗ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Συγκροτήθηκε από τους Δικαστές της Β' Σύνθεσης : Στέφανο Μαθία, Πρόεδρο, Θεόδωρο Τόλια, Διονύσιο Κατσιρέα, Χαράλαμπο Μυρσινιά, Πολύβιο Μαντζιάρα και Κωνσταντίνο Λυμπερόπουλο, Αντιπροέδρους, Γεώργιο Σταθέα, Γεώργιο Αρβανίτη, Ευάγγελο Περλίγκα, Ιωάννη Τέτοκα, Μιχαήλ Καρατζά, Κωνσταντίνο Τζένο, Αριστείδη Κρομμύδα, Εμμανουήλ Αντωνίου, Κωνσταντίνο Κωστήρη, Πέτρο Κακκαλή, Σπυρίδωνα Γκιάφη, Κωνσταντίνο Τσαμαδό, Γεώργιο Ρήγο, Αντώνιο Τωμαδάκη-Εισηγητή, Δημήτριο Ζέρβα, Δαμιανό Παπαθανάση, Δημήτριο Σουλτανιά, Θεόδωρο Λαφαζάνο, Θεόδωρο Μπάκα και Γεώργιο Χριστόφιλο Αρεοπαγίτες (κωλυομένων των λοιπών δικαστών της σύνθεσης).

Συνήλθε σε δημόσια συνεδρίαση στο κατάστημά του στις 17.12.1998, με την παρουσία του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Παναγιώτη Δημόπουλου και του Γραμματέα Γεωργίου Τυλιπάκη, για να δικάσει μεταξύ :

Των αναιρεσιόντων: Εκπροσωπήθηκαν από τον πληρεξούσιο δικηγόρο τους Κώστα Χορομίδα.

Του αναιρεσιβλήτου : Εκπροσωπήθηκε από τον πληρεξούσιό του Θεόδωρο Ρεντζεπέρη, Ν.Σ. του Κράτους.

Η ένδικη διαφορά άρχισε με τις από 18.4.1997 και 14.10.1997 αιτήσεις των παραπάνω διαδίκων, που κατατέθηκαν στο Εφετείο Θεσσαλονίκης.

Εκδόθηκε η απόφαση 1435/1998 του ίδιου Δικαστηρίου, της οποίας την αναίρεση ζητούν οι αναιρεσιόντες, με την από 1.7.1998 αίτησή τους, την οποία έφεραν προς συζήτηση στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, με την 44/1998 κοινή πράξη ο Πρόεδρος και ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, επειδή με αυτή τίθεται νομικό ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος. Κατά τη συζήτηση της αίτησης αυτής, που εκφωνήθηκε από το πινάκιο, οι διάδικοι παραστάθηκαν όπως σημειώνεται πιο πάνω.

Ο Εισηγητής Αρεοπαγίτης Αντώνιος Τωμαδάκης διάβασε την από 6.11.1998 έκθεσή του, με την οποία εισηγήθηκε την παραδοχή των πρώτου, δεύτερου και έκτου λόγων της αίτησης αναίρεσης και την απόρριψη των λοιπών. Οι πληρεξούσιοι των διαδίκων, αφού έλαβαν το λόγο από τον Πρόεδρο ανέπτυξαν και προφορικά στο ακροατήριο τους σχετικούς ισχυρισμούς τους, που αναφέρονται στις προτάσεις τους, και ζήτησαν ο μὲν των αναιρεσιόντων την παραδοχή της αίτησης αναίρεσης, ο δε του αναιρεσιβλήτου την απόρριψή της και καθένας την καταδίκη του αντιδίκου μέρους στη δικαστική δαπάνη.

Ο Εισαγγελέας πρότεινε την αναίρεση της προσβαλλομένης απόφασης μόνον κατά το μέρος που αναφέρεται στον καθορισμό ιδιαίτερης αποζημίωσης για τα απομείναντα τμήματα των ιδιοκτησιών των αιτούντων.

Κατόπιν αυτών ο Πρόεδρος έδωσε το λόγο στους πιο πάνω πληρεξουσίου των διαδίκων, οι οποίοι αναφέρθηκαν σε αυτά που προηγούμενα είχαν αναπτύξει.

ΣΚΕΦΘΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

I. Η κρινόμενη αίτηση περί αναιρέσεως της 1435/1998 αποφάσεως του Εφετείου Θεσσαλονίκης νομίμως εισάγεται, σύμφωνα με τα άρθρα 563 παρ. 1, 2 περ. β', 3 του Κ.Πολ.Δ και 23 παρ. 2 του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών, στην Ολομέλεια του δικαστηρίου τούτου με το 44/1998 κοινό πρακτικό του Προέδρου και του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, διότι κρίθηκε ότι με την αίτηση αυτή δημιουργείται ζήτημα με γενικότερο ενδιαφέρον.

II. Από τις διατάξεις του άρθρου 17 παρ. 2 του Συντάγματος, των άρθρων 14, 17, 18, 19 και 20 του ν.δ. 797/1971 "περί αναγκαστικών απαλλοτριώσεων", σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 1, 3, 4 5, 7 του ν. 653/1977 "περί υποχρέωσης των παροδίων ιδιοκτητών δια την διάνοξιν εθνικών οδών", των άρθρων 1, 2 και 3 του Π.Δ/τος 929/1979 που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 1 του ν. 653/1977 και των άρθρων 1 και 2 του Κ.Πολ.Δ., προκύπτει ότι στη δίκη που διεξάγεται κατά την ειδική διαδικασία του ν.δ. 797/1971 για τον προσδιορισμό της τιμής μονάδος αποζημιώσεως ακινήτων που απαλλοτριώνονται για τη διάνοξη εθνικών οδών το δικαστήριο περιορίζεται αποκλειστικώς και μόνο στον προσδιορισμό της τιμής μονάδος χωρίς να μπορεί να εξετάσει την ύπαρξη και την έκταση της υποχρέωσης των ωφελουμένων παροδίων για συμμετοχή τους στις δαπάνες απαλλοτριώσεως, κατά τα ειδικότερα οριζόμενα στο άρθρο 1 του νόμου 653/1977. Τουτό δε διότι η υποχρέωση αυτή δεν είναι αντικείμενο της δίκης για τον προσδιορισμό της τιμής μονάδος αποζημιώσεως ούτε η έρευνά της απαιτείται για την νομιμοποίηση του ιδιοκτήτη ως διαδίκου στη δίκη αυτή, έστω και αν, με τον προσδιορισμό της τιμής μονάδος αποζημιώσεως ζητείται παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 4 του ν.δ. 797/1971 και ο καθορισμός ιδιαίτερης αποζημιώσεως για το τμήμα του ακινήτου που δεν απαλλοτριώνεται επειδή τούτο υφίσταται σημαντική υποτίμηση ή καθίσταται άχρηστο για την χρήση που προορίζεται. Ετσι, στη δίκη αυτή δεν μπορεί να ερευνηθεί και να κριθεί, αν ο ιδιοκτήτης ακινήτου που αποκτά πρόσωπο σε διανοιγόμενη εθνική οδό, έχει ή όχι ωφέλεια στη συγκεκριμένη περίπτωση ούτε αν έχει υποχρέωση συμμετοχής στις δαπάνες της απαλλοτριώσεως κατά τις διατάξεις του ν. 653/1977 ούτε αν, σε περίπτωση που κάποιο ακίνητό του ή μέρος αυτού καταλαμβάνεται από διανοιγόμενη οδό και είναι συγχρόνως δικαιούχος και υπόχρεος αποζημιώσεως, απομένει τελικώς, μετά τον ενδεχόμενο συμψηφισμό των αντιθέτων απαιτήσεων, να λάβει κάποιο ποσό και ποιο (Ολ.ΑΠ 1/1988). Η δικονομική αυτή ρύθμιση δεν αντιβαίνει στις διατάξεις του άρθρου 17 του ισχύοντος Συντάγματος διότι οι διατάξεις αυτές δεν καθορίζουν τη διαδικασία και το καθ' ύλην αρμόδιο δικαστήριο για τον προσδιορισμό της πλήρους αποζημιώσεως, αρκούμενες στο ότι η αποζημίωση προσδιορίζεται από τα πολιτικά δικαστήρια, καταλείπουν δε στον κοινό νομοθέτη να καθορίσει το αρμόδιο πολιτικό δικαστήριο και τη διαδικασία καθορισμού της αποζημιώσεως και γενικότερα επιλύσεως των διαφορών που προκύπτουν από την αναγκαστική απαλλοτρίωση. Η αυτή ως άνω ρύθμιση δεν αντίκειται στο άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα δικαιώματα του ανθρώπου (ΕΣΔΑ) που καθιερώνει τη δικονομική αρχή της "δίκαιης δίκης" διότι δεν παραβιάζει καμιά από τις αρχές που συγκροτούν, κατά τη διάταξη αυτή, την έννοια της δίκαιης δίκης, ούτε επίσης αντιβαίνει στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης αυτής (ΕΣΔΑ) που προστατεύει την περιουσία, διότι πρόκειται για δικονομική αμιγώς διάταξη η οποία δεν εισάγει καμιά ουσιαστική ρύθμιση για την περιουσία, που να αναιρεί ή να μειώνει την προστασία που παρέχει σ' αυτή το εν λόγω πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ. Στην προκείμενη περίπτωση, όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφαση, το Εφετείο, δικάζοντας κατά την ειδική διαδικασία καθορισμού τιμής μονάδος αποζημιώσεως για τα αναγκαστικώς απαλλοτριωθέντα ακίνητα, καθώς και καθορισμού ιδιαίτερης αποζημιώσεως για τα εκτός απαλλοτρίωσης απομεινάντα τμήματά τους, αποφάνθηκε ότι το αίτημα των αναιρεσιδόντων-δικαιούχων της αποζημίωσης, να αναγνωρισθεί ότι παρανόμως γίνεται ο συμψηφισμός, κατά το άρθρο 1 παρ. 1 του ν.

653/1977, των ωφελουμένων παροδίων, εφόσον αυτοί δεν ωφελούνται αλλά βλάπτονται από την ένδικη απαλλοτρίωση μέρους των ιδιοκτησιών τους, αναρμοδίως εισήχθη κατά την ειδική αυτή διαδικασία και για το λόγο αυτό το απέρριψε. Εκρινε δηλαδή, ότι δεν έχει λειτουργική αρμοδιότητα να το κρίνει κατά την ειδική αυτή διαδικασία. Επομένως ο πρώτος λόγος αναιρέσεως κατά την από το άρθρο 559 αριθμός 5 (ορθότερο 14) αιτίασή του, πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος. Ο ίδιος πρώτος λόγος αναιρέσεως κατά τις από τον αριθμό 1 και 19 του άρθρου 559 Κ.Πολ.Δ. αιτιάσεις του, με τις οποίες προβάλλεται η πλημμέλεια ότι το Εφετείο, με το να δεχθεί ότι οι διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 1, 3 και 4 του ν. 653/1977 εισάγουν αμάχητο τεκμήριο ωφελείας των κατά μήκος της διανοιγομένης εθνικής οδού κειμένων ακινήτων και ότι το τεκμήριο αυτό δεν αντίκειται στη διάταξη του άρθρου 17 του Συντάγματος, παραβίασε ευθέως, αλλιώς εκ πλαγίου τις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1 και 5 και 17 του Συντάγματος, 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, πρέπει να απορριφθεί ως στηριζόμενος σε ανακριβή προϋπόθεση αφού το Εφετείο δεν διέλαβε ότι οι αναιρεσειόντες-αιτούντες ως παρόδιοι ιδιοκτήτες ωφελούνται αμαχήτως από την ένδικη απαλλοτρίωση ούτε προέβη σε συμψηφισμό των απαιτήσεων.

III. Από τη διάταξη του άρθρου 13 παρ. 2 του ν.δ. 797/1971 που ορίζει ότι "υπολογίζεται όμως η ανατίμηση του απαλλοτριουμένου που επήλθε μετά τη δημοσίευση της απόφασης απαλλοτρίωσης και μέχρι της πρώτης συζητήσεως στο ακροατήριο της αιτήσεως προσδιορισμού της αποζημίωσης από λόγους άσχετους με τη γενόμενη αναγκαστική απαλλοτρίωση ή την εξαγγελία αυτής ή τις ενέργειες του ιδιοκτήτη επί του απαλλοτριουμένου" σε συνδυασμό με την παράγραφο 4 του ίδιου άρθρου, κατά την οποία με την ίδια απόφαση παρέχεται ιδιαίτερη αποζημίωση σε περίπτωση αναγκαστικής απαλλοτρίωσης τμήματος ακινήτου λόγω της οποίας το τμήμα που απομένει στον ιδιοκτήτη υφίσταται σημαντική υποτίμηση της αξίας του ή καθίσταται άχρηστο για τη χρήση για την οποία τούτο προορίζεται, συνάγεται ότι η αποζημίωση για το τμήμα που απομένει εκτός απαλλοτρίωσης συνδέεται μόνο προς την απομειωτική επί της αξίας επιρροή που ασκεί η απότμηση του απαλλοτριωθέντος μέρους από το απομένον τμήμα και σε καμιά περίπτωση δεν επηρεάζεται από το είδος του έργου στο οποίο απέβλεπε η απαλλοτρίωση. Αντίθετη εκδοχή δεν είναι σύμφωνη με τη σαφή διατύπωση των πιο πάνω διατάξεων και οδηγεί στο άτοπο, ενώ υφίστανται μείωση της αξίας τους λόγω της κατασκευής του έργου όλα τα γειτονικά ακίνητα, να αποζημιώνεται εκ του λόγου αυτού μόνο το εκτός απαλλοτρίωσης τμήμα του απαλλοτριωθέντος ακινήτου (ΑΠ 1328/1992). Στην προκείμενη περίπτωση το Εφετείο, όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφασή του, απέρριψε το αίτημα των δικαιούχων να συνεκτιμήσει και τη μείωση της αξίας από την εκτέλεση του έργου για το οποίο έγινε η απαλλοτρίωση και ειδικότερα από το γεγονός ότι το τμήμα που απομένει και η επ' αυτού κατοικία των, θα κείνται 7,5 μ. κάτω από τον κατασκευαζόμενο τσιμεντένιο όγκο του ανισόπεδου κόμβου της εθνικής οδού. Ετσι που έκρινε το Εφετείο δεν παραβίασε τις διατάξεις : α) του άρθρου 17 παρ. 2 και 4 του Συντάγματος που παρέχουν την έννοια της πλήρους αποζημίωσης, ως της αγοραίας αξίας του απαλλοτριωθέντος κατά τον χρόνο συζήτησης της αίτησης για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης και αποκλείουν τη δυνατότητα να ληφθεί υπόψη για τον προσδιορισμό της οιαδήποτε μεταβολή της αξίας που επήλθε μετά τη δημοσίευση της πράξεως απαλλοτρίωσης και εξαιτίας της, δεν ρυθμίζουν δε αλλά αφήνουν στον κοινό νομοθέτη τον προσδιορισμό αποζημίωσης για τη ζημία που τυχόν υφίσταται ο ιδιοκτήτης από την απότμηση του ακινήτου του και την αφαίρεση του απαλλοτριωθέντος : β) του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, διότι αυτές ρυθμίζουν τις προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή δίκαιης δίκης και δεν αναφέρονται στην έννοια της ιδιοκτησίας και ειδικότερα της αποζημίωσης του ιδιοκτήτη σε περίπτωση αναγκαστικής απαλλοτρίωσής της, και γ) του άρθρου 1 του πρώτου προσθέτου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, διότι, ναι μεν αυτό επιτάσσει τον σεβασμό και την προστασία της περιουσίας του προσώπου, στην έννοια της οποίας περιλαμβάνονται όχι μόνο εμπράγματα

δικαιώματα, αλλά και δικαιώματα "περιουσιακής φύσεως" και "κεκτημένα οικονομικά συμφέροντα", όμως, η μειωτική επιρροή που ενδέχεται να ασκεί η κατασκευή του έργου δεν προέρχεται από την απαλλοτρίωση αλλά από το έργο και δεν επηρεάζει ειδικά το απομένον τμήμα αλλά την όλη οικιστική περιοχή, εφόσον δεν ανατρέπεται η "εύλογη ή δίκαιη ισορροπία" που πρέπει να υπάρχει μεταξύ του γενικού δημοσίου συμφέροντος και της προστασίας της περιουσίας του προσώπου, πράγμα που δεν προβάλλεται καν. Επομένως ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως κατά το δεύτερο σκέλος του από το άρθρο 559 αρ. 1 του Κ.Πολ.Δ., με τον οποίο υποστηρίζονται τα αντίθετα, πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

IV. Κατά την έννοια του άρθρου 559 αριθ. 8 του Κ.Πολ.Δ. λόγος αναιρέσεως ιδρύεται και όταν το δικαστήριο της ουσίας παρέλειψε να λάβει υπόψη πραγματικούς ισχυρισμούς των διαδίκων που στηρίζουν κατά το νόμο τις αυτοτελείς αιτήσεις ή ανταιτήσεις των. Στην προκειμένη περίπτωση, όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφαση, το Εφετείο, για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης των αναγκαστικώς απαλλοτριωθέντων ακινήτων των αιτούντων, καθώς και της ιδιαίτερης αποζημίωσης των ακινήτων που απέμειναν εκτός απαλλοτρίωσης έλαβε υπόψη και τους ισχυρισμούς που προέβαλαν οι αναιρεσιδόντες ως προς τη θέση, την έκταση, το σχήμα, το εμβαδόν εντός και εκτός ζώνης ασφαλείας των ακινήτων αυτών και ιδίως αυτών που απομένουν εκτός απαλλοτρίωσης. Ειδικότερα, όσον αφορά τα με αριθμό κτημ. Πίνακα 71 και 53α εκτός απαλλοτρίωσης ακίνητα, το Εφετείο, για να καταλήξει στην κρίση του ότι από τα δύο τμήματα του πρώτου ακινήτου, το ένα δεν έχει για τον εκτιθέμενο λόγο, δυνατότητα ανοικοδόμησης και το άλλο έχει, για τον ίδιο λόγο, περιορισμένη τοιαύτη και ότι από το δεύτερο ακίνητο, ένα τμήμα του, 1800 τ.μ., δεν υφίσταται σημαντική υποτίμηση της αξίας του, καθώς και το θερμοκήπιο που υπάρχει σ' αυτό, έλαβε υπόψη πλην άλλων (έκταση κ.λπ) το σχήμα που παίρνουν μετά την κατάτμηση, το όριο ασφαλείας που ισχύει στην περιοχή, την απόσπασή τους από το όριο αυτό και την επίδραση που ασκεί το γεγονός αυτό στην αξία τους. Επομένως, οι τρίτος και τέταρτος, λόγοι αναιρέσεως κατά την επί του άρθρου 559 αριθ. 8 του Κ.Πολ.Δ. θεμελιώσή τους με την οποία προβάλλεται ότι το Εφετείο, προκειμένου να καθορίσει την ως άνω ιδιαίτερη αποζημίωση δεν έλαβε υπόψη και τους πιο πάνω ισχυρισμούς των αναιρεσιδόντων, πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι. Οι ίδιοι λόγοι αναιρέσεως κατά το μέρος που πλήττουν την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση για παραβίαση των διδαγμάτων της κοινής πείρας κατά τα οποία οικόπεδα στερούμενα της δυνατότητας ανοικοδόμησης που είχαν, υφίστανται εκμηδενισμό ή μείωση της αξίας τους κατά ποσοστό 70-90% το έδαφος και 60% οι οικίες, πρέπει να απορριφθούν ως अपαράδεκτοι, διότι τα διδάγματα της κοινής πείρας που φέρεται να μην έλαβε υπόψη το Εφετείο δεν αφορούν την ερμηνεία κανόνων δικαίου ή την υπαγωγή σ' αυτούς πραγματικών γεγονότων, αλλά αναφέρονται στην εκτίμηση των αποδείξεων και στη συναγωγή του αποδεικτικού πορίσματος για την έκταση της μείωσης που υπέστησαν τα ως άνω εκτός απαλλοτρίωσης τμήματα και επομένως δεν ιδρύεται ο από το άρθρο 559 αριθ. 1 Κ.Πολ.Δ. λόγος. Εξάλλου η από το άρθρο 559 αριθ. 19 του Κ.Πολ.Δικ. προβαλλόμενη αιτίαση της ανεπάρκειας και αντίφασης αιτιολογιών σε σχέση προς τη μείωση της αξίας των τμημάτων που απέμειναν, πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη, διότι οι αιτιολογίες της απόφασης είναι σε σχέση με όλους τους ως άνω συντελεστές σαφείς, επαρκείς και δεν αντιφάσκουν μεταξύ τους.

V. Με τον πέμπτο από το άρθρο 559 αρ. 1 Κ.Πολ.Δ. λόγο αναιρέσεως προβάλλεται η αιτίαση ότι το Εφετείο παραβίασε τα διδάγματα της κοινής πείρας κατά τα οποία, ενώ η ετήσια αύξηση της αξίας των ακινήτων γενικώς και ειδικώς στην περιοχή των επιδίκων κατά την τελευταία τριακονταετία ήταν, σε ποσοστό, μεγαλύτερη του ετήσιου δείκτη πληθωρισμού, εν τούτοις αυτό καθόρισε οριστικές τιμές μονάδος αποζημιώσεως κατώτερες εκείνων που είχαν καθορισθεί για τα ίδια ακίνητα αλλά με κρίσιμο χρόνο την 22.7.1990, δηλαδή πριν από έξι και πλέον χρόνια. Η αιτίαση αυτή είναι απορριπτέα ως απαράδεκτη, διότι η

αποδιδόμενη στην προσβαλλόμενη απόφαση πλημμέλεια δεν ιδρύει λόγο αναιρέσεως από την άνω διάταξη αφού το δίδαγμα της κοινής πείρας που φέρεται ότι παραβιάστηκε δεν αφορά την ερμηνεία των κανόνων δικαίου ή την υπαγωγή σ' αυτούς πραγματικών γεγονότων αλλά την εκτίμηση των αποδείξεων. Επίσης απαράδεκτη είναι, διότι δεν ιδρύει λόγο αναιρέσεως, και η προσβαλλόμενη εσφαλμένη αξιολόγηση του περιεχομένου της πραγματογνωμοσύνης που διεξήχθη και της δικαστικής απόφασης που εκδόθηκε (αριθ. 51/1993 Εφετείου Θεσσαλονίκης) για τα ίδια ακίνητα κατά την πρώτη απαλλοτρίωσή τους, που δεν συντελέστηκε λόγω μη καταβολής της ορισθείσης τότε αποζημίωσης καθόσον κατά το άρθρο 561 παρ. 2 Κ.Πολ.δ. η από το δικαστήριο της ουσίας εκτίμηση του περιεχομένου εγγράφων, καθώς και εκθέσεως πραγματογνωμοσύνης δεν ελέγχεται αναιρετικώς.

VI. Από τις διατάξεις του άρθρου 17 παρ. 4 του ν.δ. 797/1971 "περί αναγκαστικών απαλλοτριώσεων" όπως η παράγραφος αυτή αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 του ν.δ.446/1974, του άρθρου 9 παρ. 5 του ν. 1093/1980 και άρθρ. 22 του ν. 3693/1957, οι οποίες εναρμονιζόμενες προς τις διατάξεις των παραγράφων 2 και 4 εδάφιο τελευταίο του άρθρου 17 του Συντάγματος, αποσκοπούν στη μι φαλκίδευση της οφειλόμενης στον καθ' ου η απαλλοτρίωση πλήρους αποζημίωσης μέσω επιβαρύνσεων του τελευταίου έστω και με μέρος των εξόδων της δίκης για τον καθορισμό της, συνάγεται ότι στη δίκη αυτή (καθορισμού αποζημίωσης αναγκαστικώς απαλλοτριωθέντων ακινήτων), κατά παρέκκλιση από τους γενικούς κανόνες των άρθρων 173 επ. του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, αφ' ενός μεν η δικαστική δαπάνη επιβάλλεται πάντοτε σε βάρος του υποχρέου σε αποζημίωση και αφ' ετέρου αποκλείεται ολικός ή μερικός συμψηφισμός καθώς και κατανομή του οικείου ποσού ανάλογα με την έκταση της νίκης ή της ήττας καθενός από τους διαδίκους (Ολ. ΑΠ 9/1996). Από τις διατάξεις όμως αυτές δεν είναι ανεπίτρεπτη η κατά το άρθρο 22 παρ. 1 του ν. 3693/1957 μείωση της αμοιβής του πληρεξουσίου δικηγόρου του αιτούντος μέχρι το μισό του ελαχίστου ορίου διατιμήσεως καθεμιάς ενέργειας, (Ολ. ΑΠ 9/1996), μη δυναμένη σε κάθε περίπτωση να υπερβεί τις 100.000 δρχ., σύμφωνα με την 134423/8.12.1992 κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Δικαιοσύνης (ΦΕΚ 11920/20.1.1993 τευχ. Β') που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του άρθρ. 5 παρ. 12 του ν. 1738/1987. Τα ίδια ισχύουν και στην περίπτωση καθορισμού ιδιαίτερης αποζημίωσης για την αχρήστευση ή τη μείωση της αξίας του απομεινάντος εκτός απαλλοτρίωσης τμήματος. Η ως άνω ρύθμιση της δικαστικής δαπάνης δεν αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 17 παρ. 2, 4, 5 παρ. 1 και 20 παρ. 1 του Συντάγματος, του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και αρθ. 1 του πρώτου προσθέτου πρωτοκόλλου της (ΕΣΔΑ), διότι, αφ' ενός μεν δεν μειώνεται η αποζημίωση, αφού ο δικαιούχος αυτής υποχρεούται να καταβάλει στο δικηγόρο του μόνο τη μειωμένη αμοιβή που προβλέπεται από το νόμο, επιδικάζεται σ' αυτόν και την εισπράττει από τον αντίδικό του αφ' ετέρου δε η μείωση της αμοιβής του δικηγόρου του αιτούντος-δικαιούχου της αποζημίωσης δεν παραβιάζει τις αρχές της δίκαιης δίκης, αφού δεν αναιρεί και δεν περιορίζει το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας και δεν αποτελεί ανεπίτρεπτο περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας των δικηγόρων, ενόψει μάλιστα και του δικαιολογητικού λόγου για τον οποίο υπαγορεύτηκε ο περιορισμός αυτός (απλότητα στη διαχείριση των υποθέσεων) που εξυπηρετεί και το δημόσιο συμφέρον. Στην προκείμενη περίπτωση, όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφαση, το Εφετείο, τη δικαστική δαπάνη των αιτούντων, δικαιούχων της αποζημίωσης, που όρισε σε δρχ. 25.000, επέβαλε ολόκληρη σε βάρος του υποχρέου προς αποζημίωση Ελληνικού Δημοσίου, χωρίς να τη συμψηφίσει ή να τη μειώσει, την αμοιβή δε του πληρεξουσίου δικηγόρου των αιτούντων προσδιόρισε σε ποσοστό 3% επί της οριστικής τιμής μονάδος αποζημίωσης των απαλλοτριωθέντων ακινήτων, καθώς και επί της ιδιαίτερης αποζημίωσης των εκτός απαλλοτρίωσης τμημάτων και επειδή το ποσοστό αυτό υπερέβαινε τις 100.000 δρχ., επιδίκασε στους αιτούντες για αμοιβή του πληρεξουσίου των το ποσόν αυτό. Επομένως η με τον έκτο λόγο αναιρέσεως προσβαλλόμενη από το άρθρο 559 αριθ. 1 Κ.Πολ.Δ. αίτηση

ότι το Εφετείο παραβίασε τις ως άνω διατάξεις γιατί δεν επεδίκασε το σύνολο των δικαστικών εξόδων σε βάρος του υποχρέου και επιδίκασε μειωμένη αμοιβή του πληρεξουσίου δικηγόρου των αιτούντων, πρέπει να απορριφθεί, διότι, κατά το πρώτο μέρος της στηρίζεται σε ανακριβή προϋπόθεση και κατά το δεύτερο λόγο είναι αβάσιμη.

VII. Κατά το άρθρο 17 παρ. 2 του ισχύοντος Συντάγματος, που εφαρμόζεται στην προκείμενη περίπτωση ως εκ του χρόνου κηρύξεως της απαλλοτριώσεως (άρθρο. 31 παρ. 1 ν.δ. 797/1971) "κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια που έχει αποδειχθεί με τον προσηκόντα τρόπο όταν και όπως ο νόμος ορίζει και πάντοτε αφού προηγηθεί πλήρης αποζημίωση που να ανταποκρίνεται στην αξία την οποία είχε το απαλλοτριούμενο κατά τον χρόνο της συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης. Αν ζητηθεί απ' ευθείας ο οριστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά τον χρόνο της σχετικής συζήτησης στο δικαστήριο". Κατά την παρ. 3 του ίδιου άρθρου "η ενδεχόμενη μεταβολή της αξίας του απαλλοτριουμένου μετά τη δημοσίευση της πράξης απαλλοτρίωσης και μόνο εξ αιτίας της δεν λαμβάνεται υπόψη". Περαιτέρω κατά τις διατάξεις του άρθρου 1 του πρώτου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, αφενός προστατεύεται η περιουσία του προσώπου, στην έννοια της οποίας περιλαμβάνονται και τα ενοχικά δικαιώματα, και αφετέρου προστατεύεται η ιδιοκτησία, η στέρηση της οποίας δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο για λόγους δημόσιας ωφέλειας, με τους όρους του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου. Από τις αναφερόμενες στην αρχή της παρούσας σκέψης διατάξεις ερμηνευόμενες υπό το φως των αμέσως παραπάνω διατάξεων του άρθρου 1 του πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, συνάγεται ότι για τον προσδιορισμό της "πλήρους αποζημίωσης" λαμβάνεται υπόψη η αξία του απαλλοτριουμένου ακινήτου κατά το χρόνο της πρώτης συζητήσεως καθώς και η δαπάνη του ιδιοκτήτη του απαλλοτριουμένου ακινήτου, η οποία, να μην δεν συνδέεται άμεσα με την αξία του ακινήτου, είναι όμως, συνέπεια της απαλλοτρίωσης της ιδιοκτησίας. Στην προκείμενη περίπτωση, το Εφετείο, όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφαση, απέρριψε ως μη νόμιμο το αίτημα των αναιρεσειόντων να τους επιδικασθεί πρόσθετη αποζημίωση για τα έξοδα μεταφοράς και μετεγκατάστασης των κατοικιών και του ξυλουργείου που βρίσκονται εντός των απαλλοτριουμένων ακινήτων, με την αιτιολογία ότι η ζημία αυτή δεν συνάπτεται άμεσα προς την αξία των ακινήτων αυτών ούτε αποτελεί προσαύξηση της αξίας τους. Ετσι όμως παραβίασε τις πιο πάνω διατάξεις ουσιαστικού δικαίου και ιδίως εκείνη του άρθρου 1 παρ. 1 του πρώτου προσθέτου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ που έχει κατά το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος αυξημένη, έναντι των κοινών νόμων, ισχύ διότι η δαπάνη για τα έξοδα μεταφοράς και μετεγκατάστασης των κατοικιών και του ξυλουργείου των ιδιοκτητών των απαλλοτριωθέντων ακινήτων απορρέει, από την απαλλοτρίωση των ακινήτων αυτών, έχει δηλαδή ως μόνη αιτία την απαλλοτρίωση, η δε απόρριψή της θα κατέληγε σε μείωση της αξίας της ιδιοκτησίας, ασυμβίβαστη με την έννοια του άρθ. 1 του ως άνω Πρωτοκόλλου. Είναι βάσιμος επομένως ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως εκ του άρθρου 559 αρ. 1 του Κ.Πολ.Δ., κατά το πρώτο σκέλος του και πρέπει να γίνει δεκτός. Κατά τη γνώμη, όμως, δύο μελών της συνθέσεως του δικαστηρίου τούτου (του Αντιπροέδρου Αρείου Πάγου Θεοδώρου Τόλια και του Αρεοπαγίτη Θεοδ. Μπάκα), από τις διατάξεις του άρθρου 17 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος και αυτής της παρ. 2 εδ. γ' του άρθρου 13 του ν.δ. 797/1971, που ορίζει ότι προς διάγνωση της πραγματικής αξίας του απαλλοτριουμένου, "υπολογίζεται" μεταγενεστέρως της δημοσιεύσεως της περί απαλλοτριώσεως αποφάσεως και μέχρι της πρώτης επ' ακροατηρίου συζητήσεως του προσδιορισμού της αποζημιώσεως επελθούσα ανατίμηση του απαλλοτριουμένου εκ λόγων ασχέτων προς την γενομένη αναγκαστικήν απαλλοτρίωση ή την εξαγγελία ταύτης ή τας ενεργείας του ιδιοκτήτη επί του απαλλοτριουμένου", προκύπτει ότι η έννοια της, κατά την συνταγματική επιταγή, "πλήρους αποζημιώσεως" είναι αυτή της αξίας που έχει το απαλλοτριούμενο ακίνητο κατά τον χρόνο της πρώτης συζητήσεως ενώπιον του δικαστηρίου της αιτήσεως καθορισμού (προσωρινού ή οριστικού, σε περίπτωση παραλείψεως του

προσωρινού) της αποζημιώσεως αυτής. Συνεπώς αποκλείεται της "πλήρους αποζημιώσεως" η δαπάνη που μπορεί να απαιτηθεί για την αποκατάσταση άλλης ζημίας του ιδιοκτήτη του απαλλοτριωθέντος ακινήτου, θετικής ή αποθετικής, η οποία δεν συνάπτεται αμέσως προς την αξία του ακινήτου και η οποία, ως εκ τούτου, δεν αποτελεί αποζημιωτέα, κατά τις προμνησθείσες διατάξεις, προσαύξηση αυτής, έστω και αν η ζημία αυτή αποτελεί άμεση συνέπεια της απαλλοτριώσεως, όπως είναι η δαπάνη μεταφοράς και μετεγκαταστάσεως της οικοσκευής κατοικιών και των μηχανημάτων επιχειρήσεων, που βρίσκονται σε τμήματα απαλλοτριωθέντων ακινήτων. Διαφορετική κρίση δεν μπορεί να στηριχθεί στο άρθρο 1 του προσθέτου πρωτοκόλλου της συμβάσεως της Ρώμης, διότι ρητώς αυτό αναφέρει ότι η στέρηση της ιδιοκτησίας μπορεί να γίνει κατά τους "προβλεπομένους υπό του νόμου όρους" και τέτοιοι είναι, προφανώς, οι προμνησθείσες διατάξεις του Συντάγματος και του ν.δ. 797/1971, που, όμως, έχουν την αμέσως ανωτέρω έννοια και μόνο."

Μετά από αυτά και σύμφωνα με τη γνώμη που πλειοψήφισε πρέπει να αναιρεθεί, κατά το πιο πάνω μέρος της μόνο, η προσβαλλόμενη απόφαση και ακολούθως η υπόθεση να παραπεμφθεί προς περαιτέρω εκδίκαση, κατά το μέρος που αναιρέθηκε στο δικαστήριο που εξέδωκε την αναιρούμενη απόφαση, δεδομένου ότι είναι δυνατή η σύνθεσή του από άλλους δικαστές (Κ.Πολ.Δ. 580 παρ. 3 και 5 εδαφ. β', όπως ισχύει μετά το άρθρο 31 του ν. 2172/1993). Τα έξοδα των αναιρεσιόντων στην προκείμενη αναιρετική δίκη, μετριαζόμενα κατά το άρθρο 22 παρ. 1 του ν. 3693/1957 πρέπει να επιβληθούν σε βάρος του αναιρεσιβλήτου Δημοσίου.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Αναιρεί την υπ' αριθμ. 1435/1998 απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης κατά το μέρος μόνο που απέρριψε ως μη νόμιμη την αίτηση των αναιρεσιόντων για τον καθορισμό αποζημίωσης και για τα έξοδα μεταφοράς και μετεγκατάστασης σε άλλο χώρο κατοικιών και του ξυλουργείου.

Παραπέμπει την υπόθεση προς περαιτέρω εκδίκαση στο ίδιο Εφετείο (Θεσσαλονίκης) συντιθέμενο από άλλους δικαστές. Και

Καταδικάζει το αναιρεσιβλήτο στη δικαστική δαπάνη των αναιρεσιόντων εκ δρασμών εκατόν χιλιάδων (100.000).

Κρίθηκε και αποφασίστηκε στην Αθήνα στις 25 Φεβρουαρίου 1999 και δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριό του στις 11 Μαρτίου 1999.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

-Ανάκληση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης

ΣΤΕ 1611/1999

ΔΔΙΚΗ/2001 (194), ΝΟΒ/2001 (1064)

Ασφαλιστικοί Οργανισμοί υπαγόμενοι στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών. Η αναθεώρηση των αποφάσεών τους είναι δυνατή για τους περιοριστικά αναφερόμενους στο Ν. 861/1979 λόγους. Αποκλείεται η ανάκληση των εν λόγω αποφάσεων κατά τις γενικές περί ανακλήσεως των διοικητικών πράξεων διατάξεις. Μηνιαία αρωγή σε συνταξιούχο δικαστικό λειτούργο. Δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι το Διοικητικό Συμβούλιο του Ταμείου εφάρμοσε κατά την απονομή της παροχής νόμο, ο οποίος είχε στο μεταξύ τροποποιηθεί, καθόσον το γεγονός αυτό συνιστά νομική πλάνη, για την οποία δεν προβλέπεται δυνατότητα αναθεώρησης.

Αριθμός 1611/1999
ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ Α'

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 19 Απριλίου 1999 με την εξής σύνθεση : Ν. Παπαδημητρίου, Αντιπρόεδρος, Πρόεδρος του Α' Τμήματος, Γ. Παναγιωτόπουλος, Θ. Παπαεσαγγέλου, Ειρ. Σάρπ, Ν. Μαρινάκης, Σύμβουλοι, Μ. Πικραμένος, Χρ. Ντουχάνης, Πάρεδροι. Γραμματέας η Ε. Κουμεντέρη, Γραμματέας του Α' Τμήματος.

Γ ι α να δικάσει την από 8 Απριλίου 1994 αίτηση:

τ ο υτο οποίο παρέστη με την δικηγόρο Ειρήνη Παπαζήση (Α.Μ. 11324), η οποία δήλωσε ότι το Ταμείο καταργήθηκε και καθολικός διάδοχος αυτού είναι το Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Δημοσίων Υπαλλήλων, που την διόρισε με απόσπασμα πρακτικού του το Δ.Σ. του νέου Ταμείου,

κ α τ ά του ο οποίος δεν παρέστη.

Με την αίτηση αυτή το αναιρεσεϊόν Ταμείο επιδιώκει να αναιρεθεί η υπ' αριθμ. 3220/1993 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.

Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως του Εισηγητή, Παρέδρου Μ. Πικραμένου.

Κατόπιν το δικαστήριο άκουσε την πληρεξουσία του αναιρεσεϊόντος Ταμείου, η οποία ανέπτυξε και προφορικά τους προβαλλόμενους λόγους αναιρέσεως και ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του δικαστηρίου, κ α ι

Α φ ο ύ μ ε λ έ τ η σ ε τ α σ χ ε τ ι κ ά έ γ γ ρ α φ α

Σ κ έ φ θ η κ ε κ α τ ά τ ο ν Ν ό μ ο

1. Επειδή, για την άσκηση της κρινομένης αιτήσεως έχουν καταβληθεί τα νόμιμα τέλη (υπ' αριθ. 7479551, 7479552/1994 διπλότυπα είσπραξης Δ.Ο.Υ. Δικαστικών Εισπραξέων Αθηνών) και το παράβολο (υπ' αριθ. 2077934, 5816512/1994 ειδικά έντυπα παραβόλου).

2. Επειδή, η υπόθεση παραπέμφθηκε στο Τμήμα υπό επταμελή σύνθεση, σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 5 του π.δ. 18/1989 (ΕτΚ Α', φ. 8), με την υπ' αριθ. 2616/1998 απόφαση του Τμήματος με πενταμελή σύνθεση, λόγω της σπουδαιότητας του ζητήματος που ανέκυψε ως προς το εάν οι διατάξεις της παρ. 5 του άρθρου 1 του ν. 861/1979, με τις οποίες καθιερώνεται αναθεώρηση για συγκεκριμένους λόγους των αποφάσεων των οργάνων των ασφαλιστικών οργανισμών που εμπίπτουν στις διατάξεις του εν λόγω νόμου, αποκλείουν την ανάκληση των αποφάσεων των ανωτέρω ασφαλιστικών οργανισμών με βάση τις γενικές αρχές για την ανάκληση των διοικητικών πράξεων.

3. Επειδή, με την υπό κρίση αίτηση ζητείται η ανίρεση της υπ' αριθ. 3220/1993 απόφασης του Τριμελούς Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, με την οποία απορρίφθηκε έφεση του αναιρεσεϊόντος Ταμείου κατά της 11386/1992 απόφασης του Τριμελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών. Με την πρωτόδικη απόφαση έγινε δεκτή προσφυγή του αναιρεσιβλήτου, συνταξιούχου δικαστικού λειτουργού και πρώην τελωνειακού υπαλλήλου, και ακυρώθηκαν οι υπ' αριθ. 28/25.7.1991 και 35/24.9.1991 αποφάσεις

του Διοικητικού Συμβουλίου του Ταμείου με τις οποίες στην αρχή ανεστάλη και ακολούθως ανακλήθηκε η υπ' αριθ. 16/30.4.1991 απόφαση του ίδιου οργάνου. Με την τελευταία αυτή απόφαση είχε γίνει δεκτή ένσταση του αναιρεσιβλήτου κατά της υπ' αριθ. 105/7.11.1989 πράξης του Διευθυντή του Ταμείου, και χορηγήθηκε σ' αυτόν μηνιαία αρωγή ίση προς το 40% της σύνταξης που ελάμβανε από το Δημόσιο ως δικαστικός λειτουργός.

4. Επειδή, σύμφωνα με το άρθρο 14 του ν. 2676/1999 (ΕΤΚ Α', φ. 1/5.1.1999) συνιστάται από την 1η του τρίτου της δημοσίευσης του παρόντος νόμου μηνός, δηλαδή από 1ης Απριλίου 1999, νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με την επωνυμία Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Δημοσίων Υπαλλήλων (Τ.Ε.Α.Δ.Υ.). Κατά την παρ. 1 του άρθρου 16 του ίδιου νόμου από την ημερομηνία σύστασης του Τ.Ε.Α.Δ.Υ. τα αναφερόμενα στην παρ. 1 του άρθρου 15 του νόμου αυτού Ταμεία Αρωγής, μεταξύ των οποίων, και το Ταμείο Αρωγής και Υγείας Τελωνειακών Υπαλλήλων, καταργούνται. Σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 16 του ως άνω νόμου εκκρεμείς δίκες με διάδικο τα καταργούμενα ταμεία συνεχίζονται στο όνομα του Τ.Ε.Α.Δ.Υ. χωρίς διακοπή που αποτελεί κατά την παρ. 1 του ανωτέρω άρθρου τον καθολικό διάδοχο αυτόν. Επομένως, η παρούσα δίκη νομίμως συνεχίζεται, σύμφωνα με δήλωση της πληρεξουσίου δικηγόρου του αναιρεσιβλήτου Ταμείου μετά την κατάργηση του Ταμείου Αρωγής και Υγείας Τελωνειακών Υπαλλήλων, από το Τ.Ε.Α.Δ.Υ. που αποτελεί τον καθολικό διάδοχο αυτού.

5. Επειδή, στο άρθρο 1 του ν. 861/1979 (ΕΤΚ Α', φ. 2), στις διατάξεις του οποίου έχει υπαχθεί το αναιρεσίον Ταμείο βάσει της υπ' αριθ. Β2/7/272/3.2.1979 απόφασης του Υπουργού Κοινωνικών Υπηρεσιών (ΕΤΚ Β', φ. 131/12.2.1979), ορίζεται ότι : "1. Η αναγνώρισις χρόνου προϋπηρεσιών ως συνταξίμου και η απονομή των πάσης φύσεως παροχών (συντάξεων, εφ' άπαξ, παροχών ασθενοείας, ανεργίας, εξόδων κηδείας κλπ.) των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφαλίσεως αρμοδιότητος του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών, ενεργείται δι' αποφάσεως του Προϊσταμένου των Υπηρεσιών του οικείου ασφαλιστικού Οργανισμού . . . Εις τας ανωτέρω διατάξεις υπάγονται οι Ασφαλιστικοί Οργανισμοί οι οποίοι καθορίζονται εκάστοτε δι' αποφάσεως του Υπουργού Κοινωνικών Υπηρεσιών μετά γνώμη του Δ.Σ. εκάστου εξ αυτών . . . 2. . . . 3. Η κατά την παρ. 1 απόφασις υπόκειται εις ένστασιν, ασκουμένην υπό παντός έχοντος έννομον συμφέρον, ενώπιον του Διοικητικού Συμβουλίου του οικείου ασφαλιστικού Οργανισμού, εντός προθεσμίας τριών μηνών, αρχομένης από της κοινοποιήσεως της αποφάσεως. 4. Το Διοικητικόν Συμβούλιον υποχρεούται να εκδώση την σχετικήν απόφασιν του εντός μηνός από της υποβολής της ενστάσεως. 5. Αι κατά τας παρ. 1 και 4 του παρόντος αποφάσεις δύναται να αναθεωρούνται υπό του εκδώσαντος ταύτας οίκοθεν ή κατόπιν αιτήσεως παντός έχοντος έννομον συμφέρον : α) Οποτεδήποτε εάν η εκδοθείσα απόφασις στηρίζεται επί ψευδών καταθέσεων μαρτύρων ή επί ψευδούς εκθέσεως ή καταθέσεως πραγματογνώμονος ή επί πλαστών ή νοθευμένων εγγράφων, εφ' όσον τα περιστατικά ταύτα προκύπτουν εξ αμετακλήτου δικαστικής αποφάσεως. β) Εντός ευλόγου χρόνου, εάν προσαχθούν νέα κρίσιμα έγγραφα ή ενεφιλοχώρησε πλάνη περί τα πράγματα ή διεπιστώθησαν λογιστικά λάθη". Οι μνημονευόμενες διατάξεις του ν. 861/1979 με τις οποίες καθιερώνεται η αναθεώρηση, για συγκεκριμένους λόγους, των αποφάσεων των οργάνων των ασφαλιστικών οργανισμών, που υπάγονται στις διατάξεις του ως άνω νόμου, είναι ειδικές. Επομένως, κατά την έννοια των ειδικών τούτων διατάξεων οι εν λόγω αποφάσεις είναι δυνατόν να αναθεωρούνται, είτε οίκοθεν από τα αρμόδια όργανα των ανωτέρω ασφαλιστικών οργανισμών είτε μετά από αίτηση οποιουδήποτε έχει έννομο συμφέρον, μόνο για τους οριζόμενους στην παρ. 5 του άρθρου 1 του ν. 861/1979 λόγους. Λόγω δε του ως άνω ειδικού χαρακτήρα των διατάξεων αυτών, αποκλείεται η ανάκληση των αποφάσεων των ανωτέρω οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης με βάση τις γενικές αρχές για την ανάκληση των διοικητικών πράξεων, δεδομένου ότι οι εν λόγω αρχές τυγχάνουν εφαρμογής μόνον ελλείψει ειδικών διατάξεων.

6. Επειδή, με την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση έγιναν δεκτά τα εξής : Με την υπ' αριθ. 105/7.11.1989 απόφαση του Διευθυντή του αναιρεσειόντος Ταμείου απονεμήθηκε στον αναιρεσίβλητο μηνιαία αρωγή, το ύψος της οποίας καθορίσθηκε σε ποσοστό 40% της σύνταξης που εδικαιούτο υπάλληλος του 1ου μισθολογικού κλιμακίου του ν. 1505/1984. Κατά της απόφασης αυτής ο ως άνω ασφαλισμένος άσκησε ένσταση ενώπιον του Διοικητικού Συμβουλίου, με την οποία προέβαλε ότι η εν λόγω αρωγή έπρεπε να καθορισθεί σε ποσοστό 40% της σύνταξης, που αυτός ελάμβανε από το Δημόσιο ως δικαστικός λειτουργός. Την ένσταση αυτή έκανε δεκτή αρχικά το Διοικητικό Συμβούλιο του Ταμείου με την απόφαση που εξέδωσε στη 16η/30.4.1991 συνεδρίασή του. Μεταγενέστερα, όμως, αρχικώς ανεστάλη η ισχύς της απόφασης αυτής με την υπ' αριθ. 28/25.7.1991 απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου. Ακολούθως, το Διοικητικό Συμβούλιο του Ταμείου αναθεώρησε την εν λόγω από 30.4.1991 απόφαση και απέρριψε την ως άνω ένσταση με την υπ' αριθ. 35/24.9.1991 απόφασή του, με την αιτιολογία ότι κατά την έκδοσή της δεν είχε ληφθεί υπόψη η τροποποίηση που είχε επιφέρει στο άρθρο 30 του β.δ. 9/19.9.1950, η υπ' αριθ. 143/1738/3.8.1984 απόφαση του Υπουργού Κοινωνικών Υπηρεσιών, κατά την οποία η χορηγούμενη μηνιαία αρωγή σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη από το ποσό της αρωγής που δικαιούται ασφαλισμένος, ο οποίος εξήλθε από την υπηρεσία με βαθμό Τελωνειακού Διευθυντή Α' τάξεως (νυν υπαλλήλου του 1ου μισθολογικού κλιμακίου). Ο αναιρεσίβλητος άσκησε προσφυγή κατά της ως άνω απόφασης του Διοικητικού Συμβουλίου, ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου, η οποία έγινε δεκτή με τη σκέψη ότι δεν συνέτρεχαν στην προκείμενη περίπτωση οι προϋποθέσεις που περιοριστικά τάσσει το άρθρο 1 του ν. 861/1979 για την αναθεώρηση των αναφερόμενων σ' αυτό αποφάσεων. Ακολούθως, το αναιρεσειόν Ταμείο άσκησε έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης. Το δικάσαν εφετείο δέχθηκε ότι το Διοικητικό Συμβούλιο του Ταμείου, αν και γνώριζε τον κρίσιμο χρόνο εξόδου του αναιρεσιβλήτου από την υπηρεσία (1990) και συνεπώς το χρόνο υπολογισμού της ένδικης σύνταξης - εφήρμωσε νομοθετικό καθεστώς το οποίο δεν ίσχυε κατά το χρόνο αυτό, λόγω τροποποίησής του. Η εν λόγω όμως άγνοια, ως προς την τροποποίηση που ήδη είχε επέλθει, συνιστά νομική πλάνη, η οποία δεν αποτελεί κατ' άρθρο 1 παρ. 5 του ν. 861/1979 λόγο αναθεώρησης. Με τα δεδομένα αυτά δεν συνέτρεχαν, στην προκείμενη περίπτωση, οι προϋποθέσεις που περιοριστικά τάσσει το άρθρο 1 του ν. 861/1979 για την αναθεώρηση των αναφερόμενων σ' αυτό αποφάσεων και ειδικότερα δεν συνέτρεχε ούτε διαπίστωση λογιστικών λαθών, τα οποία παρεισέφησαν κατά την ενέργεια αριθμητικών πράξεων, αλλά ούτε και πλάνη περί τα πράγματα, καθόσον από τα στοιχεία της δικογραφίας δεν προκύπτει εσφαλμένη γνώση ή άγνοια του αρμοδίου οργάνου, ως προς την αντικειμενική ύπαρξη των ένδικων πραγματικών περιστατικών. Συνεπώς, παρά το νόμο εχώρησε η αναθεώρηση της ως άνω απόφασης (συν. 16/30.4.1991). Περαιτέρω το δικάσαν εφετείο έκρινε ότι εφόσον ο ν. 861/1979 καθορίζει ειδικώς τους λόγους αναθεώρησης των αποφάσεων των ασφαλιστικών οργάνων, δεν εφαρμόζονται οι γενικές αρχές για την ανάκληση των διοικητικών πράξεων. Με τις σκέψεις αυτές το διοικητικό εφετείο απέρριψε, με την προσβαλλόμενη απόφαση, την έφεση του αναιρεσειόντος Ταμείου.

7. Επειδή, η ανωτέρω κρίση του δικάσαντος εφετείου είναι, σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, νομίμως και επαρκώς αιτιολογημένη, διότι, όπως βεβαιώνεται στην προσβαλλόμενη απόφαση, η από 30.4.1991 (συν. 16) απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του αναιρεσειόντος Ταμείου δεν αναθεωρήθηκε με την 28/25.7.1991 απόφαση του ίδιου οργάνου με βάση την παρ. 5 του άρθρου 1 του ν. 861/1979, δεδομένου ότι δεν συνέτρεχαν, στην προκείμενη περίπτωση, οι λόγοι που οι ανωτέρω διατάξεις τάσσουν περιοριστικά. Εξάλλου, οι προαναφερόμενες διατάξεις του ν. 861/1979 ως ειδικές, αποκλείουν την εφαρμογή των γενικών αρχών για την ανάκληση των διοικητικών πράξεων, πρέπει δε να απορριφθούν ως αβάσιμα του περι του αντιθέτου προβαλλόμενα από το αναιρεσειόν Ταμείο. Τέλος, είναι απορριπτέος ως απαράδεκτος ο λόγος αναιρέσεως με τον οποίο προβάλλεται εσφαλμένη εκτίμηση των στοιχείων του ασφαλιστικού φακέλου του

αναιρεσίβητου από το δικάσαν εφετείο, διότι πλήσσει την ανέλεγκτη κατ' αναίρεση ουσιαστική κρίση αυτού.

8. Επειδή, εφόσον δεν προβάλλεται άλλος λόγος αναίρεσεως η κρινόμενη αίτηση πρέπει να απορριφθεί.

Δ ι ά τ α ύ τ α

Απορρίπτει την κρινόμενη αίτηση. Και

Διατάσσει την κατάπτωση του παραβόλου.

Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 20 Απριλίου 1999 και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 10ης Μαΐου 1999.

Ο Πρόεδρος του Α' Τμήματος Η Γραμματέας του Α' Τμήματος

Ν. Παπαδημητρίου

Ε. Κουμεντέρη

-Ανάκληση συντελεσμένης απαλλοτρίωσης

ΣΤΕ 43/2003

(Α' ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ)

Αναγκαστική απαλλοτρίωση. Αίτηση άρσης συντελεσθείσας απαλλοτρίωσης υπέρ του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού. Οι διατάξεις του Ν. 797/1971 για τη διαδικασία άρσης της απαλλοτρίωσης υπέρ του δημοσίου, δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών κοινής ωφέλειας πρέπει να ερευνηθούν σύμφωνα με το Σύνταγμα και το από 20.3.1952 Πρόσθετο Πρωτόκολλο της από 4.11.1950 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών. Δεν λαμβάνονται υπόψη οι προσπάθειες αξιοποίησης της έκτασης μετά την άσκηση της αίτησης ακύρωσης της άρνησης της διοίκησης για άρση. Ανάκληση της απαλλοτρίωσης μόνο για τους αιτούντες λόγω πλήρους αδράνειας του Ε.Ο.Τ. για 18 χρόνια και στη συνέχεια μέχρι τα 30 χρόνια λόγω ενεργειών που δεν υποδήλωναν ανενδοίαστη πρόθεση για χρησιμοποίηση της έκτασης. Αντίθετη μειοψηφία. Παραπομπή της υπόθεσης στην ολομέλεια λόγω αντίθετης απόφασης άλλου τμήματος του ΣΤΕ και κρίσης περί συνταγματικότητας διατάξεων του ν. 797/1971. Ομοιες οι υπ' αριθ. 44/2003 και 45/2003 αποφάσεις Στε.

(Α' ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ)

Αριθμός **43/2003**

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΣΤ'

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 25 Νοεμβρίου 2002, με την εξής σύνθεση : Θ. Χατζηπαύλου, Αντιπρόεδρος, Πρόεδρος του ΣΤ' Τμήματος, Θ. Παπαευαγγέλου, Μ. Καραμανώφ, Σύμβουλοι, Ε. Αντωνόπουλος, Δ. Κυριλλόπουλος, Πάρεδροι. Γραμματέας ο Β. Μανωλόπουλος, Γραμματέας του ΣΤ' Τμήματος.

Για να δικάσει την από 30 Σεπτεμβρίου 1994 αίτηση :

των :..... οι οποίοι παρέστησαν με τον δικηγόρο Κωνσταντίνο Κατερινόπουλο (Α.Μ. 17896), που τον διόρισαν με πληρεξούσιο,

κατά των Υπουργών : οι οποίοι παρέστησαν με την Αικ. Γρηγορίου, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους,

και κατά των παρεμβαίνόντων: ο οποίος παρέστη με τον δικηγόρο Κωνσταντίνο Κατσούδη (Α.Μ. 3136), που τον διόρισε με πληρεξούσιο και η οποία παρέστη με τον δικηγόρο Δ. Ρουμελιώτη (Α.Μ. 3362), που τον διόρισε με ειδικό πληρεξούσιο.

Με την αίτηση αυτή οι αιτούντες επιδιώκουν να ακυρωθούν : 1) η παράλειψη - σιωπηρή άρνηση - της διοίκησης να προβεί στην αιτηθείσα νόμιμη ενέργεια και να άρει συντελεσμένη αναγκαστική απαλλοτρίωση, 2) η τυχόν μεταγενέστερη ρητή άρνηση της Διοίκησης και 3) κάθε άλλη σχετική πράξη ή παράλειψη της διοικήσεως.

Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως του Εισηγητή, Παρέδρου Ε. Αντωνόπουλου.

Κατόπιν το δικαστήριο άκουσε τον πληρεξούσιο των αιτούντων, ο οποίος ανέπτυξε και προφορικά τους προβαλλόμενους λόγους ακυρώσεως και ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση, τους πληρεξούσιους των παρεμβαίνόντων και την αντιπρόσωπο των Υπουργών, οι οποίοι ζήτησαν την απόρριψή της.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του δικαστηρίου κ α ι

Α φ ο ύ μ ε λ έ τ η σ ε τ α σ χ ε τ ι κ ά έ γ γ ρ α φ α

Σ κ έ φ θ η κ ε κ α τ ά τ ο ν Ν ό μ ο

1. Επειδή, για την άσκηση της κρινομένης αιτήσεως έχουν καταβληθεί τα νόμιμα τέλη (υπλ αριθμ. 75109788-89/94 διπλότυπα της Δ.Ο.Υ. Δικαστικών Εισπράξεων Αθηνών) και το παράβολο (υπλ αριθμ. 2347477, 5799123 ειδικά γραμμάτια παραβόλου).

2. Επειδή, με την από 22.11.2002 δήλωση των πληρεξουσίων δικηγόρων τους παραιτήθηκαν πέντε από τους αιτούντες (Ε. Κουτά-Ανδρικοπούλου, Α. Χριστοδούλου-Ανδρικοπούλου, Ευαγ. Σούρλου-Χρήστου, Μ. Σκαλιδάκης και Α. Κανιαμός) και συνεπώς, η δίκη συνεχίζεται ως προς τους υπολοίπους έξι).

3. Επειδή, με την αίτηση αυτή, όπως συμπληρώθηκε νομοτύπως με δικόγραφο προσθέτων λόγων, οι αιτούντες ζητούν, εμπροθέσμως και εν γένει παραδεκτώς, την ακύρωση της τεκμαιρομένης, από την άπρακτη πάροδο τριμήνου από την υποβολή σχετικών αιτήσεών τους αρνήσεως της Διοικήσεως να προβεί την ανάκληση συντελεσθείσας αναγκαστικής απαλλοτριώσεως ακινήτων των στη θέση Αλυκές Αναβύσσου Αττικής το έτος 1971 (υπλ αριθμ. Α' 1046/289/22.1.71 απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Συντονισμού ΦΕΚ Δ' 28.1.1971).

4. Επειδή, στην δίκη παρεμβαίνουν υπέρ του κύρους της προσβαλλομένης πράξεως αφπ ενός μεν ο Ε.Ο.Τ. και αφετέρου η ΑΕ Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα. Δεδομένου όμως ότι, δυνάμει του άρθρου 23 παρ. 2 του Ν. 2636/98 (ΦΕΚ Α' 198) η ΑΕ Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα συνεχίζει τις δίκες για διαφορές που αφορούν περιουσιακά στοιχεία και περιουσιακές μονάδες, των οποίων τη διοίκηση και διαχείριση αναλαμβάνει η εταιρεία, η δε επίδικη έκταση περιήλθε στη διοίκηση και διαχείριση της εταιρείας από τον Ε.Ο.Τ. δυνάμει του άρθρου 13 αρ. 1 του Ν. 2636/98 η παρέμβαση ασκείται παραδεκτώς μόνο από την ΑΕ Ε.ΤΑ, της παρεμβάσεως του ΕΟΤ λογιζομένης ως υπομνήματος.

5. Επειδή, το άρθρ. 12 του ν.δ. 797/1971 "περί αναγκαστικών απαλλοτριώσεων" (ΦΕΚ Α' 1), όπως αντικαταστάθηκε υπό των άρθρων 1 και 2 του ν.δ. 395/1974 (ΦΕΚ Α' 110), ορίζει στην μεν παράγραφο 2, ότι "συντελεσμένη αναγκαστική απαλλοτρίωσις είναι δυνατόν νπ ανακληθή, εν όλω ή εν μέρει, οσάκις κατά την κρίσιν των αρμοδίων υπουργών θεωρείται ως μη αναγκαία προς εκπλήρωσιν είτε του αρχικού αυτής σκοπού, είτε ετέρου σκοπού δημοσίας ωφελείας και αποδέχεται την ανάκλησιν ο ιδιοκτήτης καθπ ου η απαλλοτρίωσις", στην δε παράγραφο 3 ότι "συντελεσμένη αναγκαστική απαλλοτρίωσις κηρυχθείσα υπέρ νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου ή ιδιωτών, ανακαλείται υποχρεωτικώς τη αιτήσει του καθπ ου αυτή ιδιοκτήτου, υποβαλλομένη υππ αυτού εντός ανατρεπτικής προθεσμίας εξ μηνών από της παρελεύσεως πενταετίας από την συντελέσεως ταύτης, εφπ όσον

εντός της προθεσμίας ταύτης το απαλλοτριωθέν δεν έχει χρησιμοποιηθή προς εκπλήρωσιν του αρχικού αυτών σκοπού ή τουλάχιστον δεν έχει εκτελεσθή μέρος των προς τούτο απαραίτητων εργασιών, υπερβαίνον κατ' αξίαν το εν τρίτον των εργασιών τούτων. Το προηγούμενον εδάφιον δεν ισχύει επί απαλλοτριώσεων κηρυχθεισών ή κηρυχθησομένων υπέρ Δημοσίων Επιχειρήσεων και Οργανισμών Κοινής Ωφελείας".

6. Επειδή, κατά την έννοια των ανωτέρω διατάξεων, ερμηνευομένων εν όψει του άρθρου 17 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του από 20.3.1952 προσθέτου πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, η Διοίκηση έχει υποχρέωση ακόμη και στην περίπτωση αναγκαστικής απαλλοτριώσεως ακινήτου υπέρ του Δημοσίου, δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών κοινής ωφελείας να προβεί στην άρση της απαλλοτρίωσης που έχει συντελεσθεί, αν εντός ευλόγου χρόνου, ο οποίος πάντως θα είναι μακρότερος σε σχέση με το χρόνο που τάσσεται για τις συντελεσμένες απαλλοτριώσεις υπέρ ιδιωτών, δεν έχει αρχίσει να υλοποιείται με θετικές ενέργειες ο σκοπός της δημοσίας ωφέλειας για τον οποίο κηρύχθηκε η απαλλοτρίωση. Για την κρίση δε περί της εν λόγω υλοποιήσεως δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη ενέργειες μεταγενέστερες της αιτήσεως ακυρώσεως που ασκείται κατά της αρνήσεως της Διοικήσεως να άρει την απαλλοτρίωση. Αν και κατά τη γνώμη του Προέδρου Θ. Χατζηπαύλου η εξαίρεση σύμφωνα με το άρθρο 12 του ν.δ. 797/71, του Δημοσίου, των νηδδ, των δημοσίων επιχειρήσεων και των οργανισμών κοινής ωφελείας, από την ρύθμιση, η οποία ισχύει για τις συντελεσμένες απαλλοτριώσεις που έχουν κηρυχθεί υπέρ ιδιωτών, είναι αδικαιολόγητη και συνταγματικώς μη θεμιτή, έρχεται δε σε αντίθεση και με το ανωτέρω πρόσθετο πρωτόκολλο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δοθέντος ότι τα εν λόγω πρόσωπα βρίσκονται, σε σχέση με τον ιδιώτη, σε πλεονεκτικότερη θέση και διαθέτουν αποτελεσματικότερους μηχανισμούς για την υλοποίηση της απαλλοτριώσεως, η οποία άλλωστε πρέπει πάντοτε να γίνεται για την ικανοποίηση όχι μελλοντικού και αβέβαιου, αλλά συγκεκριμένου και άμεσου σκοπού δημοσίας ωφέλειας. Συνεπώς, και στην περίπτωση αυτή η Διοίκηση έχει την υποχρέωση να άρει την συντελεσθείσα απαλλοτρίωση αν παρέλθει άπρακτη η τασσόμενη και για τις υπέρ ιδιωτών απαλλοτριώσεις προθεσμία και εφόσον βεβαίως ο τέως ιδιοκτήτης του ακινήτου υποβάλλει τη σχετική προς άρση της απαλλοτριώσεως αίτησή του μέσα στην ανατρεπτική προθεσμία των έξη μηνών. Περαιτέρω, κατά τη γνώμη των Παρέδρων Ε. Αντωνόπουλου και Δ. Κυριλλόπουλου από τις ανωτέρω διατάξεις, εκ των οποίων η πρώτη παρέχει στη Διοίκηση την ευχέρεια ανακλήσεως οιασδήποτε συντελεσμένης απαλλοτριώσεως, η δε δεύτερη καθιερώνει, υπό τις οριζόμενες σ' αυτήν προϋποθέσεις, υποχρέωση της Διοικήσεως όπως άρει ορισμένες συντελεσμένες απαλλοτριώσεις, μεταξύ των οποίων δεν περιλαμβάνονται οι απαλλοτριώσεις υπέρ του Δημοσίου, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου κ.λπ., προκύπτει ότι η ανάκληση συντελεσμένης απαλλοτριώσεως, κηρυχθείσης υπέρ του Δημοσίου ή νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή υπέρ δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών κοινής ωφελείας, αφήνεται, υπό του νόμου, στην διακριτική εξουσία των αρμοδίων υπουργών, οι οποίοι δεν υποχρεούνται να κινήσουν, επί υποβολής περί τούτου αιτήσεως του πρώην ιδιοκτήτη του απαλλοτριωθέντος ακινήτου, την διαδικασία περί ανακλήσεως της συντελεσμένης αναγκαστικής απαλλοτριώσεως, ασχέτως, κατ' αρχήν, του χρονικού διαστήματος το οποίο παρήλθεν από της συντελέσεως της απαλλοτριώσεως, δεδομένου ότι ο νόμος δεν τάσσει, σχετικώς, χρονικό περιορισμό και τούτο, για να εξασφαλισθεί, εν όψει της σημασίας, της ποικιλίας και της ευρύτητας των αναγκών του Δημοσίου, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, των δημοσίων επιχειρήσεων και των οργανισμών κοινής ωφελείας, η απαιτούμενη, για την κάλυψή τους, χρονική άνεση. Η ανωτέρω, όμως, διάταξη δεν αποκλείει την υποχρέωση της Διοικήσεως να άρη την συντελεσμένη απαλλοτρίωση, όταν εξεδηλώθη σαφώς και ανενδοιάστως βούληση να μη χρησιμοποιηθεί το απαλλοτριωθέν για τον σκοπό για τον οποίον απηλλοτριώθη ή για άλλο σκοπό δημοσίας ωφελείας, καθώς και όταν, εν όψει του επιδιωχθέντος δια της απαλλοτριώσεως σκοπού, παρήλθε πολύ μακρό χρονικό διάστημα και η Διοίκηση ή, εν γένει, εκείνος υπέρ του οποίου εκηρύχθη η απαλλοτρίωση αδράνησεν αδικαιολογήτως για την πραγματοποίηση του αρχικού σκοπού της απαλλοτριώσεως ή άλλου σκοπού δημοσίας ωφελείας. Υπό την έννοια δε αυτή η εν λόγω διάταξη, δεν αντίκειται στο προστατεύον την ιδιοκτησία άρθρο 17 του

Συντάγματος, ούτε στο άρθρ. 1 του από 20.3.1952 Προσθέτου Πρωτοκόλλου της από 4.11.1950 Ευρωπαϊκής συμβάσεως για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, που κυρώθηκε με το ν.δ. 53/74 (ΣΕ 1522/99, 1678/95, 1548/92, 2893/92, 2464/91, 3408/89 κ.α.). Περαιτέρω δε, κατά τη γνώμη αυτή είναι δυνατόν να ληφθούν υπόψη και στοιχεία μεταγενέστερα από την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως τόσο εκ μέρους της Διοικήσεως, όσο και εκ μέρους του αιτούντος την ανάκληση της απαλλοτριώσεως, τηρουμένης ούτω της αρχής της ισότητας των όπλων στη δίκη. (ΣΕ 1522/99 και απόφαση Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της 14.3.2002, υπόθεση Λήδα Παπαδοπούλου κ.λπ. κατά Ελλάδος).

7. Επειδή, στην προκειμένη περίπτωση, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου της υποθέσεως, η επίδικη απαλλοτρίωση κηρύχθηκε το έτος 1971 με κοινή απόφαση των τότε αρμοδίων Υπουργών Οικονομικών και Συντονισμού για την εκτέλεση έργων τουριστικής αναπτύξεως υπέρ και με δαπάνες του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) και δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ τεύχος Δ' της 28.1.1971. Η απαλλοτρίωση αυτή συντελέσθηκε με παρακατάθεση της αποζημιώσεως που ορίσθηκε δικαστικά στις 7.10.1971 που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ τεύχος Δ' την ημερομηνία αυτή. Πριν από την υποβολή εκ μέρους των αιτούντων της από 13.5.1994 αιτήσεως για ανάκληση, ο ΕΟΤ προέβη στις εξής ενέργειες για την αξιοποίηση της εν λόγω εκτάσεως το έτος 1989 και συγκεκριμένα στις 23.3.1989 προέβη σε πρόσκληση εκδηλώσεως ενδιαφέροντος για την εκμίσθωση της εκτάσεως και την κατασκευή και λειτουργία έργων τουριστικής αξιοποιήσεως πλήν όμως ο διαγωνισμός αυτός εκηρύχθη ασύμφορος το έτος 1990, διότι η μοναδική υποβληθείσα προσφορά απέκλινε ουσιωδώς των όρων της διακηρύξεως (υπλ αριθμ. 683/7.11.90 απόφαση του ΔΣ του ΕΟΤ). Στη συνέχεια με τον Ν. 2052/92 (ΦΕΚ Α' 94) δυνάμει του άρθρου 11 παρ. 5 αυτού ορίσθηκε ειδικώς ότι η περιοχή Αλυκών Αναβύσσου, όπου και η επίδικη έκταση προορίζεται για τη δημιουργία υπερτοπικού πόλου αναψυχής και την εγκατάσταση του Ιπποδρόμου. Μετά την επιλογή άλλου χώρου για την εγκατάσταση του Ιπποδρόμου, και μετά την υποβολή της αιτήσεως περί ανακλήσεως ο ΕΟΤ εξήτασε την περίπτωση να χαρακτηρισθεί η απαλλοτριωθείσα έκταση ως περιοχή Ολοκληρωμένης Τουριστικής Αναπτύξεως σύμφωνα με τον Ν. 2234/94. Για το σκοπό αυτό οι υπηρεσίες του ΕΟΤ προέβησαν στη σύνταξη σχετικής μελέτης το έτος 1995, όπου διευτύωνοντο τέσσερις προτάσεις για αξιοποίηση της περιοχής (υπλ αριθμ. 500347/16.5.96 έγγραφο ΕΟΤ προς το Δικαστήριο, με το οποίο απεστάλη η μελέτη αυτή). Πλήν όμως και η προσπάθεια αυτή δεν κατέληξε σε αποτέλεσμα, διότι η κήρυξη της περιοχής ως περιοχής ολοκληρωμένης τουριστικής αναπτύξεως θεωρήθηκε ασύμβατη τόσο με τις προβλέψεις του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας, όσο και με το υπό εκπόνηση Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λαυρεωτικής, κατά το οποίο η ευρύτερη περιοχή έπρεπε να διαφυλαχθεί ως πόλος τουρισμού και αναψυχής (υπλ αριθμ. 502996/27.5.97 έγγραφο του ΕΟΤ προς το Δικαστήριο και 6250/8.12.94 έγγραφο του Ο.Π.Σ.Α.) Στην συνέχεια τον Απρίλιο του έτους 1997 ακολούθησε νέα προσπάθεια αξιοποιήσεως της περιοχής, όταν με απόφαση της Υπουργού Αναπτύξεως (υπλ αριθμ. Τ/1456/8.4.97) εγκρίθηκε η προκήρυξη διεθνούς πλειοδοτικού διαγωνισμού με σκοπό την εξεύρεση επενδυτών στους οποίους θα εκμισθωνόταν η απαλλοτριωθείσα έκταση, καθώς και όμορες δημόσιες εκτάσεις τις οποίες διαχειρίζεται ο ΕΟΤ και οι οποίοι επενδυτές θα ανέλαμβάναν βάσει συμβάσεως με τον οργανισμό να εκτελέσουν έργα τουριστικής αξιοποιήσεως της περιοχής (δημιουργία γηπέδου, γκόλφ, συνεδριακού κέντρου ή εναλλακτικά κέντρου θαλασσοθεραπείας και οργανωμένης ακτής λουομένων). Ο διαγωνισμός αυτός έλαβε χώρα στις 1.9.1997 και κηρύχθηκε άγονος λόγω μη υποβολής προσφορών. Περαιτέρω με το από 17.2.98 Π.Δ. περί Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου της Λαυρεωτικής (ΦΕΚ Δ' 125) καθορίσθηκαν όροι και περιορισμοί δομήσεως για την επίδικη έκταση και μάλιστα στο τμήμα της όπου ευρίσκονται οι ιδιοκτησίες των αιτούντων επιτρέπονται μόνο διαμορφώσεις εδάφους, κατασκευές υπαίθριας αναψυχής και χώροι υγιεινής, μεγάλο δε τμήμα έχει χαρακτηρισθεί πάρκο αναψυχής. Το έτος 2000 η ΕΤΑ που διεδέχθη τον ΕΟΤ στη διοίκηση και διαχείριση της εκτάσεως, προγραμματίσει στα έργα τουριστικής αναπτύξεως στην Αττική εν όψει και των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 την ίδρυση θεματικού πάρκου και ξενοδοχειακής μονάδας στην περιοχή Αλυκών. Στη συνέχεια στις 1.8.2001 το ΔΣ της ΕΤΑ ανέθεσε τη μελέτη σχεδιασμού σε δύο μελετητικά γραφεία, παρέλαβε δε τις σχετικές μελέτες στις 14.11.2001 και τον Απρίλιο του 2002 προέβη στην προκήρυξη

διεθνούς διαγωνισμού για την αξιοποίηση της εκτάσεως. Στον διαγωνισμό αυτό υπέβαλαν συμμετοχή 18 επιχειρηματικά σχήματα, από τα οποία επελέγησαν 5 στις 23.10.2002.

8. Επειδή, κατά την κρατήσασα γνώμη, εν όψει του προαναφερθέντος πραγματικού, από το οποίο λαμβάνεται υπόψη ό,τι έλαβε χώρα μέχρι το χρόνο ασκήσεως της κρινομένης αιτήσεως (30.9.94) προκύπτει ότι υφίσταται πλέον υποχρέωση του Δημοσίου να προβεί στην ανάκληση της επιδικίου απαλλοτριώσεως, κατά το μέρος που αφορά τους αιτούντες, εφόσον υφίσταται πλήρης αδράνεια του ΕΟΤ μέχρι του έτους 1989, ήτοι επί 18 έτη περίπου, η οποία υπερβαίνει τα ακραία χρονικά όρια εντός των οποίων ευλόγως θα ανεμένετο από τη Διοίκηση να προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες υλοποιήσεως του σκοπού της απαλλοτριώσεως, οι δε περαιτέρω ενέργειες μέχρι το έτος 1994 κρίνονται ότι δεν υποδήλωναν και ανενδίαστη πρόθεση για χρησιμοποίηση της εκτάσεως για το σκοπό της απαλλοτριώσεως. Συνεπώς, συντρέχει κατά τη γνώμη αυτή, αντίθεση προς τις διατάξεις των άρθρων 17 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του Προσθέτου Πρωτοκόλλου των ΕΣΔΑ που προστατεύουν το δικαίωμα ιδιοκτησίας, ως εκ της διατηρήσεως επί μακρόν της απαλλοτριωθείσης εκτάσεως αδρανούς, η οποία δικαιολογεί την ακύρωση της τεκμαιρομένης αρνήσεως της Διοικήσεως. Κατά τη γνώμη όμως των Παρέδρων, η πάροδος του χρόνου των 30 ετών δεν θεωρείται ότι υπερβαίνει τα ακραία όρια περιορισμού των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, εν όψει του ότι πρόκειται περί μείζονος εκτάσεως, για την οποία υπάρχουν δυσχέρειες αξιοποιήσεως νομικής και πραγματικής φύσεως (πρβλ. ΣΕ 1678/95, 1522/99) λαμβάνονται δε υπόψη και γεγονότα μεταγενέστερα της καταθέσεως της αιτήσεως ακυρώσεως, από τα οποία αποδεικνύεται σαφώς η βούληση του Δημοσίου να αξιοποιήσει την έκταση για τον σκοπό της απαλλοτριώσεως. Συνεπώς, θα πρέπει κατά τη γνώμη αυτή να απορριφθεί ο σχετικός λόγος ακυρώσεως. Τέλος κατά τη γνώμη του Προέδρου Θ. Χατζηπαύλου η κρινομένη αίτηση πρέπει να απορριφθεί διότι ναι μεν περιήλθε άπρακτη η πενταετία μέσα στην οποία έπρεπε να υλοποιηθεί η απαλλοτρίωση, αλλά οι τέως ιδιοκτήτες δεν υπέβαλαν τη σχετική αίτηση μέσα στην ανατρεπτική προθεσμία έξι μηνών.

9. Επειδή, σύμφωνα με τα γενόμενα δεκτά από την κρατήσασα γνώμη, η κρινομένη αίτηση έπρεπε να γίνει δεκτή. Εν όψει όμως της υπάρξεως αντιθέτου νομολογίας του Δ' Τμήματος και του θέματος της συνταγματικότητας των σχετικών διατάξεων του Ν.Δ. 797/1971 το Τμήμα κρίνει ότι η υπόθεση πρέπει να παραπεμφθεί στην Ολομέλεια, οριζομένης ως εισηγητού της Συμβούλου κ. Μαρίας Καραμανώφ.

Δ ι ά τ α ύ τ α

Παραπέμπει την υπόθεση στην Ολομέλεια και ορίζει εισηγητή την Σύμβουλο Μαρία Καραμανώφ.

Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 3 Δεκεμβρίου 2002 και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 13ης Ιανουαρίου 2003.

Ο Πρόεδρος του ΣΤ' Τμήματος

Ο Γραμματέας του ΣΤ' Τμήματος

Θ. Χατζηπαύλου

Β. Μανωλόπουλος

8. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από την εποχή κιόλας της Αναγέννησης αναγνωριζόταν στο δημόσιο δίκαιο το δικαίωμα του κράτους και μάλιστα το κυριαρχικό δικαίωμα του κράτους, σύμφωνα με το οποίο μπορούσε να στερεί την ατομική ιδιοκτησία, δηλαδή την ιδιοκτησία των πολιτών, είτε ως ποινή, είτε για δημόσια ωφέλεια. Στην τελευταία όμως αυτή περίπτωση η στέρηση ελάμβανε χώρα πάντοτε έναντι αποζημιώσεως.

Η κατοχύρωση της ιδιοκτησίας στο ελληνικό Σύνταγμα ως ατομικό δικαίωμα και ως θεσμική εγγύηση καθώς και η συνακόλουθη κοινωνική δέσμευσή της μεταφράστηκαν συγχρόνως και με την παροχή της εξουσίας εκείνης στο νομοθέτη να προσδιορίσει την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτήν, θεσπίζοντας νομοθετικούς περιορισμούς ή κατ' ακριβολογία εννοιολογικούς του εν λόγω δικαιώματος προσδιορισμούς. Οι περιορισμοί, όμως, του δικαιώματος της ιδιοκτησίας δεν δύναται να εξικνούνται μέχρι του σημείου της εξανεμίσεως του εν λόγω δικαιώματος και της αποψιλώσεως του θεσμού. Η ικανοποίηση, από την άλλη μεριά, επιτακτικών κοινωνικών αναγκών (π.χ. διάνοιξη οδικών αρτηριών), κατ' εκπλήρωση των σκοπών της παροχικής δραστηριότητας της διοίκησης και γενικά προς το σκοπό της ομαλής διεξαγωγής του έργου της, κατέστησαν σαφές ότι η διοίκηση δεν μπορεί πάντοτε να αποφεύγει τη σύγκρουση με το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, διότι αφενός μεν οι περιορισμοί σε ορισμένες περιπτώσεις δεν αρκούν και αφετέρου η δυνατότητα επιβολής αυξημένων τέτοιων περιορισμών σε βάρος της ατομικής ιδιοκτησίας θα κινδύνευε να καταλήξει σε άκρως αντικοινωνικά αποτελέσματα.

Τη σύγκρουση, λοιπόν, αυτή ανάμεσα στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας και στο δημόσιο συμφέρον την αίρει κατά κανόνα το Σύνταγμα με ένα θεμελιώδη συμβιβασμό: το δημόσιο συμφέρον πάντοτε υπερτερεί.

Κατά συνέπεια από τα προαναφερθέντα προκύπτει ότι είναι νόμιμη η υπό όρους προσβολή, συστολή ή και αφαίρεση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, ο ιδιοκτήτης, όμως, αποζημιώνεται πλήρως και την αποζημίωση την προσδιορίζουν οριστικά τα δικαστήρια. Πρόκειται για το κύριο, όπως χαρακτηρίζεται, συνταγματικό αντίβαρο στη συνταγματική κατοχύρωση της ιδιοκτησίας.

Το άρθρο 17 παρ. 2 του Συντάγματος στο πρώτο εδάφιο του ορίζει ότι «κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια που έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει και πάντοτε αφού προηγηθεί πλήρης αποζημίωση που να ανταποκρίνεται στην αξία την οποία είχε το απαλλοτριούμενο κατά το χρόνο συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης» και προσθέτει ότι «αν ζητηθεί απ' ευθείας ο οριστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης, λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο της σχετικής συζήτησης στο δικαστήριο».

Στις διατάξεις του άρθρου αυτού γίνεται λόγος για τη λεγόμενη αναγκαστική απαλλοτρίωση, η οποία ουσιαστικά σημαίνει τη στέρηση της ιδιοκτησίας με μονομερή πράξη του Κράτους.

Το Σύνταγμα επιτρέπει την αναγκαστική απαλλοτρίωση μόνο υπό ορισμένους όρους και προϋποθέσεις, που είναι οι εξής: η ύπαρξη δημόσιας ωφέλειας, ο προσδιορισμός της δημόσιας ωφέλειας από το νόμο, η προηγούμενη παροχή πλήρους αποζημίωσης στον ιδιοκτήτη του απαλλοτριούμενου και ο καθορισμός της αποζημίωσης από τα πολιτικά δικαστήρια

Εν κατακλείδι θα μπορούσε να πει κανείς ότι η αναγκαστική απαλλοτρίωση αποτελεί νόμιμο περιορισμό του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις και οι όροι κήρυξής της.

S U M M A R Y

By the season of Rebirth was already recognized in the public law the right of the state and in particular the sovereign right of the state, according to which the individual property could be deprived either as a sentence, or for public utility. In the last, however, case the deprivation took always place against compensation. The consolidation of the property in the Greek Constitution as individual right and as institutional guarantee as well as its consecutive social engagement were translated simultaneously with the benefit of the power to the legislator to determine the exercise of rights that arises from the property, establishing legislative restrictions. The restrictions, however, of the right of property are not able to vanish the right and the institution. The satisfaction,

from the other side, imperative social needs, made clear that the administration cannot always avoid the conflict with the right of property, because the restrictions in certain cases are not enough and the possibility of imposition these restrictions at the expense the individual property would be lead to extremely antisocial results.

The conflict between the right of the property and the public interest find its end with a fundamental compromise: the public interest always win.

It is legal the under terms offence, constriction or even abstraction of private property, the householder, however, is compensated completely and the compensation is determined finally by the courts.

The article 17 paragraphs 2 of the Constitution in his first section fixes that no one loses his property, except for public utility that has been proved with the adequate way and after complete compensation that it corresponds in the value which it had the property the moment of the discussion in the court. In the provisions of this article becomes reason for the expropriation, which substantially means the deprivation of one's property with unilateral action of State.

The Constitution allows the expropriation only under certain terms and conditions, that are the following: the existence of public utility, the determination of public utility from the law, the previous benefit of complete compensation in the householder and the determination of compensation from the political courts.

Finally we could say that the expropriation constitutes legal restriction of right of property, provided that are filled the conditions and her terms of declaration.

9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνικά Συγγράμματα:

- Ε. Βενιζέλος, Το αναθεωρητικό κεκτημένο, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- Α.Χ. Γέροντας, Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- Απ. Γεωργιάδης, Εμπράγματο Δίκαιο, Τεύχος 1, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991

- Κ. Γιαννακόπουλος, Η υποχρέωση ανάκλησης ατομικών διοικητικών πράξεων «όμοιων» με την ακυρωθείσα , 1998
- Π.Δ. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, τέταρτη αναθεωρημένη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997
- Π.Δ. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β΄, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991
- Π.Δ. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, Ενημέρωση 2002, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Γ.Ζ. Δρόσος, Συνταγματικοί περιορισμοί της ιδιοκτησίας και αποζημίωση, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 1997]
- Κ. Κεραμεύς, Ένδικα μέσα, εκδόσεις Σάκκουλα, 2002
- Ξ. Κοντιάδης, Ο νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001
- Δ. Κοντόγιωργα – Θεοχαρόπουλου, Πρακτικά Θέματα Διοικητικού Δικαίου, β΄ έκδοση, 1996
- Π. Κορνηλάκης, Επίτομο Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, 2000
- Δ. Μέλισσας, Θεμελιώδη Ζητήματα του Δικαίου της χωροταξίας, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- Π. Παραράς, Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας 2001
- Μ. Παναγόπουλος, Οι ακυρότητες των διοικητικών πράξεων, 1995.
- Εμ. Ρούκουνας, Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1995
- Χ. Σγουρίτσας, Συνταγματικό Δίκαιο, Β΄, 1966
- Ι. Σαρμάς, Η συνταγματική και διοικητική νομολογία του ΣτΕ, 1990
- Α. Τάχος, Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, 7^η έκδ., εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003
- Δ. Φιλίππου, Η αναγκαστική απαλλοτρίωση υπέρ των Ο.Τ.Α., 1994
- Δ. Φιλίππου – Α. Ροϊλός, Το δίκαιο της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως, 1998

- Γ. Χορομίδης, Ο νέος Κώδικας Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων ακινήτων υπό το πρίσμα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε: Ζητήματα από το νέο Κώδικα αναγκαστικών απαλλοτριώσεων, Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδος, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2002
- Δ. Χριστοφιλόπουλος, Εφαρμογή πολεοδομικών σχεδίων Ι, 1993
- Κ.Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2^η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002

Άρθρα σε νομικά περιοδικά:

- Ν. Αλιβιζάτος, Η Δημόσια Ωφέλεια στην αναγκαστική απαλλοτρίωση, ΕΔΔΔ 1993, σελ. 5 επ.
- Γ. Γεραπετρίτης, Η δικονομία της απαλλοτρίωσης: Συνταγματική λογική και προοπτική της «ενιαίας δικαιοδοσίας», ΔιΔικ 2003, σελ 1 επ.
- Π.-Μ. Ευστρατίου, Οι νέες αρμοδιότητες των τ.δ.δ. σε θέματα πολεοδομικού και οικοδομικού δικαίου, Ελλ.Δνη 44(2003) σελ. 34 επ.
- Γ. Κασιμάτης, Η απόφαση 40/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου. Οι βάσεις εφαρμογής της αρχής σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της ιδιοκτησίας» ΝοΒ 1999, σελ. 46 επ.
- Γ. Κασιμάτης, Η συνταγματική έννοια της ιδιοκτησίας και η διεύρυνση αυτής, ΕΔΔΔ 1974
- Γ. Μητσόπουλος, Η προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων κατ' άρθρον 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Συμβάσεως της Ρώμης «δια την προστασίαν των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών», ΤοΣ 1987, σελ. 15 επ.
- Α. Παπακωνσταντίνου, Η προστασία των περιουσιακών ενοχικών δικαιωμάτων σε υπερνομοθετικό επίπεδο: μεταξύ νομικής δογματικής και σύγχρονων αναγκών, ΤοΣ 3/2002, σελ 411 επ.
- Α. Παπακωνσταντίνου, Σχόλιο υπό την ΣτΕ 2522/2000, ΕΔΔΔ 2001
- Α. Παπακωνσταντίνου, Σχόλιο στην υπ' αρ. 43/2003 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας (Στ'), ΕΔΔΔ 2/2003 σελ. 317 επ.

- Ι. Πετρόγλου, Η έννοια της ιδιοκτησίας κατά το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΕΔΚΑ 1995, σελ. 513 επ.
- Γ. Φουφόπουλος - Φ. Καραγιαννόπουλος, Η αποζημίωση ως θεραπεία της στέρησης της ιδιοκτησίας, Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ΤοΣ 1999, σελ. 6 επ.

